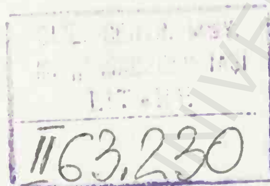
Gilles FERRÉOL
Noël FLAGEUL

Metode și tehnici de exprimare scrisă și orală

POLIROM

II 63.230

COLLEGIUM

Practic

Lector: Corneliu Bîlbă

Gilles Ferréol, Noël Flageul, *Méthodes et techniques de l'expression écrite et orale*

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

FERRÉOL, GILLES

Metode şi tehnici de exprimare scrisă şi orală – Gilles Ferréol, Noël Flageul; trad. de Ana Zăstroiu – Iaşi: Polirom, 2007
tit. orig. fr. *Méthodes et techniques de l'expression écrite et orale*

ISBN (10) 973-46-0577-1; ISBN (13) 978-973-46-0577-4

I. Flageul, Noël
II. Zăstroiu, Ana (trad.)

82.081
82.085

Printed in ROMANIA

Gilles FERRÉOL
Noël FLAGEUL

Metode și tehnici de exprimare scrisă și orală

Traducere de Ana Zăstroiu
Argument de Corneliu Bîlbă

POLIROM
2007

ARGUMENT

Traducerea unei lucrări care să satisfacă nevoile celor care susţin examene scrise şi orale n-ar avea nici un sens dacă o asemenea carte ar fi fost scrisă pînă acum în româneşte. Dacă cineva ar dori să producă o carte de acest gen ar trebui să înlăture cîteva dificultăţi importante. Mai întîi, să poată valorifica o amplă experienţă personală în domeniul lucrului cu studenţii. Să aibă, apoi, puterea de a amîna pentru cîtva timp cercetările cărora s-a dedicat de mai multă vreme. Şi, mai ales, ar trebui să poată consulta o documentaţie care, în alte medii academice, a atins dimensiuni apreciabile (nu mai puţin de 63 de lucrări citează autorii *Metodelor şi tehnicilor de exprimare scrisă şi orală*).

Cartea aceea pe care ar scrie-o profesorul român preocupat de formarea deprinderilor intelectuale elementare ale studenţilor ar trebui să marcheze un început de nou drum în activitatea didactică. Ea ar însemna nu doar reconsiderarea relaţiei profesor-student, dar o şi mai bună raportare a profesorului la sine. Mă refer la onestitatea actului de a recunoaşte că rezolvarea „gravelor" probleme ale disciplinei nu este o afacere personală, ci una instituţională. Se înţelege că profesorul care nu mai e interesat de nimic nu intră în discuţie decît ca *limită*.

Se ştie prea bine, şcoala românească este excesiv orientată către predarea de conţinuturi. Acestea sunt aşezate în forme „clasice", iar ce este clasic e demn de respect. Nu cred că prelegerea este depăşită, dar ea este asociată cel mai adesea cu o formă de evaluare foarte discutabilă. Absenţa de la şcoală nu se datorează numai prestaţiei discutabile a unor profesori, dar şi ineficienţei metodelor de evaluare.

O statistică neoficială, dar credibilă, ne arată că tocmai profesorii cei mai slab cotaţi recurg la practica „strigării catalogului". În aceste cazuri-limită este apreciată nu activitatea, ci prezenţa fizică. Faptul este consecinţa firească a sărăciei criteriului de verificare a cunoştinţelor: examenul nefiind decît re-prezentarea, cu tot cu virgule şi cu intonaţii, a cursului. Spectatorul este de data aceasta profesorul, dar el nu-şi poate asuma pînă la capăt „lumea pe dos" pentru că trebuie adeseori să intervină şi să explice, din nou, ceea ce a vrut să spună altădată. Astfel se instituie o „discuţie" ce degenerează într-un gen de „semioză hermetică", discurs prin accident, în care examinatul încearcă să demonstreze platitudini ca să umple timpul. Nu ştiu dacă nu trebuie cumva să admirăm tenacitatea, răbdarea şi tăria de caracter ale celui care îşi ascultă propriul discurs, cu nelipsitele expresii ce marchează o distanţă, exprimă o identitate, nuanţează un aspect...

Nici nu e de mirare că unii studenţi din anii terminali sunt incapabili să facă minima sinteză pentru realizarea unei expuneri coerente. Asta pentru că nu e deloc pragmatic să elimini „balastul" ce reprezintă tocmai distanţa, identificarea, nuanţa... Nici analiza nu este indicată; ea ar putea duce la identificarea elementelor importante, caz în care mintea normală procedează automat sintetic. Drept urmare, formarea deprinderilor intelectuale rămîne o afacere personală. Dar, în acest caz, ce rost mai are publicarea unei cărţi ce corespunde unor practici intelectuale din altă lume?

Mai întîi, situaţia descrisă mai sus reprezintă o limită. În nici un caz nu epuizează chestiunea. Apoi, trebuie avut în vedere că anumite discipline, cele cu caracter strict istoric şi propedeutic, se pretează încă la anii mici şi nu pentru multă vreme, raţiunea fiind calitatea proastă (şi) a învăţămîntului preuniversitar şi lipsa de informaţie.

În sfîrşit, dacă nu semnalăm distanţa pe care Universitatea românească o are de parcurs vom avea de rezolvat paradoxul lui Zenon pe dos, cu broasca ţestoasă încercînd să-l ajungă pe Ahile. Să-l numim paradoxul integrării în Europa.

Publicăm această carte pentru cei lucizi şi cu dare de seamă. Fără îndoială, ea păstrează o anumită distanţă faţă de cititorul român, pentru că a fost concepută pentru studentul francez. Autorii ne-au acordat însă libertatea de a opera modificări şi adaptări, ceea ce am şi făcut. Am intervenit însă numai acolo unde era strict necesar. Au fost înlăturate unele exemple care făceau dificilă lectura, mai cu seamă cele privind exclusiv gramatica limbii franceze, şi au fost introduse altele, aflate la îndemîna cititorului român. Nu am vrut să depersonalizăm lucrarea. În forma ei cît mai apropiată de original ea ar putea servi mai bine ca reper celui interesat, eventual să scrie o asemenea lucrare în româneşte.

Cartea s-a născut din experienţa didactică a autorilor. Gilles Ferréol este profesor de ştiinţe sociale la Universitatea din Poitiers. Este autorul unui număr impresionant de lucrări de epistemologie a ştiinţelor sociale, de analiză sociologică a problemelor integrării şi excluderii în societatea occidentală contemporană.

Nöel Flageul predă în domeniul ştiinţelor economice şi al tehnicilor de comunicare la Universitatea Lille III. El are o lungă experienţă în domeniul bancar şi este responsabil al universităţii de vară de la Bologne-sur-Mer care primeşte în fiecare an stagiari străini dornici să-şi perfecţioneze limba franceză şi experienţa didactică.

Este normal ca lucrarea să se resimtă de formaţia profesională a autorilor. Majoritatea exemplelor oferite privesc domeniul sociologiei şi al ştiinţelor economice, dar ele sunt accesibile tuturor. Nici deschiderea către ştiinţele sociale, nici trimiterile la realităţi proprii mediului academic francez nu afectează în vreun fel înţelegerea. Ele pot fi chiar utile acelor studenţi care îşi vor continua formarea în străinătate, şi în special în Franţa.

Ei nu au suficiente date, în mediul academic românesc, pentru a-şi putea adapta uşor stilul de muncă la exigenţele profesorilor străini care îi vor evalua după crierii

riguroase. Autorul acestor rînduri a avut el însuşi ocazia să constate că i se inoculaseră de-acasă prea multe reflexe condiţionate. De aceea dedică această traducere, cu acordul Anei Zăstroiu, tuturor studenţilor care vor lucra în domeniul ştiinţelor umane în universităţile franceze (dacă acest lucru mai este posibil).

Doresc să mulţumesc bunăvoinţei autorilor pentru acordul şi sprijinul dat traducerii, în special lui Gilles Ferréol de la care am învăţat multe lucruri importante în vremea şederii mele în Franţa.

Corneliu Bîlbă
Iaşi, martie 1998

CUVÎNT ÎNAINTE

Cînd vă aflaţi în situaţia emiţătorului, trebuie să va faceţi înţeles prin calităţi de analiză sau de sinteză. Bineînţeles, vă veţi aştepta ca destinatarul să facă efortul de a vă înţelege, concentrîndu-se, ascultînd citind cu atenţie, chiar luînd note. Totuşi, cel care transmite trebuie să încerce să-şi facă mesajul cît mai inteligibil.

Ar fi util, în această optică, să amintim şi să structurăm criteriile de apreciere ale celor care, făcînd parte din diferite jurii sau comisii, corectează lucrări sau audiază candidaţi. O greşeală, comisă adesea, ar fi impresia că grilele şi baremele cunoscute variază în proporţii destul de mari în măsura în care este vorba, de exemplu, de un raport sau de o discuţie, referindu-se la ceea ce este specific în planul scrisului (ortografia, punctuaţia sau prezentarea materială) şi în cel al oralului (vocea, gesturile sau privirea). Ceea ce ar însemna neglijarea principiilor metodologice comune pe care vă bazaţi pentru :

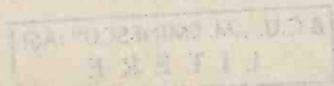
- *a întocmi un subiect ;*
- *a căuta şi organiza idei ;*
- *a comunica eficient.*

O dată ce toate aceste elemente au fost puse în evidenţă, devine posibilă acum prezentarea obiectivelor şi caracteristicilor proprii anumitor tipuri de exerciţii :

- *rezumat şi comentariu ;*
- *sinteză ;*
- *dizertaţie ;*
- *expunere ;*
- *conversaţie.*

Prezenta lucrare, destinată mai ales studenţilor, precum şi celor care se pregătesc în vederea unor concursuri sau întîmpină în viaţa profesională dificultăţi de ordin redacţional sau relaţional, nu are alt scop decît să ajute la depăşirea cu succes a acestor încercări.

Mai multe tabele şi exemple, referindu-se la limbajul administrativ, la procesul de memorizare sau la dinamica grupurilor, au rolul de a completa şi ajută la aprofundarea anumitor noţiuni. Deci, încercaţi să profitaţi de sfaturile care vi se oferă: veţi fi astfel mai aproape de reuşită!

PARTEA ÎNTÎI

Principii metodologice comune scrisului și oralului

1

ÎNŢELEGEREA ŞI DEFINIREA PRECISĂ A SCOPULUI

Experienţa demonstrează că insuficienţele constatate în exprimarea orală sau scrisă provin de multe ori dintr-o înţelegere necorespunzătoare sau din definirea incorectă a subiectului. Decalajul între o întrebare şi răspunsul dat poate fi foarte mare, precum arată un anumit număr de copii sau de referate de examen ori de concurs. Studentul rămîne mirat de rezultatul insuficient obţinut, avînd impresia că a dat dovadă de cunoştinţe şi de o capacitate de gîndire mulţumitoare, cînd de fapt el nu a înţeles bine ce i se propunea.

Pentru a evita acest pericol, este important:

- să se înţeleagă ceea ce se cere în formularea subiectului;
- să se reflecteze la oportunitatea unei luări de poziţie personală;
- să se stabilească, printr-o încadrare corespunzătoare, limitele subiectului abordat.

Înţelegerea termenilor redactării

Enunţul conţine o *temă*, mai exact cîmpul conceptual acoperit, dar şi o *directivă*, şi anume un unghi precis în funcţie de care trebuie să vă orientaţi. Să luăm următorul exemplu: „*Marginalizarea socială reprezintă o fatalitate în societăţile occidentale contemporane*?". Formularea te face să te întrebi dacă există mijloacele necesare pentru combaterea unui asemenea flagel: sînt posibilităţi, deja aplicate sau putînd fi experimentate, pentru a facilita reintegrarea indivizilor sau a grupurilor marginalizate, astfel încît să se oprească întinderea fenomenului? Este foarte important să se înţeleagă exact care este întrebarea şi să nu se vorbească de marginalizare în general, ceea ce ar duce la cercetarea unui domeniu mult prea vast.

O tematică dată poate, bineînţeles, să facă obiectul unor alternative diverse, corespunzînd unei mari varietăţi de subiecte posibile (*cf.* tabelul de la p. 14). Să privim din acest punct de vedere alte două enunţuri, situate în acelaşi context spaţio-temporal:

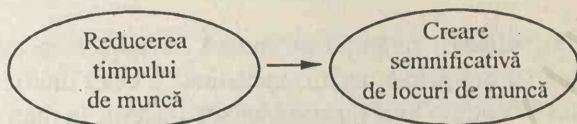
- „Analizaţi *motivele* dezvoltării marginalizării: „accentul trebuie pus aici pe factorii explicativi ai procesului;
- „În ce măsură marginalizarea este o *sursă de anomie*?": trebuie, în acest caz, să apreciem dacă eliminarea respectivă ar duce la apariţia unui deficit de sens şi la rediscutarea organizării tradiţionale.

Diferitele tipuri de subiect

Redactare	Maniera de înţelegere
O simplă întrebare: „Marginalizarea socială este o fatalitate în societăţile occidentale contemporane?".	Sînt menţionate tema şi directiva. Nu există nici o ambiguitate.
O afirmaţie urmată de o interogaţie: „În societăţile occidentale contemporane marginalizarea socială tinde să se dezvolte. Această marginalizare este o fatalitate?".	Formularea este de fapt identică celei precedente.
Indicarea unui ordin de studiu: „După ce aţi vorbit despre dezvoltarea marginalizării sociale în societăţile occidentale contemporane, veţi studia soluţiile posibile ce ar putea rezolva această problemă".	Drumul este trasat. El trebuie urmat cu stricteţe, fără abateri.
Discutarea unei noţiuni cheie: „Marginalizarea socială".	Doar tema este dată. Voi trebuie să alegeţi căile de acces permiţînd acoperirea aspectelor esenţiale ale cîmpului de studiu (factori explicativi, consecinţe, posibile soluţii).
O punere în relaţie: „Marginalizare socială şi anomie".	Nu se formulează o directivă clară, dar subiectul (utilizarea conjuncţiei „şi") implică o analiză în termeni de complementaritate/opoziţie, de legătură între cauză şi efect...

O a doua ilustrare arată necesitatea de a diferenţia clar între temă şi directivă: „*Reducerea timpului de muncă permite, oare, o luptă eficientă împotriva şomajului*?". Subiectul se referă la problema reducerii timpului

de muncă (*A*), în perspectiva incidenţei sale cu şomajul (*B*). Se poate afima că tema presupune punerea în relaţie a noţiunilor *A* şi *B*, mai precis influenţa lui *A* asupra lui *B*, optica urmărită încercînd să stabilească dacă această acţiune poate duce la crearea unui mare număr de locuri de muncă:

Prezentarea, în continuare, a unei lucrări de examen (introducerea) demonstrează înţelegerea greşită a acestei problematici:

„*Reducerea timpului de lucru reprezintă o temă la ordinea zilei, dînd naştere unor poziţii sistematice şi diverse. Diminuarea timpului de lucru săptămînal corespunde unei tendinţe care datează de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, aflate în strînsă legătură cu beneficiile permise de progresul tehnic şi de utilizarea maşinilor din ce în ce mai perfecţionate, în interiorul unor firme, în continuă dezvoltare. Reglementarea a favorizat de asemenea această reducere de vreme ce în timpul perioadelor de industrializare precedente munca copiilor era ceva obişnuit, aşa cum demonstrează o anchetă celebră (aceea a doctorului Villermé). Trebuie precizat că nevoia de mînă de lucru a marii industrii care se forma era remarcabilă şi că populaţia naţiunilor Europei Occidentale era încă preponderent rurală. În consecinţă, durata de lucru săptămînală depăşea frecvent 70 de ore, în absenţa oricărui sprijin sindical. Obţinerea dreptului de grevă şi recunoaşterea* trade-union-*urilor au însemnat începerea ameliorării situaţiei salariaţilor, dar progresele în cadrul dreptului muncii au evoluat lent. A trebuit aşteptat anul 1936 pentru a fi instaurată săptămîna de 40 de ore şi anul 1982 pentru trecerea la 39 de ore după o largă dezbatere ce a zguduit clasa politică cu ocazia campaniei electorale din 1981. Trebuie acum să se meargă înainte în ceea ce priveşte diminuarea orelor de lucru ? Iată întrebarea care ne interesează. Vom studia mai întîi avantajele acestei reduceri care duce la creşterea timpului liber şi la procurarea de locuri de muncă pentru şomeri, datorită diviziunii orelor de muncă. Însă reducerea presupune oarecare limitări pentru întreprinderi, în măsura în care acestea vor să menţină remuneraţii lunare identice, în timp ce concurenţa europeană şi internaţională se fortifică pe zi ce trece. Vom observa rînd pe rînd avantajele unei asemenea formule, ca apoi, în partea a doua, să-i vedem limitele şi chiar consecinţele negative*".

O asemenea introducere are, în mod evident, numeroase insuficienţe:

- caracterul său compact, întinderea sa în raport cu cea a tezei (patru pagini manuscrise) şi abundenţa de informaţie istorică;
- repetiţii şi stil greoi (cîteva incorectitudini şi absurdităţi au fost eliminate);
- identificarea reducerii timpului de muncă cu reducerea duratei săptămînale, care nu reprezintă decît o modalitate a celei dintîi;
- dar mai ales o centrare totală pe problema reducerii, în timp ce influenţa sa asupra şomajului nici nu este amintită. Directiva este defavorizată în profitul temei, care este studiată în profunzimea sa şi pentru ea însăşi. Nu este de mirare, în aceste condiţii, că planul pus în aplicare, de tipul avantaje/ inconveniente, nu permite decît o viziune imperfectă asupra problemei creării de posturi.

În definitiv, metoda adecvată pentru a micşora riscurile unei neînţelegeri poate fi prezentată astfel:

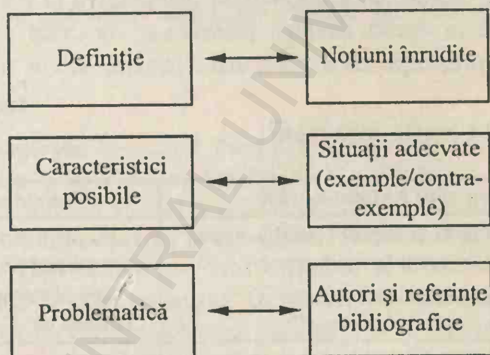
Capcane care trebuie evitate	Metode preconizate
A te grăbi să cauţi ideile sau să stabileşti planul (*decalaj posibil*).	Lectura şi analiza atentă a întrebării care trebuie tratată.
Referirea strictă la domeniul de studiu sau privilegierea directive în defavoarea temei căreia îi aparţine (*atenţie la revărsarea de noţiuni şi la divagaţii*).	A înţelege bine ce se cere, recurgînd la o reformulare şi, eventual, la reprezentarea unui tabel.

Reformularea este o metodă ce se poate dovedi foarte utilă. Primul enunţ ar suna astfel: *„Este posibil să se evite, în zilele noastre, creşterea marginalizării sociale în ţările dezvoltate ?”*. Al doilea enunţ devine: *„Reducerea timpului de muncă poate duce la înmulţirea semnificativă a* locurilor *de muncă ?”*

Bineînţeles, acest procedeu trebuie să fie folosit cu atenţie, pentru a evita orice deformare. Atunci cînd chestiunea este complexă sau delicată, centrarea pe subiect poate fi uşurată printr-o reprezentare schematică a noţiunilor cheie şi a relaţiilor dintre ele. Astfel, relativ la marginalizare, pot fi făcute mai multe legături (materializate prin săgeţi):

O asemenea diagramă oferă o mai bună percepţie a datelor problemei şi deschide drumul către cercetarea ideilor. Acelaşi rol îl are şi elaborarea *fişelor concept*, care susţin gîndirea:

Situarea pe o poziţie personală

Nu sînt rare cazurile cînd cel care concepe o lucrare are dificultăţi *dacă vrea să se raporteze la subiect*: trebuie el să se comporte ca un observator exterior sau să analizeze şi să explice noţiunile şi mecanismele în maniera cea mai obiectivă (sau, mai curînd, cea mai puţin subiectivă) cu putinţă? Sau are el interesul de a interpreta datele, afişîndu-şi preferinţele, avansîndu-şi propria opinie? Este interesant să se treacă de la *judecata realului* (abordare „obiectivă") la *judecata de valoare* (abordare „subiectivă").

Răspunsul la această întrebare delicată (*cf.* pp. 19-21) este, de fapt, legat de redactare:

- În anumite cazuri, redactarea cere o *luare* de *poziţie*: este vorba de enunţuri conţinînd expresii de tipul: „Ce credeţi voi despre...?", „Vi se pare?", „După voi..." A nu-ţi dezvălui punctul de vedere ar echivala cu un refuz de „a trece obstacolul" şi ar reprezenta o lacună de nedorit. Argumentaţia dezvoltată trebuie să ajungă la un răspuns precis şi personal în legătură cu problema pusă, originalitatea trecînd în planul al doilea. Astfel s-ar fi prezentat cazul dacă primul subiect abordat în acest capitol ar fi fost formulat în felul următor: „Marginalizarea socială *reprezintă pentru voi* o fatalitate în societatea occidentală contemporană?".
- Alte enunţuri nu solicită *nici o implicare.* Studentul poate atunci să ţină cont şi de propria sensibilitate, dar nu este vorba aici decît de o *alegere* (opţiune) destinată să creeze, în final, noi posibilităţi. Raţionamentul este construit independent de această perspectivă şi contribuţia trebuie să se limiteze la cîteva rînduri, păzindu-se de orice exces. La fel de inutilă ar fi prezenţa unor pledoarii vibrante sau a unor rechizitorii savante!

Să recapitulăm aceste informaţii:

Capcane care trebuie evitate	Metode preconizate
A pierde din vedere să-ţi exprimi poziţia, atunci cînd acest lucru este cerut în mod expres —> *Lipsă în raport cu scopul vizat.*	A citi atent enunţul caracterizat prin formule ca „După părerea voastră", „Credeţi că...", „Estimaţi că?".
A avea o contribuţie subiectivă, a-şi pune în valoare prea des opinia proprie în condiţiile în care aceasta nu este cerută —> *Riscul revărsării de noţiuni.*	A se baza pe redactarea subiectului şi, dacă este nevoie, a te implica doar la sfîrşitul expunerii sau la concluzie.

Verbele utilizate în directivă sînt de natură să informeze pe cel care scrie asupra strategiei care trebuie adoptată:

- *a descrie, a defini*: cererea are în vedere căutarea caracteristicilor esenţiale ale noţiunii tratate;
- *a compara*: obiectivul urmărit încearcă să utilizeze asemănările şi deosebirile;

- *a demonstra*: se cere o argumentaţie riguroasă;
- *a studia, a expune*: este importantă analiza obiectivă a unei întrebări, a unei problematici sprijinită mai ales pe legătura situaţie/cauze/consecinţe/soluţii;
- *a explica*: dispoziţia este foarte asemănătoare cu cea precedentă, accentul trebuind să fie pus pe factorii explicativi;
- *a aprecia, a critica, a discuta, a evalua*: nu puteţi să mergeţi pe ocolite şi *no comment*-ul nu este recomandat. După ce aţi cîntărit bine situaţia, acţionaţi!

Judecarea faptelor şi raportarea la un sistem de valori

Ce trebuie să înţelegem prin „obiectivitate"? Este ea posibilă şi dacă da, în ce condiţii? Implicarea cercetătorului, în particular, nu pune anumite probleme? În termeni sociologici, judecarea faptelor şi raportarea la valori sînt, oare, compatibile? Contribuţiile lui Jean-Paul Sartre (angajarea scriitorului) sau ale lui Raymond Aron (activitatea istoricului) rămîn, sub toate aceste aspecte, foarte instructive.

Scriitorul angajat

„Scriitorul «angajat» ştie că scrisul înseamnă acţiune: el ştie că a dezvălui înseamnă a schimba şi că nu putem dezvălui decît proiectînd o schimbare. El a renunţat la visul imposibil al unei icoane imparţiale a societăţii şi a condiţiei umane. Omul este fiinţa cu privire la care nimeni nu poate rămîne obiectiv, nici chiar Dumnezeu. Căci Dumnezeu, dacă ar exista, ar fi aşa cum scriau unii mistici, *condiţionat* de existenţa umană. Omul este totodată fiinţa care nu poate privi o situaţie fără a dori să o schimbe, căci privirea sa împietreşte, distruge, modelează sau, asemeni eternităţii, transferă obiectului propria sa trăire. Omul şi lumea îşi dezvăluie unul altuia *adevărata faţă* graţie dragostei, urii, mîniei, fricii, bucuriei, indignării, admiraţiei, speranţei, disperării. Fără îndoială că scriitorul angajat poate fi şi mediocru. El poate avea conştiinţa acestui lucru, dar, cum nu ar rezista să scrie fără speranţa reuşitei, modestia cu care îşi priveşte propria operă nu trebuie să-l împiedice să o vadă ca şi cînd ea va avea cel mai mare răsunet. El nu trebuie să îşi spună niciodată:
«Vai, de-abia dacă voi avea trei mii de cititori»; ci, dimpotrivă: «Ce s-ar întîmpla dacă întreaga lume ar citi ceea ce scriu eu?»[...].
Scriitorul ştie că scrisul este ca o „armă încărcată" cum spunea Brice Parain. Dacă vorbeşte, ţinteşte. El poate să tacă, dar fiindcă a ales să tragă, trebuie să rămînă pînă la capăt hotărît, atingîndu-şi scopurile, iar nu un copil ce ar închide ochii doar pentru plăcerea de a auzi zgomotele. Mai departe, vom încerca să

definim scopul literaturii. Însă chiar de acum putem afirma că scriitorul a ales să dezvăluie lumea şi, în mod particular, omul, celorlalţi oameni, pentru ca aceştia să privească în faţă obiectul astfel dezgolit privirii lor. Nimeni nu trebuie să îşi permită să ignore legea; ea reprezintă un cod şi este scrisă: altfel, sînteţi liberi să o încălcaţi, dar conştientizînd că vă ameninţă nişte riscuri. La fel, *funcţia scriitorului este de a nu lăsa pe nimeni să ignore lumea şi de a se crede total inocent* [...]. Dacă intraţi în universul semnificaţiilor, cu greu veţi mai ieşi din el; dacă lăsăm cuvintele să se organizeze în libertate, ele vor forma fraze care, la rîndul lor, cuprind un limbaj ce trimite la întreg universul; însăşi liniştea se defineşte raportată la cuvinte, aşa cum pauza, în muzică, îşi capătă sensul datorită grupurilor de note care o delimitează. Chiar şi liniştea poate aparţine limbajului; a tăcea nu înseamnă să fii mut, ci înseamnă a refuza să vorbeşti, deci a putea încă să vorbeşti. Astfel, dacă un scriitor a ales tăcerea cu privire la un anumit aspect al lumii [...], sîntem îndreptăţiţi să îi punem întrebarea: de ce ai vorbit despre acest lucru şi nu despre un altul şi, fiindcă vorbeşti pentru a schimba, de ce ţi-ai ales să faci tocmai această schimbare şi nu alta?".

Sursă: Jean-Paul Sartre, *Qu'est-ce que la littérature?* Paris, Gallimard, 1982, pp. 30-32 (prima ediţie, 1948).

Activitatea istoricului

Raporturile stabilite de ştiinţă între fenomene îi interesează pe toţi cei care vor să cunoască adevărul. Relaţiile de înţelegere sînt ele universal valabile? Înţelegerea este ea legată de persoana interpretului? [...]

Istoricul aparţine schimbării pe care o întrevede. El se situează în urma evenimentelor, dar în aceeaşi evoluţie. Ştiinţa istorică este o latură a sentimentului că o comunitate ia din ea însăşi un element al vieţii colective tot aşa cum cunoaşterea de sine reprezintă un aspect al conştiinţei personale şi constituie unul dintre factorii destinului individual. Nu este ea totodată în serviciul situaţiei actuale care, prin definiţie, se modifică o dată cu timpul, şi al voinţei care animă savantul, incapabil de a se detaşa de el însuşi şi de obiectul său?

Dar, pe de altă parte, istoricul încearcă să pătrundă conştiinţa celuilalt. El este, raportat la fiinţa istorică, *celălalt*. Psiholog, strateg sau filosof, el observă întotdeauna din afară. El nu ar şti nici să îşi imagineze eroul, aşa cum acesta s-a văzut el însuşi, nici să vadă bătălia cum generalul a văzut-o sau a trăit-o, nici să înţeleagă o doctrină la fel ca un creator.

În sfîrşit, dacă este vorba să se interpreteze acte sau opere, reconstrucţia conceptuală este fundamentală. Or, noi putem alege între mai multe sisteme, fiindcă ideea este totodată imanentă şi transcendentă vieţii: toate monumentele există prin şi pentru ele însele într-un univers spiritual, logica juridică şi economică este internă realităţii sociale şi superioară conştiinţei individuale.

Practic, aceste trei probleme se separă destul de greu. Exterioritatea observatorului se manifestă în alegerea unei *grile*, la fel ca în interpretarea din interior a unui anumit *corpus*. Istoricitatea istoricului se exprimă în *punctul de vedere* al spectatorului și, de asemenea, în *perspectiva* asupra devenirii. Aceste distincții ne vor permite, totuși, să ne organizăm studiul : vom analiza mai întîi istoricul exterior obiectului său de studiu și mai apoi istoricul văzut prin istoria a cărei mișcare o reia. S-ar putea încă spune : mai întîi observator al altuia, iar apoi istoric al propriului său trecut.

Sursă : Raymond Aron, *Introduction à la philosophie de l'histoire. Essai sur les limites de l'objectivité historique*, Paris, Gallimard, 1957, pp. 88-89 (prima ediție 1948).

Delimitarea temei

Limitele problemei discutate pot fi foarte diverse, însă determinarea lor are în vedere metode comparabile.

Mai multe criterii

- *Semnificația temei și a directivei care o însoțește.* Atunci cînd terminologia corespunde unui conținut precis, este normal să nu se poată atribui unui anumit termen un sens restrictiv, prea larg, sau *a fortiori* diferit de accepția uzuală sub amenințarea de a comite un nonsens. Astfel, marginalizarea socială corespunde faptului că indivizi sau grupuri de indivizi sînt plasați în afara societății ; șomerii apar, normal, ca o primă componentă vizată, dar fenomenul poate să includă la fel de bine săracii, invalizii, drogații, analfabeții, persoanele în vîrstă... La fel, tema reducerii timpului de muncă ne face imediat să ne gîndim la micșorarea duratei săptămînale (sau anuale) a orelor de muncă, dar ar însemna să comitem o greșeală dacă nu am evoca legislația privind școlaritatea, concediile, încetarea activității sau a protecției sociale.
  În alte cazuri, cel care redactează se bucură de un spațiu de mișcare mai întins. De exemplu, cuvintele *etică* și *morală* sînt de obicei confundate în limbajul curent cînd, de fapt, ar trebui să fie diferențiate, morala corespunzînd unui ansamblu de scopuri, de valori și de prescripții ajutînd omul să se orienteze în distingerea binelui de rău, în timp ce etica

conduce la un examen al „raportului cu aproapele" şi al „principiului responsabilităţii". Este clar că, în funcţie de împrejurări, confuzia (sau distincţia) între cele două vocabule va fi mai mult sau mai puţin pusă în evidenţă.

- *Dimensiunea spaţio-temporală.* Aceasta figurează uneori în enunţ. Un exemplu ar fi cazul problematicii marginalizării în *societăţile occidentale contemporane.* Calificativul „occidental" se referă mai mult la nivelul de dezvoltare al ţărilor şi mai puţin la poziţia lor geografică. Se întîmplă însă în mod frecvent ca subiectele să nu aibă indicaţii de acest tip. În astfel de situaţii este rîndul vostru să încercaţi să stabiliţi contextul cel mai pertinent.

Reperarea cîmpului de studiu

Destinatarul are nevoie de nişte repere: emiţătorul nu are interesul să se debaraseze de această preocupare, considerînd că limitele se înţeleg tacit, ori să-şi lase, involuntar (sau, ceea ce e şi mai rău, cu bună ştiinţă), intenţiile să planeze în incertitudine. Cum ar trebui să facem pentru a satisface această cerinţă care condiţionează eficacitatea comunicării? Două situaţii trebuie reţinute:

- formularea subiectului trimite la concepte, epoci sau locuri *foarte precis definite.* Este situaţia cea mai bună şi va fi de ajuns să amintiţi în introducere semnificaţia asociată, în general, unuia sau altuia dintre aceste elemente;
- enunţul prezintă un *grad de libertate* şi oferă aceluia care redactează sau expune posibilitatea să specifice cadrul de analiză şi perspectiva abordării. Mai trebuie dejucate anumite capcane şi adoptată o metodologie potrivită.

Gîndiţi-vă, din acest punct de vedere, la învăţăturile din următorul tabel:

Capcane care trebuie evitate	Metode preconizate
A atribui termenilor enunţului (mai ales temei şi directivei) un sens diferit de cel dat de obicei.	În caz de nesiguranţă, să se verifice sensul conceptelor (în dicţionare, manuale).
A nu ţine cont de obligaţiile impuse.	A citi şi a reciti redactarea.
A limita (lărgi) un subiect deja restrîns (vast).	A limita cu bună ştiinţă domeniul de cercetare ţinînd cont de context.

A pierde din vedere perioada recomandată: a dezvolta aspecte istorice, a se consacra unor exerciții de prospectivă atunci cînd nu este necesar.	A se concentra pe datele cheie și a repera accentele sau modificările de tendință.
A căuta să se citeze toate țările sau a nu se interesa decît de una dintre ele.	A privilegia spațiul cel mai cunoscut (începînd cu propria țară) sau cel mai adecvat, fără a neglija însă comparațiile internaționale.

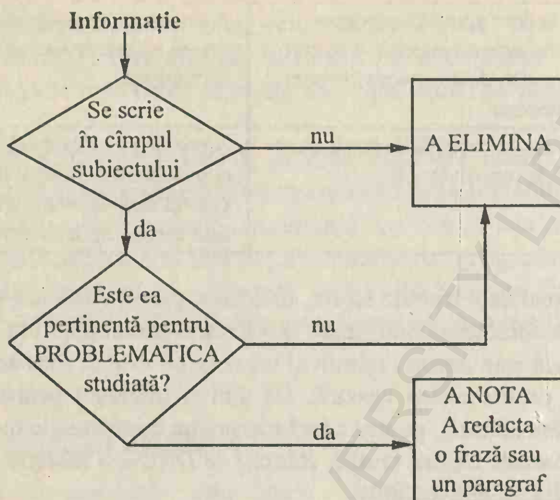
Alegerile realizate trebuie să fie, de altfel, puse în valoare și justificate. Altfel cel care corectează s-ar putea să vă ceară socoteală! Nu ezitați să fiți selectiv și, dacă este nevoie, eliminați tot ceea ce este în plus sau care nu se raportează la *problematica* voastră. De aici și interesul pentru o „ordinogramă" (a vedea alături), pentru a include sau nu o informație într-o tematică (*Sursă :* Emmanuel Désiré *et alii*, *Réussir le DEUG d'histoire-géographie*, Paris, A. Collin, 1993, p. 88).

Introducerea dintr-o altă lucrare despre tematica reducerii timpului de muncă, amintită precedent, ilustrează aceste principii, practicînd o bună centrare asupra scopului :

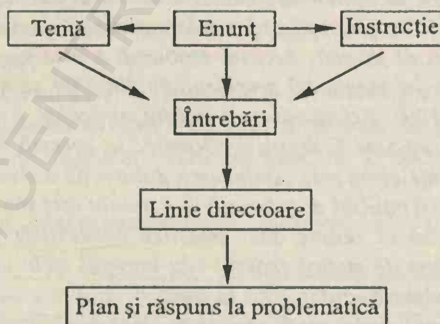
„Criza economică, legată de șocurile petroliere, mai ales al doilea dintre ele (1978-1979), a antrenat, într-un context de progres al productivității și de creștere a concurenței internaționale, o agravare a folosirii incomplete a mîinii de lucru în economiile occidentale. Pentru a lupta împotriva fenomenului destabilizator, au fost formulate mai multe soluții, în special reducerea timpului de muncă. Această problemă a avut un răsunet deosebit în Franța cu ocazia campaniei prezidențiale din 1981 și a reapărut o dată cu alegerile din 1995. Există oare un remediu miraculos, o soluție providențială exploatată insuficient ? Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să precizăm ce înțelegem prin diminuarea duratei de activitate : s-a stabilit de comun acord că punctul de referință în domeniu este săptămîna ; numeroase alte formule au în vedere anul (mărirea concediilor plătite, dezvoltarea sistemului «timp de muncă redus») sau întregul ciclu al vieții profesionale (de la terminarea studiilor pînă la pensie).

Toate aceste modalități vor fi cercetate, chiar dacă accentul este pus pe cea mai cunoscută și mai controversată dintre ele.

Nu se pune aici problema de a discuta despre diversitatea incidențelor unei asemenea politici asupra volumului șomajului, de a aprecia eficacitatea ei în lupta împotriva acestuia din urmă. În alți termeni, adevărata miză ar fi să știm dacă această reducere poate duce la crearea netă de posturi...".

De îndată ce directivele au fost corect înţelese, începe o a doua etapă privitoare la *căutarea* şi *organizarea ideilor* şi punerea în evidenţă a unei *linii directoare* (*Sursă :* după Paul Athanase, *Méthodologie de la communication écrite*, Paris, Institut technique de banque et Centre de formation de la profession bancaire, 1989, p. 74) :

2

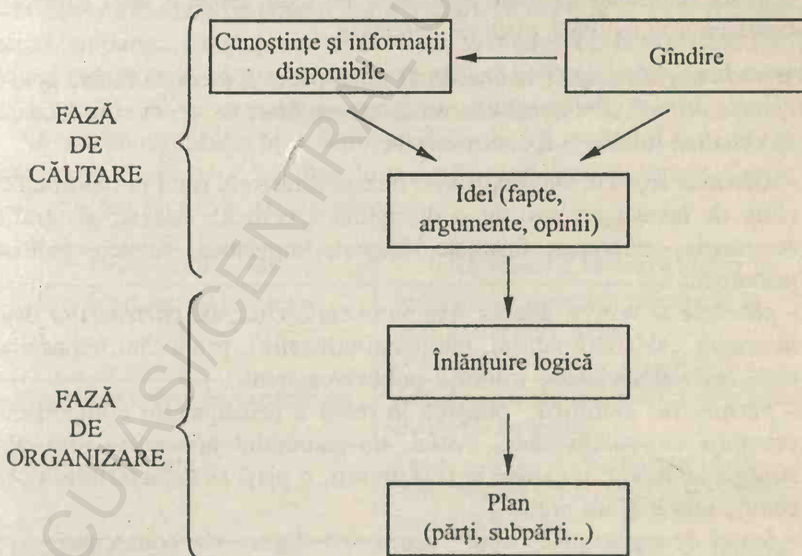
CĂUTAREA ŞI ORGANIZAREA IDEILOR

Este etapa cea mai importantă şi mai delicată pentru cel care pregăteşte o lucrare scrisă sau orală. Două stadii succesive trebuie parcurse:

- *căutarea, mai întîi, a faptelor, argumentelor sau părerilor,* folosind toate cunoştinţele şi informaţiile disponibile;
- *organizarea acestor elemente* după un plan logic, clar şi solid.

Structurarea implică strîngerea prealabilă a materialelor: ar fi greşit să se elaboreze *ex nihilo* un cadru în funcţie de inspiraţia imediată şi să se încerce umplerea lui.

Metoda poate fi schematizată astfel:

Faza de căutare

Gîndirea se află în centrul procesului cognitiv : ea permite, datorită cunoştinţelor, adunarea elementelor a căror prezenţă este indispensabilă şi face posibilă exploatarea lor.

Diverse metode

Două dintre ele, mai ales, se dovedesc foarte practice :

• *Metoda interogativă.* Ea poate fi reprezentată prin sigla 5CUCD/P :

- *C* repetat de cinci ori, corespunzînd următoarelor întrebări : *La cine se referă ?* (persoanele), *Ce ?* (obiectul, datele întrebării...), *Cînd ?* (timpul, cronologia), *Care sînt consecinţele ?*, *Care sînt soluţiile ?* ;
- *U* pentru *Unde ?* (loc, spaţiu) ;
- *C* pentru *Cum ?* (modalităţi, metode...), *Cît ?* (cantitate, măsură) ;
- *D* pentru *De ce ?* (cauze) sau *P* – *Pentru ce ?* (obiective, scopuri).

Această acumulare permite analizarea pe toate feţele a unui subiect şi deschiderea a numeroase piste de cercetare.

• *Metoda unghiurilor de abordare.* O temă poate fi studiată făcînd apel la diverse *criterii* care constituie tot atîtea *unghiuri de acces* care încearcă să clarifice mizele sau controversele :

- *diferitele aspecte ale problemei*, fiecare dintre ele fiind în raport cu un cîmp de investigare sau cu o disciplină specifică : istoria, geografia, sociologia, economia, finanţele, dreptul, lingvistica, ştiinţele politice, psihologia... ;
- *punctele de vedere,* adesea prea puţin cunoscute, ale *partenerilor avuţi în vedere :* salariaţi/patroni, fabricanţi/utilizatori, producători/consumatori, indivizi/societate, instituţii publice/cetăţeni... ;
- *perspectiva analitică* : punerea în relief a principalelor componente, categorii sau subdiviziuni. Astfel, un automobil presupune prin construcţie un motor, o caroserie şi nişte roţi, o piaţă se caracterizează prin cereri, oferte şi un preţ... ;
- *lanţul de explicaţii* de tipul : cauze —> fapte —> consecinţe ;
- *timpul* : trecut/prezent/viitor, înainte şi după o dată fixată ca reper, termen scurt/termen lung... ;

- *spaţiul*: interior/exterior, naţional/internaţional, comunal/regional, întreprindere/ramură... ;
- *articularea teorie/practică*: principii/aplicare, apelul la exemple pentru a îmbogăţi o discuţie ;
- *nivelul la care ne situăm*: general/particular, participanţi/sistem, micro/mediu/macro... ;
- *contradicţiile şi opoziţiile*: avantaje/dezavantaje, poli pozitivi/poli negativi ;
- *calea de rezolvare,* care poate fi exprimată prin secvenţa : problemă, dificultăţi —> soluţii, remedii —> rezultate ;
- *raţionamentul comparativ*: se vor marca asemănările sau punctele comune, deosebirile sau dezacordurile ;
- *abordarea cantitativă şi calitativă*: prima are în vedere volumele, efectivele, seriile statistice, în timp ce a doua vizează calităţi materiale sau estetice, norme sau prescripţii ;
- *opticile obiective şi subiective*: se regăseşte aici separarea (clivajul) judecată a faptelor/judecată de valoare ;

Această listă nu impune, bineînţeles, nişte limite. Mai mult, o asemenea metodă o confirmă parţial pe cea anterioară, întrebarea *Care ?* trimiţînd la interlocutori sau la protagonişti, iar întrebările *Cînd ?* şi *Unde ?* la contextul spaţio-temporal. Conjugarea celor două procedee nu deranjează, fiindcă tocmai prin această „intersectare” (sau această „triangulaţie”, vezi cadranul de la pp. 25-26) se va putea ajunge la un studiu satisfăcător al problemei.

Să reluăm un subiect bine cunoscut de acum (*cf.* capitolul 1) : „Marginalizarea socială este ea o fatalitate în societăţile occidentale contemporane ? ”, şi să aplicăm lucrurile expuse mai sus :

Criterii utilizabile	Întrebări şi căutarea ideilor
Diferitele aspecte ale problemei	Istoricul marginalizării; manifestări în ţările occidentale; aspecte sociale, economice, financiare, psihologice...
Punctele de vedere ale partenerilor	Excluşii, non-excluşii, instituţiile publice, asociaţiile de caritate...
Perspectiva analitică	Tipuri şi forme de discriminare (după vîrstă, sex, activitate, nivel al veniturilor sau calificare...).
Lanţul explicativ	Care sînt factorii care trebuie privilegiaţi: cei referitori la societate sau la individ? Care vor fi urmările?

Timpul	Marginalizarea şi anomia au existat întotdeauna? Cum era privită problema în trecut?
Spaţiul	Această formă de excludere ia aceeaşi amploare în Franţa şi în Statele Unite? Ea caracterizează mai mult locuitorii de la oraş sau pe cei de la sat, pe cei din marile aglomerări urbane sau pe cei din oraşele mici?
Articularea teorie/practică	Soluţiile vizate pot fi puse uşor în practică?
Nivelul la care ne situăm	Se ia în considerare soarta indivizilor, a grupurilor?
Contradicţiile şi opoziţiile	Aplicare cu privire la evaluarea mijloacelor utilizate pentru a lupta împotriva unui asemenea flagel. De exemplu, dezvoltarea ajutoarelor financiare şi a acţiunilor de educare nu favorizează o slăbire a ofertei şi căutării de locuri de muncă?
Raţionamentul comparativ	Cu ce este diferită situaţia actuală de cea întîlnită în alte locuri sau epoci?
Abordarea cantitativă şi abordarea calitativă	Care sînt efectivele implicate? Care este costul programelor instalate? Marginalizarea este suportabilă din punct de vedere politic, social, etic?
Opticile obiective şi subiective	Realităţile locului; opiniile emise; aprecierea noastră.
Calea de rezolvare	Principalele metode reţinute; rezultatele înregistrate.

Triangulaţi!

La fel ca arpentajul, creşterea sau nivelarea, *triangularea* este un termen foarte utilizat în geodezie, ştiinţă care are ca obiect determinarea formei Pămîntului, stabilirea măsurilor sau întocmirea hărţilor. Mai multe instrumente sau aparate sînt disponibile şi pot fi utilizate complementar, fie că este vorba de jalon, de miră sau de goniometru. Această idee de „încrucişare" sau de „suprapunere" este prezentă şi în metodologie. Sînt vizate:

– *sursele de informare*: compararea şi sinteza documentelor;

– *instrumentele de investigare:* recurgerea la interviuri, teste sau studii de caz;
– *limite de referinţă:* combinarea anumitor metode şi problematici.

Este vorba, aşa cum ne sfătuiesc autori ca Barney Glaser şi Anselm Strauss, să înţelegem mai bine bogăţia şi complexitatea comportamentelor umane în lumina unor puncte de vedere variate. Să ne imaginăm că am vrea să evaluăm reuşita şcolară într-o clasă dată. Va trebui să dispunem de un anumit număr de indicatori, să punem în aplicare proceduri de observare, să formulăm ipoteze, să cunoaştem caracteristicile socioculturale ale părinţilor, să ne gîndim la metoda pedagogică folosită şi la relaţiile profesor/elevi. Pentru a duce la capăt un asemenea proiect, mai multe metode – nu numai de tip explicativ, dar şi comprehensiune – sînt imaginabile, doar corelarea lor şi nu o simplă alăturare putînd să aducă un plus de accesibilitate.

În măsura în care, cum scria odinioară Robert Merton în ale sale *Éléments de théorie et de méthode sociologique*, „stereotipul savantului plutind în lumea ideilor pure, la adăpostul mizeriei pămînteşti se demodează la fel de rapid ca şi acela al cercetătorului înarmat cu un chestionar şi un creion şi urmărind statistici lipsite de semnificaţie", trebuie să recunoaştem că punctul de vedere empiric nu se limitează la strîngerea datelor şi la verificarea corelărilor între variabile, ci poate, la fel, să ajute la *a anima*, *a reface*, *a reconstrui* sau *a clarifica* teoria. Dimpotrivă, analiza conceptuală – fie că acţionează prin *codificare* sau *derivare* – permite interpretarea rezultatelor şi o receptare mai adecvată a unei anumite părţi de realitate. Toate aceste operaţii sînt strîns legate şi trebuie privite printr-o optică dialectică, triangularea favorizînd confruntarea şi punerea în perspectivă.

Un extras din *Discours de la méthode* (Descartes, 1637) exemplifică această direcţie şi ne furnizează principiile logice fundamentale graţie cărora, conform tradiţiei carteziene, este posibilă accederea la noi cunoştinţe (Paris, Flammarion, 1966, pp. 46-48).

Învăţăturile din Discurs asupra metodei

„Şi cum multitudinea legilor dă adesea o scuză viciilor, un stat este mai bine condus atunci cînd, neavînd decît foarte puţine, ele sînt extrem de bine supravegheate; astfel, în loc de acest mare număr de precepte din care este formată logica, eu am crezut că îmi vor fi de ajuns următoarele patru, aşa că am luat o hotărîre categorică şi permanentă, aceea de a nu mai pierde nici o ocazie să le observ.

Primul era să nu consider niciodată nimic drept adevărat, să nu recunosc nimic ca evident, evitînd aşadar cu grijă graba şi prejudecata, şi incluzînd în judecăţile mele doar ceea ce se arăta spiritului meu atît de clar şi de distinct încît să nu am nici o ocazie de îndoială.

Al doilea, divizarea fiecăreia din problemele pe care le-aş fi examinat în cît mai multe părţi, fiind necesar să le rezolv cît mai bine.
Al treilea, dominarea prin ordine a gîndurilor, începînd cu obiectele cele mai simple şi mai uşor de cunoscut şi urcînd încetul cu încetul, gradat, pînă la cunoştinţele cele mai complicate [...].
Şi ultimul, a face tot timpul numărători atît de exacte şi cercetări atît de largi, încît să fiu sigur că nu am omis nimic.
Aceste lungi şiruri de judecăţi, clare şi simple, de care geometrii au obiceiul să se servească pentru a-şi rezolva cele mai dificile demonstraţii, îmi dăduseră ocazia să-mi imaginez că toate realităţile care pot fi cunoscute de om se înlănţuie în acest fel şi că, doar cu condiţia să ne abţinem de la a considera vreuna drept justă şi să veghem totdeauna ordinea necesară deducerii lor una dintr-alta, nu pot exista unele atît de îndepărtate încît să nu putem ajunge la ele sau atît de ascunse încît să nu le descoperim. Şi nu m-am chinuit prea mult pentru a afla cu care trebuia început, fiindcă ştiam deja că era vorba despre cele mai accesibile cunoaşterii."

Strîngerea de noi elemente

Trebuie parcurse mai multe stadii pentru a obţine informaţiile de care avem nevoie şi pentru a face aceste date *direct aplicabile* în scopul rezolvării întrebării puse.

- *Sursele de documentare.* Dacă este vreun loc în campus unde trebuie să întîrziaţi, acela este chiar centrul de documentare („infotecă"). Veţi găsi acolo :

  – *instrumentele de lucru uzuale* : dicţionare, enciclopedii, atlase, gramatici. Veţi putea astfel să verificaţi etimologia, ortografia sau semnificaţia unui cuvînt, să rezolvaţi o chestiune de sintaxă, să completaţi o notiţă biografică, să refaceţi cronologia unui eveniment important ;

  – *manualele de bază, aide-mémoire* şi *memento*-urile. Căutările vă vor fi simplificate şi acest lucru vă va da ocazia să asimilaţi mai bine o anumită parte a unui curs ;

  – *lucrările* pe care le putem numi de *informare*, gen *monografii* sau *studiu de caz,* ocupîndu-se de o perioadă, o ţară, un grup social sau o chestiune de actualitate ;

  – *marile opere*, cele scrise de „părinţii fondatori". Nu puneţi la îndoială „valorile incontestabile", care au rezistat trecerii timpului, cum ar fi

De l'esprit des lois, (Montesquieu, 1748), *Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations* (Smith, 1776), *De la démocratie en Amérique* (Tocqueville, 1835 şi 1840)...

Ar fi bine să vă formaţi obişnuinţa de a consulta *periodicele*, majoritatea fascicolelor conţinînd adesea un *dosar tematic* sub formă de articole, note critice şi recenzii. Începeţi să foiletaţi, în funcţie de specialitatea voastră, *revistele circumscrise domeniului vostru de interes.*

Pentru a completa acest tur de orizont, să semnalăm existenţa *anuarelor* şi a *repertoriilor,* realizate la iniţiativa (sau graţie concursului) asociaţiilor profesionale, societăţilor de savanţi, laboratoarelor sau institutelor. Mai sînt încă la dispoziţia voastră diverse instrumente ca *tabelele*, *buletinele analitice* sau *bibliografiile* :

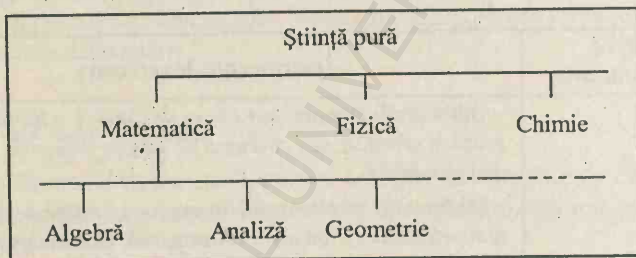
Tipul de publicaţie	**Instrumente de cercetare**
Lucrări	– Bibliografii curente: *Les Livres de l'année – Biblio. Bibliographie générale des ouvrages de langue française* (Cercle de la Librairie). – Bibliografii selective: *Bibliographie sélective des publications officielles françaises* (bimensuală, Documentation française). – Bibliografii de semnalare şi critice: *Les livres* (mensuală, Institutul pedagogic naţional); *Revue bibliographique des ouvrages d'Économie politique, de Science financière, de Sociologie, d'Histoire et de Philosophie* (trim., LGDJ: Librairie générale de droit et de jurisprudence).
Articole	*Bulletin analytique de documentation politique, économique et sociale contemporaine* (mens., FNSP: Fondation nationale des sciences politiques); *Tables pluriannuelles* des revues et périodiques (cf. *supra).*

Să aveţi tot timpul la îndemînă *cataloagele marilor edituri*, expediate la cerere.

- *Clasificările*. Accesul la colecţii poate fi indirect sau liber. În primul caz, volumele sînt de obicei clasificate după mărime, mai exact după *format* (înălţime în centrimetri) : in-12, in-8°, in-4°, in-fol., care trebuie

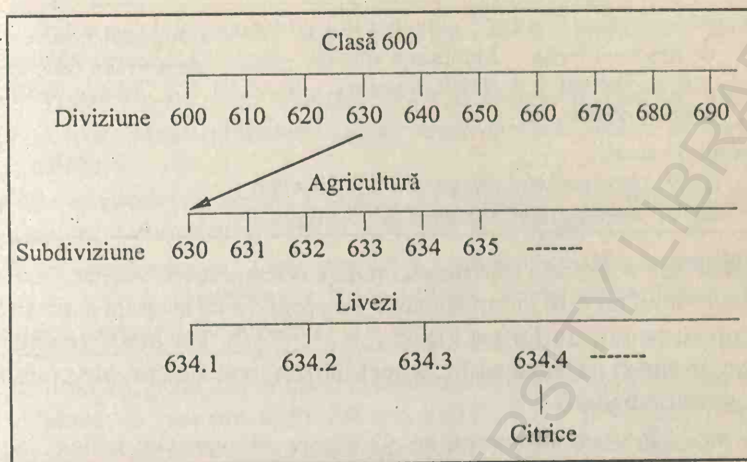
citite in-doisprezece, in-octavo, in-quarto, in-folio. Fiecare document are un *număr de ordine,* corespunzînd numărului de inventar. *Cota* este aplicată pe spatele cărţii şi indică locul său pe raft.

Cînd accesul e liber, nu primează caracteristicile materiale, ci *conţinutul*; subiectele sau temele fiind explicitate prin *noţiuni cheie* (care sînt indexate). Clasificările cele mai curente sînt inspirate din sistemele filosofice. În al său *Manuel du libraire et de l'amateur de livre* (1810), Brunet considera că doar aşa rămîne fidel învăţămintelor lui Bacon şi sugera o decupare în cinci părţi: Teologie, Jurisprudenţă, Ştiinţe şi Arte, Beletristică, Istorie. Cu cît împărţirea este mai amănunţită, cu atît obiectul de studiu este mai bine delimitat. Se obţine astfel o structură arborescentă:

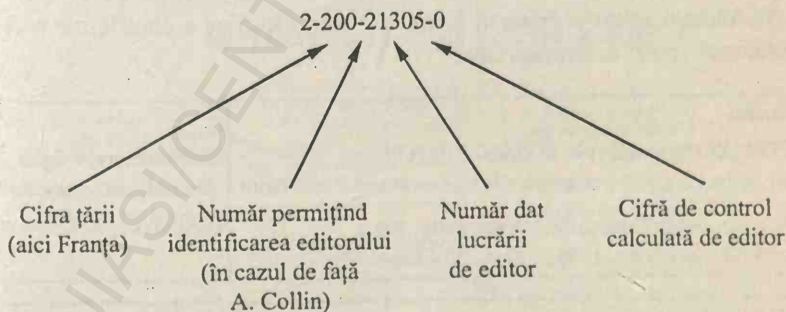
Notările pot fi alfabetice, numerice sau mixte, cu variante „latine" (Biblioteca Congresului din Washington), „greceşti" (versiunea Ranganathan) sau „chirilice" (în Rusia, model BBK). Una din metodele cele mai folosite astăzi, mai ales în ţările anglo-saxone, a fost elaborată în secolul trecut de Dewey. Acesta, urmărind simplificarea şi normalizarea, s-a inspirat din lucrările lui Harris şi a introdus clasificarea zecimală, care are avantajul clarităţii şi al lizibilităţii. Zece discipline sînt distinse în *Classification and Subject Index for Cataloguing and Arrancing the Books and Pamphlets of a Library* (1876): Generalităţi, Filozofie, Religie, Ştiinţe sociale, Limbaj, Ştiinţe pure, Tehnici, Arte, Literatură, Geografie şi istorie.

Nici un indice nu poate avea mai mult de trei cifre. Mai departe, se impun un punct şi uneori un spaţiu: 538 = Magnetism; 944.081 6 = Istoria Franţei, de la 1939 la 1945; 634.4 = Argumente. Pentru această ultimă numerotare, metoda urmărită poate fi astfel vizualizată:

Dacă apar dificultăţi, adresaţi-vă bibliotecarului. Fiţi cît mai precis atunci cînd îi puneţi întrebarea. Consultaţi mai întîi *fişierul pe autori* şi *fişierul pe materii* şi folosiţi cînd e cazul posibilităţile oferite de informatică (bază de date, gestionare a fişierelor).

Să adăugăm că fiecare carte posedă un număr internaţional normalizat (ISBN, *International Standard Book Number*), compus din zece cifre separate în patru tranşe prin liniuţe de unire:

Cît despre operaţiile de *indexare*, de *cotare* şi de *catalogare*, ele pot fi sintetizate după cum urmează:

Cotă : Titlu (tip de document) : subtitlu ; Alt titlu/Autor, al doilea autor ; Autor de funcţie diferită. – Menţiunea editării. – Loc de publicare : editor, dată. – nr. p. ; nr. cm + materiale ilustrative. – (Colecţie. Sub-Colecţie, ISSN ; n.) Note. – ISBN

Diferenţe de acces :

ISBN : *Internaţional Standard Book Number*

ISSN : *International Standard Serial Number*

- *Fişele*. Ele constituie o parte esenţială a documentării voastre. Alegerea materialului nu este întîmplătoare : asiguraţi-vă că aveţi un suport solid, şi optaţi pentru un format clasic („A7" : 74 X 105 mm), „cadrul" de care dispuneţi trebuind să fie ocupat într-un mod adecvat (de preferinţă, în sensul lungimii).

Pe *recto*, în afara sistemului de clasificare adoptat, veţi indica :

- numele (în majuscule), prenumele şi calitatea autorului (eventual şi a coautorilor sau a altor colaboratori) ;
- titlul publicaţiei ;
- locul şi editura ;
- precizarea colecţiei ;
- data de apariţie ;
- punerea în pagină ;
- preţul de vînzare ;

Pe *verso*, vor figura un scurt rezumat, o listă a cuvintelor cheie, o scurtă apreciere personală precum şi un anumit număr de informaţii privind conţinutul.

Să folosim acum următorul formular. Vom examina o contribuţie recentă consacrată teoriilor antreprizei :

Recto CORIAT (Benjamin) şi WEINSTEIN (Olivier), profesori de ştinţe economice la universitatea Paris-Nord *Les Nouvelles Théories de l'entreprise*, Paris, Le Livre de Poche, 1995, 219 p., 35 FF.	Cadru rezervat siglei de clasificare personală (CORWEI, de exemplu)

Verso

Rezumat : Considerată mult timp de teoria microeconomică standard ca un fel de cutie neagră făcută să reacţioneze mecanic la mediul înconjurător, în cadrul unei concurenţe pure şi perfecte, antrepriza a fost obiectul unor noi conceptualizări,

cam de vreo cincisprezece ani. Aceste conceptualizări sînt prezentate detailat şi fac obiectul unui examen critic.

Cuvinte cheie : Capital uman. Contracte implicite. Costuri de tranzacţie. Drepturi de proprietate. Model procedural. Raţionalitate limitată. Relaţii de legătură. Salarii eficiente.

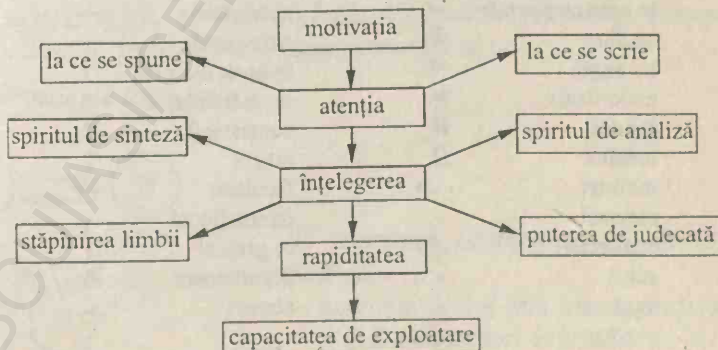
Aprecieri personale : O sinteză a calităţii permiţînd să se ştie mai mult despre antagonismele şi complementarităţile între diferite paradigme.

Informaţii complementare : Carte cumpărată în decembrie 1995 ; referat făcut la 21 martie 1996 şi clasat într-un fişier intitulat „Économie du travail et des ressources humaines" cu cota ECO. TRA96 (6).

Procuraţi-vă, pentru a vă clasa documentele, *dosare* cartonate rezistente şi extensibile, în care pot să încapă mai multe „fişe". Posibilităţile voastre de arhivare fiind limitate (o cameră de student nu este o Bibliotecă Universitară!), faceţi o triere o dată sau de două ori pe an şi eliminaţi lucrurile care vi se par inutile.

- *Notarea cursurilor*. Notele nu se iau pentru a face plăcere unui profesor sau pentru a scăpa de observaţii, ci pentru a asimila idei şi a-ţi însuşi cunoştinţe. Nu vă lăsaţi, deci, distraţi de anumite zgomote sau de vorbăria colegilor. Evitaţi, de asemenea, desenele sau caricaturile : şi ele vă distrag de la subiect! Faceţi mai bine apel la posibilităţile voastre de a judeca, la spiritul vostru de analiză şi de sinteză : puneţi în valoare noţiunile esenţiale, fiţi, într-un cuvînt, selectivi (*Sursă :* F. Le Bras, *Comment prendre des notes ?*, Alleur, Marabout, 1992, p. 39) :

Mecanismele intelectuale ale luării de notiţe

Se recomandă recurgerea la:

- *coduri* sau *abrevieri*:

Cod	Echivalenţă
?	Dacă nu aţi înţeles
I	Interesant
R	De reţinut
A	De aprofundat
V	De verificat
Ex	Exemplu
Def	Definiţie
Cit	Citat
Arg	Argument
OK/Nu	De acord/A nu fi de acord

- *semne stenografice*:

particular
aproape
în timp ce
mult
minimum
obişnuit
necesar
aproape
caracteristic
în ceea ce priveşte
studiu
nu există
majoritatea
fiindcă
următor
minister
naţional
comercial
adică
totdeauna
imediat

cu
peste tot
definitiv
chiar
maximum
neobişnuit
există (este)
din contră
caracter
sistematic
corespunde
în acest moment
incontestabil
contestabil
articol
facultate
internaţional
în general
departament
comerţ

Scrieţi citeţ pe foi mari şi lăsaţi un spaţiu (la stînga sau jos) pentru părerile proprii : întrebări care trebuie clarificate, trimiteri la alte părţi ale cursului, reformulări... Acasă, cu mintea odihnită, recitiţi notele luate : completaţi-le şi, la nevoie, nu ezitaţi să le refaceţi.

Să recapitulăm aceste operaţii :

Ce facem?	Cum?
A nota planul	A fi atent la articulaţii
A se urmări esenţialul	A găsi pasajele cheie şi a sublinia ideile de forţă
A privilegia atenţia	A asculta activ
A regrupa termenii cei mai importanţi	A recurge la coduri şi la abrevieri
A nota lucrurile neînţelese	A folosi zonele sau amplasamentele rezervate acestor efecte
A fixa ceea ce nu poate fi memorat imediat	A scrie numele proprii, datele, datele în cifre
A indica propriile idei	A reţine cîţiva termeni semnificativi

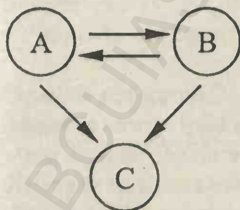
Structurarea, se înţelege, este o garanţie a eficacităţii :

	Notare lineară	Notare structurată
Cuvinte		
Noţiuni cheie		
Idei		

Sensul eficacităţii

În acelaşi spirit, şi fără a pierde din vedere efortul de memorizare (*cf.* pp. 38-39), recurgeţi la diverse suporturi ca :

– *tablourile de implicaţie* :

O asemenea configuraţie are următoarea semnificaţie :

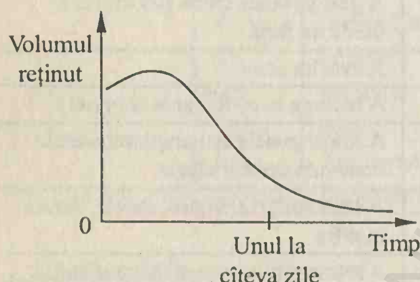
– noţiunile *A* şi *B* sînt interdependente ;

– *A* şi *B* sînt factori explicativi ai lui C.

Procesul de memorizare

Nu este vorba aici de o evocare a *memoriei* drept „facultate ce conservă stări de conştiinţă trecute" şi nici de o cercetare a diferenţelor de aptitudine a indivizilor în a înmagazina informaţii : în acest domeniu, fiecare înţelege rolul esenţial al amintirilor din copilărie şi al antrenamentului permanent. Întrebarea ar fi cum am putea înregistra eficient date care, mai apoi, să devină cunoştinţe.

Pierderea cunoştinţelor

Semnalele primite au tendinţa să îşi piardă din intensitate o dată cu trecerea timpului.

Pentru a lupta împotriva acestei pierderi şi a consolida cunoştinţele, sînt recomandabile două mijloace : a face astfel încît de la început ceea ce este util să fie „stocat" pentru ca diminuarea să fie cît mai lentă posibil.

Achiziţionarea metodică de cunoştinţe

Aceasta implică prezenţa mai multor elemente :

- în primul rînd, a *condiţiilor materiale* care favorizează *concentrarea.* Procesul diferă de la o persoană la alta, dar se ştie că liniştea şi calmul acţionează pozitiv. Fixarea unui anumit timp de lucru (de exemplu, de trei ore dimineaţa) şi, în paralel, stabilirea unui program ce poate fi respectat sînt chestiuni prealabile necesare, iar fixarea de obiective intermediare ajută la evitarea perioadelor de descurajare şi indispoziţie. Timpul de studiu trebuie să fie marcat de *pauze* (una sau două pe oră, de zece minute fiecare), permiţînd întreruperea ritmului şi destinderea. Fiecare va şti, datorită experienţei proprii, care este durata optimă a unei etape, în afara căreia începe oboseala şi scade puterea de concentrare ;
- în continuare, etapa *înţelegerii informaţiilor primite.* Cititorul sau auditorul nu poate spune că a memorizat decît atunci cînd a înţeles sensul *mesajului* şi ideile esenţiale pe care acesta le conţine. Pentru a ajunge aici, se poate practica la început *lectura* sau *ascultarea activă*, ceea ce permite degajarea punctelor forte, a cuvintelor cheie, a principalelor argumente. Un text scris

oferă avantajul efectuării unei fixări, urmată, în comparaţie cu unul oral, de aprofundare. Al doilea procedeu este *luarea de note* care, pentru a fi eficace, presupune reunirea condiţiilor de selectivitate definite înainte ;

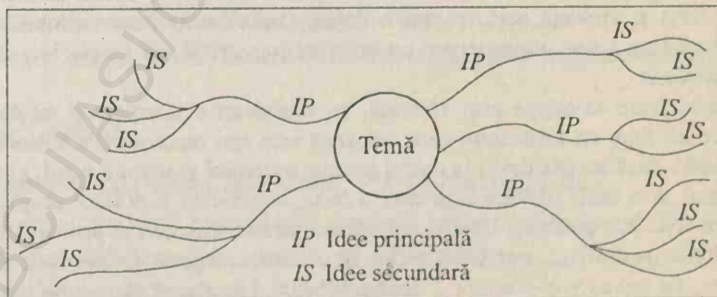
- *structurarea datelor adunate*. Receptorul reţine mult mai uşor dacă materialele sînt clasate, ordonate şi aşezate logic, conform unui plan coerent. Existenţa, în manuale şi cursuri, a titlurilor demonstrează o preocupare pedagogică, dar face mai simplu procesul de memorizare. În lipsa unei structuri fabricate expres de autor, ne vom strădui să găsim o schemă de organizare originală sau să elaborăm un cadru de referinţă.

Reţinerea de durată

Avem la dispoziţie două direcţii :

- *fixarea imediată într-o manieră solidă a noţiunilor învăţate*, prin maniera *asocierii* sau prin cea *mnemotehnică*, combinînd artificial într-o frază elemente disparate („Dar unde este deci Ornicar ? "), creînd o siglă cu ajutorul iniţialelor (*5CUCD/P* în căutarea ideilor), sau folosind o altă metodă, cu condiţia să fie destul de accesibilă ;
- *reactivarea periodică a cunoştinţelor* prin revizii succesive, de unde interesul pentru luarea de note. În timpul învăţării, este necesar să se facă o permanentă legătură între noţiuni, pentru ca ele să se aşeze lîngă cele înmagazinate anterior. Apoi, chiar seara, o re-lectură pune în valoare şi aşa-zisa fază a „somnului paradoxal", făcîndu-se astfel ordine în datele acumulate în timpul zilei. Deci vor fi efectuate mai multe *reactivări*, la intervale din ce în ce mai mari (la capătul unei săptămîni, unei luni, unui trimestru) sau mai scurte. Graţie acestor solicitări, cunoştinţele se vor stratifica durabil şi riscul pierderii lor va fi mult micşorat.

- sau *schemele euristice* (din grecescul *heuriskein*, „a găsi", euristica raportîndu-se la procedurile şi metodele de invenţie), folosirea tehnicilor de *ramificaţie* putînd fi benefică :

Organizarea ideilor

O comunicare, pentru a fi corectă, presupune:
- o regrupare a noţiunilor şi conceptelor pe categorii omogene;
- alegerea unui plan în funcţie de răspunsul aşteptat la întrebarea pusă.

Efortul de structurare

Exigenţa unei structuri ordonate este adesea considerată ca o normă, o convenţie sau ca rezultatul unui formalism excesiv, putînd dăuna spontaneităţii mesajului. În realitate, experienţa arată că este vorba de o necesitate:
- *pentru a se face înţeles*, cînd te afli în situaţia emiţătorului;
- *pentru a înţelege*, cînd te afli în situaţia destinatarului.

Să privim, cu titlu ilustrativ, un text din Diderot publicat la mijlocul secolului al XVIII-lea în *Énciclopédie* (Flammarion, 1986, pp. 257-261):

Un exemplu de dezvoltare logică a ideilor: cele două surse de autoritate politică după Diderot

„AUTORITATE POLITICĂ. Nici un om nu a primit de la natură dreptul de a-i conduce pe ceilalţi. Libertatea este un dar ceresc şi fiecare individ al aceleiaşi specii are dreptul să se bucure de ea tot aşa cum se bucură de raţiune. Dacă natura a impus vreo *autoritate*, aceea este puterea paternă, dar şi aceasta are marginile sale, iar în natură ea încetează imediat ce copiii sînt în stare să se conducă singuri. Orice altă formă de autoritate are altă origine decît natura. Dacă ne gîndim bine, ea va proveni întotdeauna din una din aceste două surse: sau forţa şi violenţa aceluia care o deţine (autoritatea); sau consimţămîntul acelora care i s-au supus printr-un contract între ei şi cel căruia i-au deferit *autoritatea*.
Puterea, care se obţine prin violenţă, nu este decît o uzurpare şi nu durează decît atît timp cît forţa celui care comandă este mai mare decît a acelora care ascultă; dacă aceştia devin la rîndul lor mai puternici şi scutură jugul, ei au tot dreptul să o facă. Aceeaşi lege care a făcut *autoritatea* o desface acum: este legea celui mai puternic. Uneori *autoritatea* care se instaurează prin violenţă îşi schimbă natura [...], dar intră astfel în a doua categorie despre care vă voi vorbi, iar cel care şi-o arogă – devenind prinţ – încetează să mai fie tiran.

Puterea stabilită cu acordul poporului presupune neapărat condiţii care să îi facă folosirea legitimă, utilă societăţii, avantajoasă republicii şi care să o fixeze între anumite limite [...].
De altfel, guvernarea, deşi ereditară, şi pusă între mîinile unei singure persoane, nu este un bun particular, ci unul public care, prin urmare, nu poate fi luat niciodată poporului, căruia îi aparţine în totalitate. De aceea, întotdeauna, poporul este acela care face contractul. Nu statul aparţine principelui, ci principele aparţine statului. Dar principele trebuie să-l guverneze, pentru că statul l-a ales în acest scop şi pentru că el s-a angajat în faţa poporului să-i administreze afacerile, precum acesta se supune legilor sale. Purtătorul coroanei poate să renunţe la ea dacă vrea, dar nu o poate reaşeza pe capul altuia fără consimţămîntul naţiunii care a aşezat-o pe al său. Într-un cuvînt, coroana, guvernarea şi autoritatea publică sînt bunuri al căror proprietar este întreaga naţiune şi al căror uzufructuar, ministru şi depozitar este principele [...].
Condiţiile acestui pact diferă de la stat la stat. Dar peste tot, naţiunea are dreptul să păstreze contractul pe care l-a făcut; nici o putere nu poate să îl schimbe; şi cînd acest contract nu mai este valabil, naţiunea reintră în drepturile sale, avînd deplină libertate în a formula unul nou, după cum doreşte. Este ceea ce s-ar întîmpla în Franţa, dacă, printr-o mare nenorocire, întreaga familie regală ar dispărea pînă la ultimele vlăstare; atunci, sceptrul şi coroana ar reveni în mîinile naţiunii."

Datorită unei dezvoltări riguroase, autorul pune în lumină cele două surse ale *autorităţii politice*: forţa şi acordul poporului, exemplificînd-o pe ultima prin puterea regală, depozitară a suveranităţii populare.

Regruparea pe categorii omogene

Prima etapă, aceea a selectării ideilor, a dus la apariţia unei varietăţi de elemente, mergînd în numeroase direcţii. Ar fi bine să se treacă acum la o *raţionalizare*, ceea ce implică:

- o *selecţie a celor mai reprezentativi itemi*;
- o *regrupare pe familii*, fiecare dintre ele definindu-se prin aceeaşi perspectivă.

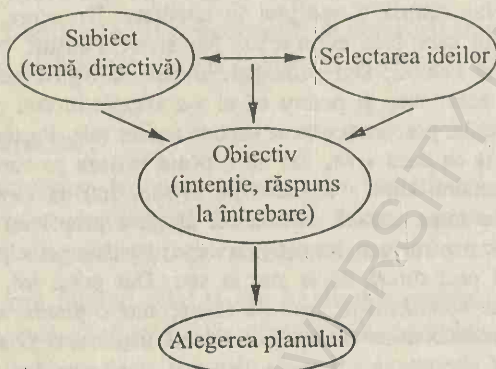
Planul reţinut

- *Condiţiile ce trebuie îndeplinite*. Planul trebuie să fie:

  – *adaptat* totodată *obiectivului urmărit* şi *naturii subiectului*. Dacă acesta trasează directiva de a aprecia, de a lua poziţie, structura argumentativă sau dialectică pare *a priori* adecvată;

– *coerent* în îmbinarea părţilor sale şi în organizarea internă a fiecărei secvenţe ;
– *echilibrat* ;

Schema următoare explică procesul de elaborare a planului :

- *Criteriile de elaborare.* Planul concretizează drumul logic parcurs de gîndire şi conduce la răspunsul aşteptat, la soluţia propusă, deci la concluzie. El se bazează pe o structură ce corespunde unor *criterii* precise. De unde tipologia :

  – *cu caracter analitic*, bazată pe descompunerea întrebării în mai multe sub-ansambluri ;

  – *sprijinindu-se pe o opoziţie sau o alternativă* de tipul avantaje/inconveniente, aspecte pozitive/aspecte negative. Alte distincţii ar trebui de asemenea reţinute : individ/colectivitate, calitativ/cantitativ, teorie/practică, soluţie A/soluţie *B*. Acest tip de demers acordă un loc important *argumentării*, mai exact capacităţii de a explica, de a critica, de a sintetiza :

  – *fondată pe raţionament.* Se disting mai multe posibilităţi caz în care :

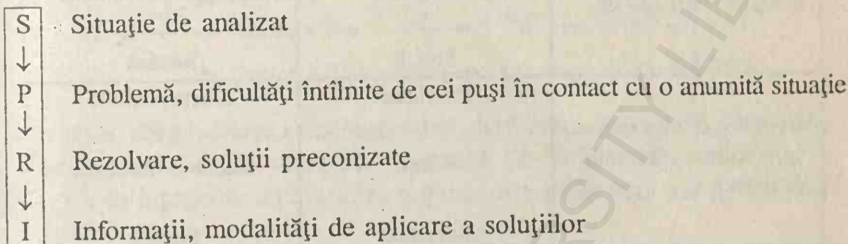
1. *Raţionamentul cauzal* şi *„lanţurile explicative"*

Cauze	Situaţie şi/sau problemă	Soluţii	Obiective
↓	↓	↓	↓
Situaţie şi/sau probleme	Consecinţe	Rezultate	Mijloace

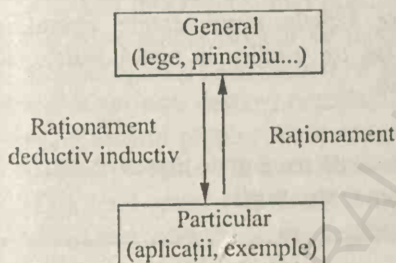
Aceste şiruri se pot combina. Vom avea astfel :

Cauze —> Situaţie şi/sau problemă —>Soluţii —>Rezultate

Structura *SPRI* intră în următoarea perspectivă :

2. *Raţionamentul deductiv* şi *raţionamentul inductiv*

Deducţia, de exemplu, pleacă de la general (lege, principiu) pentru a ajunge la particular (aplicaţii, exemple).

3. *Raţionamentul comparativ* : două realităţi, două noţiuni sînt relaţionate pentru a determina *asemănările* şi *diferenţele*.

4. *Raţionamentul prin reducere la absurd :* folosit în matematică, se bazează, pentru a demonstra importanţa unui element, pe ceea ce s-ar fi întîmplat dacă acel element nu exista.

5. *Raţionamentul dialectic : teză/antiteză/sinteză*. Teza are în vedere examinarea aspectelor pozitive, avantajelor, în timp ce antiteza tratează inconvenientele, partea negativă. Dificultatea are adesea ca obiect conţinutul ultimei etape, sinteza, care trebuie să aducă o apreciere personală şi motivată.

În funcţie de redactare, una sau alta dintre aceste posibilităţi se va dovedi convenabilă :

	Raţionament cauzal	**Raţionament dialectic**
Primul subiect pe tema marginalizării sociale	Cauze ↓ Probleme ↓ Soluţii	Fatalitate ↓ Mijloace de a o evita ↓ Sinteză
Al doilea subiect despre tema reducerii timpului de muncă	Probleme ↓ Soluţii ↓ Rezultate	Efecte posibile ↓ Limite şi obstacole ↓ Sinteză

Planul poate fi de asemenea *linear*, fiind bazat pe împărţirea spaţiului geografic sau cronologic. În ultimul caz, faptele, evenimentele, operaţiile sînt expuse în ordinea producerii lor (să ne gîndim la textul istoric, la povestire, la referat, la notele explicative...).

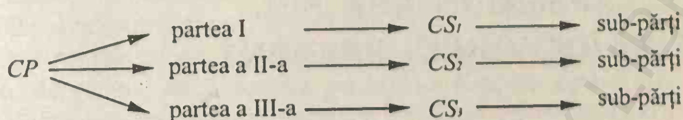
- *Ce tip de plan să alegem*? Totul depinde de *temă* şi de *directivă*, verbele utilizate în enunţ putînd orienta alegerea structurii:

Verbe utilizate în enunţ (directive)		**Tip de plan**
A analiza, a caracteriza, a defini, a descrie	—>	Plan analitic (studiul principalelor componente, al diferitelor aspecte, al punctelor de vedere) sau linear (timp, spaţiu)
A aprecia, a comenta	—>	Plan bazat pe o opoziţie şi plan analitic
A studia, a explica o situaţie	—>	Plan bazat pe raţionamentul cauzal
A demonstra	—>	Structură inductivă sau deductivă
A compara *A* şi *B*	—>	Raţionament comparativ aplicat unui plan analitic
A discuta, a critica, ce credeţi despre...?	—>	Plan de tip analitic sau dialectic

Diferitele tipuri de plan servesc la determinarea *structurii principale*, adică a celor două sau trei părţi importante, cît şi la determinarea *structurii*

secundare corespunzătoare subdiviziunilor acestora. În practică, planul de ansamblu va fi constituit pe două categorii de criterii: principal (*CP*) şi secundar (*CS*).

Ajungem astfel la dispozitivul următor, bazat pe o optică ternară:

Evident, dacă lucrarea este importantă, dacă avem de redactat o dizertaţie sau un raport, fiecare sub-parte va putea să fie ea însăşi împărţită în paragrafe în funcţie de un al treilea criteriu care poate viza importanţa ideii enunţate.

Dacă se fac întreruperi la nivelul ideilor, coerenţa va avea de suferit şi discursul va prezenta lacune.

O ultimă problemă îl mai poate solicita pe cel care concepe o lucrare: în cîte sub-capitole trebuie să împartă textul? Uzanţa, dar mai ales exigenţele de logică şi de eficacitate îl structurează în două sau trei componente. Ritmul binar este deseori practicat, dar nimic nu interzice folosirea celui ternar. Numărul părţilor nu îl condiţionează pe cel al subdiviziunilor.

Aceste precizări fiind făcute, putem trece acum la nivelul exprimării scrise şi apoi orale, cele două forme de comunicare – în afara principiilor metodologice comune – prezentînd caracteristici diferite şi întrebuinţînd instrumente proprii.

3

SĂ TE EXPRIMI ÎN AŞA FEL ÎNCÎT SĂ COMUNICI EFICIENT

O centrare justă a problematicii tratate, o căutare atentă a ideilor şi o organizare clară şi riguroasă a discursului nu ajung pentru a asigura calitatea prestaţiei scrise sau orale. O exprimare stîngace poate reduce simţitor eforturile emiţătorului sau poate chiar să împiedice comunicarea, cum a remarcat Antoine Albalat la sfîrşitul secolului trecut în *Art d'écrire* (reed., Paris, Armand Colin, 1992, pp. 14-15):

> „Trei sferturi dintre oameni scriu rău pentru că nu le-a arătat nimeni cum să utilizeze adecvat o imagine, cum să construiască o frază. Am fost întotdeauna uimit de numărul mare de oameni care ar putea redacta bine şi care nu o fac, din lipsa unei persoane care să le arate.
>
> Am văzut stiluri neexperimentate tîrînd prin noroi perlele şi aurul, plante roditoare înăbuşite de buruieni. A descoperi filonul preţios sau diamantele ascunse în minereu nu înseamnă nimic sau înseamnă totul.
>
> Cînd le este recitită lucrarea, cînd li se îndreaptă imaginile şi paragrafele şi li se restrîng cuvintele, iată-i stupefiaţi: «Nimeni nu ne-a spus niciodată aceste lucruri»; şi se minunează la vederea precipitatului solid, strălucitor ce le aparţine şi care a rămas în creuzet după această operaţiune".

Această constatare privind scrisul este valabilă şi pentru formularea orală; ar fi greşit să credem că factorii ce dau eficienţă comunicării diferă radical în funcţie de modalitatea avută în vedere. În parte, ei sînt identici, chiar dacă există elemente specifice, care vor fi abordate în următoarele capitole.

Oricare ar fi forma de transmitere a mesajului, fiecare trebuie să ţină seama de următoarele preocupări:

- *să găsească termenii adecvaţi;*
- *să construiască corect frazele;*
- *să scrie corect din punct de vedere gramatical;*
- *să aibă un stil agreabil.*

Alegerea vocabularului

Lexicul disponibil, mai ales ansamblul substantivelor, adjectivelor, verbelor sau adverbelor susceptibile de a fi utilizate este destul de întins, fără a mai vorbi de vocabularul specializat. Căutarea cuvîntului „potrivit" nu este neaparat un exercițiu de prisos, dacă aceasta presupune precizia limbajului, refuzul incorectitudinilor, preocuparea pentru o terminologie diversificată, care să nu se repete.

Rigoarea – o exigență obligatorie

Termenii reținuți trebuie să fie adaptați realității pe care vor să o exprime (*cf.* tabelul care urmează).

- *Cîmpul lexical ales*. El înglobează toate expresiile care, apărînd într-un text sau într-o lucrare, se referă la aceeași temă. Fiecare disciplină are propriul său „jargon", a cărui folosire este necesară, dar pe care este mai bine să o lăsăm în seama specialiștilor, evitînd aplicarea lui la contexte diferite. Nu trebuie să ne lăsăm vrăjiți de voga pe care o au anumite cuvinte provenind din comerț, medicină sau informatică (*a programa*, în loc de a fixa data unei reuniuni, *a iniția*, în loc de a începe o activitate). În măsura posibilităților, este preferabil să fim cît mai clari și naturali.

Moda cuvintelor venite din engleză este o sursă de exces, antrenînd distrugerea limbii, în afară de anumite domenii tehnice unde implantarea este mai veche (self-service, marketing...). Cel mai adesea, există în limba noastră corespondențe pe care e absurd să le neglijăm : de ce am înlocui, de acum, stat-major, listare sau publicitate poștală cu *staff*, *listing* sau *mailing* ?

- *Sensurile cuvîntului*. Un termen prezintă :

  – una sau mai multe *semnificații* (monosemie sau polisemie) date de dicționar. Astfel, în limba franceză, „secrétaire" desemnează totodată funcționara care se ocupă de anumite probleme administrative, dar și mobila cu sertare avînd pupitru pentru scris. Într-un asemenea caz, contextul va fi foarte util ;
  – o *conotație* : în afară de sensul obiectiv (numit denotație), un cuvînt mai poate avea și un alt sens (sensul al doilea, sugerat), variabil în

funcţie de indivizi, de mediul social, de ceilalţi itemi cu care este asociat. „Gazelă", de exemplu, ne trimite mai întîi la animal, dar implică şi ideea de rapiditate şi de graţie.

Folosirea unui vocabular cu un puternic potenţial conotativ va trezi afectivitatea şi sensibilitatea cititorului sau ale ascultătorului. Acest procedeu este specific literaturii, jurnalismului sau publicităţii, în timp ce intervenţiile cu caracter ştiinţific sau academic cer precizie şi distanţare.

- *Caracterizarea.* Constă în descrierea unei fiinţe, a unui lucru sau a unei idei, cu ajutorul substantivelor, verbelor sau epitetelor alese cu grijă, pentru a surprinde exact caracteristicile „referentului".

Limitele „corectitudinii semantice"

Într-un articol publicat în revista *Expressions* (nr. 5, noiembrie 1994, pp. 165-169), Bernard Jolibert atrage atenţia, nu fără umor, că „ceea ce este uşor de imaginat nu se enunţă şi clar". Să ne ferim, deci, de limbajul alambicat sau de alte galimatias.

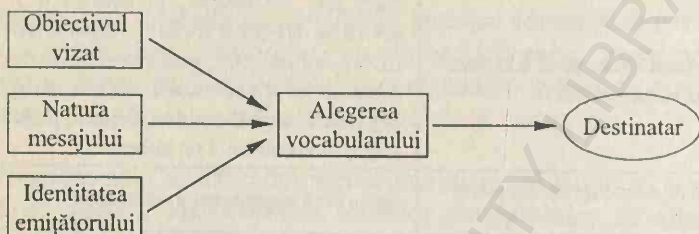
Limbajul vechi: „Nu se spune"	**Limbajul de astăzi: „Se spune"**
Se lucra în bibliotecă.	Se studiază date informative la Centrul de documentare din mediatecă.
Un învăţător nota munca unui elev.	Un profesor de şcoală are în vedere evaluarea normativă, somativă şi formativă a activităţii elevului.
Se studia pedagogia generală.	Astăzi, devii „specialist-cercetător" în transdidactică pluridisciplinară media-formativă.
Se organizau întîlniri pentru a schimba idei, sfaturi, la nevoie!	Se participă activ la seminarii bisăptămînale de pedagogie interactivă.
Profesorii făceau faţă elevilor, părinţilor, directorilor, inspectorilor...	Acum există doar parteneri într-un proces educaţional fluidizat.
Elevul învăţa ceva.	Elevul de azi îşi gestionează cunoştinţele în cadrul unei relaţii de ajutor personalizată.

Fiul meu a început să citească la şcoală.	Fiul meu învaţă să citească într-un centru de viaţă intra-şcolară.
Se ieşea în recreaţie.	Se profită de „locurile de respiro" ludice.
Un profesor căuta să-şi adapteze elevii la viaţa socială.	Dacă este „de dreapta": el pledează în favoarea integrării şcolare şi luptă împotriva marginalizării, graţie unei anumite dinamici educative. Dacă este „de stînga": el vizează acelaşi rezultat, printr-o pedagogie interculturală de eliberare.
Se cultiva diferenţa în interiorul identităţii.	Se cultivă identitatea în diferenţă.
„Sînteţi de acord? Atunci, la muncă!"	S-a instaurat o pedagogie a contractului, care devine motorul obiectivelor autodirijate, elemente dinamice prin care cel format devine actorul propriei formări.
Inspectorul Academiei încerca să ştie cum se descurcă personalul său.	El optimizează potenţialul colaboratorilor săi favorizînd expansiunea dinamicilor ergonomice modulabile.
Rectorul conducea Academia.	Rectorul structurează componentele interactive ale circumscripţiei universitare care se află sub autoritatea sa şi a conjuncturii educative şi politice actuale.
Ministrul Educaţiei îşi stabilea politica şcolară în funcţie de presiunile sociale şi de buget.	Măsurile ministeriale sînt stabilite plecînd de la o simbolistică socială şi codificate într-un referent cultural care, variabil în funcţie de epocă şi loc, rămîne în legătură cu o denotaţie de clasă al cărei capital cultural distinctiv rentabil din punct de vedere şcolar îl constituie.

La fel, nu mai există astăzi agenţi care să cunoască subteranele secrete ale stabilimentelor şcolare, ci „tehnicieni de suprafaţă". Cît despre şarmantele secretare care populau fantasmele liceenilor, ele au devenit „personal TESA"! Recurgerea la formulări vagi, „passe-partout" sau prea generale („anumiţi", „unii", „într-un fel"...) poate să producă neînţelegeri sau imprecizii; redactorul sau cel care prezintă are interesul – numai dacă nu vrea să întreţină echivocul – să fie explicit şi să dea dovadă de precizie.

O comunicare adaptată

Emiţătorul trebuie să aibă un limbaj adecvat, pentru a-şi putea transmite eficient mesajul în funcţie de obiectivele urmărite şi de identitatea destinatarului:

Conţinutul va putea fi bine înţeles de receptor cu condiţia evitării unei exprimări prea tehnice. În afară de „vizualizare", mai multe procedee contribuie la o cît mai bună comunicare:

- *Ilustrarea prin exemple*. Această tehnică este uneori indispensabilă în anumite demonstraţii sau raţionamente, pentru a atrage atenţia şi a înlesni înţelegerea. Autorul lucrării se va sprijini pe exemple venind:
  - fie din fapte reale al căror martor personal a fost sau care i-au fost relatate;
  - fie din situaţii imaginare, dar verosimile.

- *Stabilirea registrului limbii*. Se deosebesc trei categorii:

Registrul	**Situaţie de comunicare**
– *Registru cultivat* Vocabular ales, eventual tehnic. Cuvinte rare, putînd prezenta conotaţii.	Literatură, teatru, eseuri literare.
	Lucrări cu caracter universitar (disertaţie, expunere) sau profesional (scrisoare administrativă sau comercială, raport...).
– *Registru mediu* Termeni simpli, uşor de înţeles şi, în cazul prezent, vocabular specializat.	Comunicarea de informaţii cerînd claritate, rapiditate şi sinteză atît în scris (scrisoare administrativă, notă, articol de popularizare), cît şi oral (luarea cuvîntului într-o reuniune, conferinţă)
– *Registru familiar* Cuvinte populare şi chiar argotice. Expresii imaginate, pitoreşti, destinate să „uimească" interlocutorul.	Romane, dialoguri de cinema, conversaţie curentă.

Amestecul de genuri este întotdeauna posibil, dar trebuie practicat cu discernămînt, pentru a evita forme stilistice prea puţin adaptate contextului universitar (care valorizează, în proporţii variabile, primele două registre).

Impropriotatea termenilor

Fiecare dintre noi poate face greşeli de limbă; acestea îl pot afecta pe scriitorul cel mai experimentat, precum şi pe studentul începător. Fără a pretinde trecerea în revistă a tuturor inexactităţilor ce pot fi întîlnite, vom încerca să vă punem în gardă cu privire la neologisme, barbarisme, pleonasme şi paronime.

- *Neologismele,* adică *crearea de cuvinte artificiale (ca „a soluţiona" în loc de a rezolva).* Asemenea termeni nu pot fi acceptaţi decît dacă apar în dicţionar.
- *Barbarismele.* Corespund unor interpretări contrare semnificaţiei veritabile („consecvent", care înseamnă „conform logicii"; capătă adesea sensul denaturat de „important") sau unor deformări: transcendent – transcedent, vocabular – vacabular.
- *Pleonasmele, sinonimele de redundanţă sau de repetiţie.* Tabelul care urmează nu vrea decît să dea cîteva exemple de asemenea incorectitudini, cîteodată voluntare:

Expresii incorecte	Expresii corecte
– A acumula dificultăţile unele după altele	– A acumula dificultăţile
– A desăvîrşi, a termina complet	– A desăvîrşi
– Astfel de exemplu	– Astfel *sau* de exemplu
– A adăuga în plus	– A adăuga
– Căci de fapt	– Căci *sau* de fapt
– A colabora împreună	– A colabora
– Aşa cum s-a stabilit înainte	– Aşa cum s-a stabilit
– A compara între ele	– A compara
– A continua încă	– A continua
– A coborî în jos	– A coborî
– A deveni în continuare	– A deveni
– A amîna la o dată ulterioară	– A amîna

– A urca în sus	– A urca
– A prevedea dinainte	– A prevedea
– A progresa, a avansa înainte	– A progresa
– Reciproc din ambele părţi	– Reciproc
– A începe din nou	– A reîncepe
– A redacta în scris	– A redacta
– A reface din nou	– A reface
– A diminua în mai puţin	– A diminua
– A se întoarce înapoi	– A se întoarce
– A ieşi afară	– A ieşi

- *Paronimele*. Sînt cuvinte cu o formă foarte asemănătoare, în care diferă doar o literă sau o silabă, cum ar fi *albastru* şi *alabastru*, semnificaţia lor fiind diferită. Iată cîteva exemple:

Acceptare: acord, consimţămînt	*Accepţie*: sensul în care un termen este folosit
A afirma: a susţine că un lucru este adevărat, a garanta	*A infirma*: a reduce, a dezminţi, a declara nul
Aluzie: cuvînt sau frază evocînd o persoană sau un lucru fără a-l numi	*Iluzie*: himeră, credinţă deşartă, nălucă
Atenţie: aplicare, concentrare	*Intenţie*: scop, proiect, obiectiv vizat
Avarie: pagubă survenită unei nave sau mărfurilor pe care le transportă	*Avatar:* metamorfoză, modificare
Coliziune: şoc între corpuri care se întîlnesc	*Coluziune*: înţelegere secretă, cîrdăşie
Conjectură: opinie bazată pe probabilităţi	*Conjunctură:* concurs de împrejurări sau de evenimente
Decadă: perioadă de zece zile	*Deceniu:* perioadă de zece ani
A descifra: a înţelege ceea ce este scris neclar sau ce este obscur	*A decripta*: a traduce un mesaj secret al cărui cod nu este cunoscut
Efracţie: acţiunea de a sparge o încuietoare, pentru a comite un delict	*Infracţiune*: violare a unei legi, a unui angajament sau a unei convenţii
Elocuţiune: manieră de a se exprima oral, debit	*Alocuţiune*: discurs
Eminent: care este deasupra nivelului comun, de ordin superior	*Iminent*: apropiat, care se va produce în foarte scurt timp

A evoca: a menţiona, a aborda, a rememora	*A invoca:* a chema în ajutor o putere superioară, a recurge la...
Înclinare: aplecare, pantă	*Înclinaţie:* predispoziţie, atracţie
Ingeniozitate: îndemînare, şiretenie, pricepere	*Ingenuitate:* candoare, inocenţă, naivitate
Notabil (adj.): remarcabil, apreciabil	*Notoriu:* cunoscut de toţi, manifestat
Perceptor: funcţionar însărcinat cu strîngerea impozitelor	*Preceptor:* persoană care se ocupă cu instruirea şi educarea unui copil de familie bună sau bogată

Diversificarea lexicală

Expresiile folosite pentru a descrie un obiect sau o situaţie, pentru a expune o argumentaţie sau a exprima o opinie pot fi foarte numeroase. Însă trebuie să recunoaştem că nu exploatăm îndeajuns toate resursele limbii şi că avem tendinţa să repetăm aceiaşi termeni. Or, avem la dispoziţie un anumit număr de sinonime. Cu puţină ingeniozitate şi, la nevoie, cu ajutorul unui dicţionar, putem dispune de „substitutele" adecvate. Lista care urmează va demonstra acest lucru :

- *a creşte* : a mări, a amplifica, a augmenta, a dezvolta, a lărgi, a întinde ;
- *a evalua* : a estima, a calcula, a aprecia, a judeca ;
- *a construi* : a edifica, a dura, a fabrica, a elabora, a asambla ;
- *a informa* : a instrui, a avertiza, a clarifica ;
- *a întreprinde* : a îndeplini, a efectua, a realiza, a executa, a acţiona ;
- *a arăta* : a indica, a desemna, a stabili, a semnala, a degaja, a evoca...

Construcţia corectă a frazelor

Este important să se respecte *sintaxa*, pentru a evita orice greşeală de interpretare. Din această perspectivă, înţelegerea mesajului care trebuie transmis este influenţată de tipul frazei, de ordinea cuvintelor, precum şi de asigurarea unor legături logice între concepte şi idei.

Frazele simple, compuse sau complexe

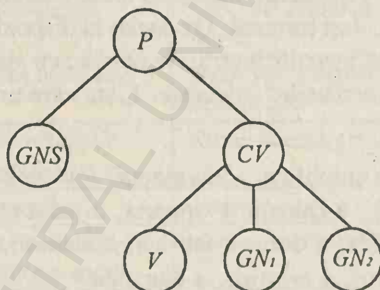
O frază presupune o structură tip şi una sau mai multe propoziţii.

- *Organizarea normală a unei fraze (F).* Structura cea mai simplă presupune două părţi: *subiectul* sau *tema* (grupul nominal subiect, *GNS*), care indică lucrul despre care se vorbeşte, şi *predicatul* (grupul verbal, *GV*) care permite să se spună ceva. Exemplu:

„Conferenţiarul, foarte sigur de el,	—> *GNS*
a abordat problemele esenţiale cu o mare spontaneitate."	—> *GV*

Grupul verbal conţine verbul (*V, a abordat)* şi unul sau mai multe grupuri nominale (două ocurenţe în cazul prezent: GN_1, *problemele esenţiale*; GN_2, *cu o mare spontaneitate)*.

Schema următoare reprezintă această înlănţuire:

Adaptarea unui criteriu *funcţional* ajunge astfel la distincţia dintre:

- *grupul subiect*;
- *grupurile complement* (de complement direct sau indirect, circumstanţiale, determinative...).

Ultimele pot avea un caracter facultativ, indicîndu-ne în favoarea cui a fost luată o decizie, informîndu-ne despre împrejurările producerii acţiunii: timp, loc, mod, cauză, mijloc, scop...

- *De la propoziţiile simple la fraze.* O propoziţie simplă este formată din grup nominal şi predicat, în timp ce o frază are mai multe propoziţii, juxtapuse sau coordonate:

„Conferenţiarul, foarte sigur de el, a abordat problemele esenţiale cu o mare spontaneitate	—> propoziţia 1
şi a propus soluţii concrete."	—> propoziţia 2

Fraza complexă se caracterizează prin prezenţa uneia sau a mai multor propoziţii principale şi a uneia sau mai multor subordonate, relative sau conjunctive. Acestea se adaugă primelor şi conţin informaţia esenţială pe care emiţătorul vrea să o pună în valoare.

Este de la sine înţeles că nişte construcţii prea sofisticate pot dăuna comunicării, grija de a preciza sau de a nuanţa ducînd uneori la „efecte perverse". Preţul care trebuie plătit în asemenea situaţii este foarte mare : o lectură dificilă, confuzii la tot pasul, o slabă vizibilitate a firului director...

Ordonarea termenilor

Regulile sintactice condiţionează, de obicei, locul cuvintelor. Există, totuşi, excepţii care trebuie semnalate :

- *Inversiunea subiectului şi a predicatului.* Ordinea normală subiect/predicat/complement nu poate fi respectată.
  [...]
  Bineînţeles, în plan oral libertatea este mai mare, dar lucrările ştiinţifice trebuie să respecte strict protocolul stabilit.
- *Locul adjectivelor calificative.* Majoritatea epitetelor stau după substantivul la care sînt asociate : întrebări *cruciale*, un plan *riguros*...

Totuşi, anumite adjective pot avea o dublă poziţionare, fără ca sensul să fie alterat : o *puternică* creştere (sau o creştere *puternică*), o *fericită* împrejurare (sau o împrejurare *fericită*). Dar situaţia nu rămîne la fel întotdeauna : un copil *curios* nu are aceeaşi semnificaţie cu un *curios* copil !

Exprimarea legăturilor logice între idei

Cititorul sau auditorul are nevoie să i se uşureze munca prin utilizarea indicatorilor (sau a operatorilor) care îi vor servi de repere în derularea cuvintelor :

Tip de itinerar sau de raţionament	Operatori corespondenţi
Enumerare	Mai întîi... pe urmă *sau* în continuare... în sfîrşit; în primul rînd... în al doilea rînd... în ultimul rînd; primul... al doilea... al treilea
Adunare	Încă, în plus, în afară, şi chiar, chiar şi
Timp	Înainte... în timp ce... după; ieri... astăzi... mîine
Înlănţuire explicativă	Cauze: pentru că, fiindcă, datorită faptului că, pe motiv că, căci Consecinţe: din cauză că, deci, drept urmare, astfel, în consecinţă, prin urmare
Alternativă	Pe de o parte... pe de altă parte..., fie... fie, sau... sau
Comparaţie	Cum, precum, la fel, la fel ca... la fel
Opoziţie sau restricţie	Din contra, în schimb, *a contrario*, totuşi, oricum, dar
Argumentaţie	Or, de altfel, alături de alţi operatori (adunare, înlănţuire explicativă, opoziţie sau restricţie)
Sinteză şi final	Pe scurt, rezumînd, în total, în definitiv, în sumă, în final, pentru toate aceste motive, pentru a termina, pentru a concluziona

Exactitatea formelor gramaticale

Gramatica are reguli care se ocupă de variaţiile formale ale termenilor (*morfologie*) şi de relaţiile acestora în propoziţie (*sintaxă*). Să ne concentrăm asupra primului punct, pentru că al doilea a fost deja studiat.

Folosirea adecvată a cuvîntului

Anumite forme pot să nu fie bine adaptate, să fie folosite greşit din această cauză şi, ceea ce este mai grav, să conducă la interpretări greşite.

- *Gerunziul folosit la început de frază.* Acesta, la prezent sau la trecut, se raportează întotdeauna la subiectul propoziţiei principale. Astfel, formularea: „*Mulţumindu-vă* pentru scrisoare, *primiţi*, Domnule, asigurarea sentimentelor mele cele mai bune" este greşită. Participiul prezent îl implică pe autorul scrisorii, în timp ce imperativul se adresează destinatarului. Această lipsă de coerenţă va fi evitată alegînd formula: „Mulţumindu-vă pentru scrisoarea dumneavoastră, *vă rog* să primiţi...".
De asemenea, este de preferat formula : „Dat fiind că a prins trenul de 11,30, am fost să-l aştept la gară" şi nu „Prinzînd trenul de 11,30, am fost...".

- *Forma pronumelor personale.* Ele trebuie să corespundă în gen (masculin, feminin) şi în număr (singular, plural) cu cuvîntul al cărui substitut sînt.
De exemplu: „Auditoriul a apreciat intervenţia sa; la sfîrşitul conferinţei, *ei* au aplaudat puternic". Construcţia nu este valabilă. Auditoriul este un substantiv colectiv, masculin, singular; deci îi corespunde pronumele „el". Aceeaşi regulă se aplică şi *adjectivelor posesive.*

- *Dificultăţile dublei negaţii.* Se întîmplă adesea ca sensul unei fraze să fie denaturat din cauza folosirii mai multor negaţii. La aceasta se adaugă faptul că inclusiv o negaţie simplă presupune prezenţa mai multor cuvinte cu înţeles negativ. De pildă, propoziţia „El *nu* a schimbat *nimic*" este negarea propoziţiei „El a schimbat ceva".
Atunci cînd într-o frază sînt prea multe negaţii trebuie să le eliminăm (cîte două) pentru a face mai uşoară înţelegerea. Fraza „Cel care *nu* schimbă *nimic nu* este întotdeauna *incapabil*" conţine patru cuvinte cu înţeles negativ, dar, dintre acestea, contează numai negaţia *copulei* şi negaţia *numelui predicativ*. Prin eliminarea dublei negaţii obţinem o nouă frază care este echivalentă cu prima: „Cel care nu schimbă nimic este uneori capabil" Este important să se ştie că negaţia lui „toţi sînt" este „unii nu sînt", iar a lui „nici unul nu este" – „unii sînt" (şi invers). Dubla negaţie se introduce pe copulă şi pe nume predicativ, şi nu pe subiect. Operaţia de negare a subiectului presupune o bună cunoaştere a logicii. Nu riscaţi!
De exemplu, trecerea de la „Unii studenţi sînt geniali", prin dubla negaţie, la „Nici un (ne)student nu este genial" conduce la o absurditate.

Folosirea corectă a timpurilor şi modurilor verbale

Datorită bunei utilizări a timpurilor şi modurilor, verbele permit aşezarea cronologică a faptelor sau ideilor ori aprecierea, exprimarea unei dorinţe.

- *Alegerea timpurilor*. Depinde de momentul în care se produce evenimentul. Dacă este vorba de acţiuni îndepărtate, folosirea *timpurilor trecute* (imperfect, perfect simplu sau perfect compus) este necesară. Prezentul este totuşi posibil într-o povestire cu caracter istoric (prezentul istoric): „Naţionalizările *intervin* în a doua zi a Eliberării, avînd ca obiectiv să redea statului mijloacele de reconstruire a economiei naţionale".
- *Folosirea condiţionalului*. Se comit numeroase greşeli folosindu-se acest mod. Acesta atenuează o afirmaţie într-o frază simplă: „Aş dori să vă cer precizări" şi poate să fie utilizat ca „formulă de politeţe" sau în enunţarea fapte neverificate. O altă întrebuinţare corespunde *avansării formulării unei ipoteze*. [...]

Calităţile stilului

Stilul, precizează Antoine Albalat *(op.cit.*, p. 15), „este expresia, arta de a scrie, care face sensibile ideile şi sentimentele noastre; este mijlocul de comunicare între spirite. Nu este numai darul de a exprima gîndurile, ci arta de a le aduce în prezent, de a le face să se nască, de a vedea legăturile dintre ele, de a le face vizibile".

A dobîndi o asemenea capacitate presupune:

- un vocabular precis, adaptat situaţiei de comunicare, deci fără repetiţii;
- fraze corect construite, nu prea lungi, respectînd regulile sintactice.

Dar stilul nu se reduce la îndepărtarea greşelilor de gramatică sau a erorilor privind limbajul; s-ar putea chiar spune că el cere o anumită originalitate, o manieră proprie.

Precizia şi claritatea

Anumite elemente favorizează lizibilitatea:

- *O structură recursivă*. Înlănţuirea logică de tipul subiect/predicat/complement înlesneşte înţelegerea, aşa cum arată numeroase lucrări în

materie. Această structură sintactică simplă, reproducînd aceeaşi ordine în fiecare frază, dă receptorului un cadru de referinţă care îl face mai sensibil cu privire la conţinut.

Limbajul administrativ şi subtextul

Limbajul administrativ – să consultăm, de exemplu, rapoartele şi buletinele Educaţiei naţionale – conţine comori de retorică permiţînd o exprimare voalată (*Sursă :* Jean-Claude Alet *et al.* în *„Education et management"*, nr. 15, mai, p. 27) :

„Proiecte de constituire

✍ Datorită acţiunii noastre ferme şi coerente, procentajul creşterii celor care repetau clasa a x-a s-a redus sensibil anul trecut. ☞ *Procentajul celor care repetă continuă să crească.*

✍ Ţinînd cont de măsurile anunţate precedent, rezultatele Academiei nu pot să se îmbunătăţească decît pe termen lung. ☞ *Nici o ameliorare într-un viitor apropiat.*

✍ Persoana-resursă însărcinată cu proiectul-lectură va fi ajutată de IMF care ţin de ENI, de IEN şi de IA, posturi existînd peste tot de la crearea CAFIMF. ☞ *Această frază datînd din 1989, bogată în sigle şi expresii la modă, este deja intraductibilă : ENI au devenit între timp IUFM.*

Comisii de evaluare a proiectelor

✍ Acest început de dinamică de proiect nu ar omite deschiderea spre o reflecţie pedagogică aprofundată, începînd de la numeroasele activităţi socio-educative şi socioculturale. ☞ *Proiectul are în vedere totul, mai puţin învăţămîntul.*

✍ Comisia a avut de surmontat cîteva greutăţi în a citi politica instituţiei prin intermediul unui dosar pe care observarea pe teren nu l-a putut clarifica. Ea nu a putut întotdeauna să surprindă coerenţa între axele trasate şi acţiunile propuse. ☞ *Proiectul vostru este totodată incoerent şi incomprehensibil. Reluaţi-l.*

✍ Nu se observă clar, pentru anumite acţiuni propuse (şi pentru care sînt cerute mijloace suplimentare), ceea ce le distinge de activităţile desfăşurate normal într-un liceu. ☞ *Din contră, comisia observă foarte bine...*

✍ Comisia ar fi dorit o cerere de mijloace financiare mai realistă şi mai detaliată în raport cu natura, uneori succintă, a propunerilor. ☞ *Vă bateţi joc de oameni !*

Sfaturi de administrare

✍ Părinţii elevilor din clasele terminale intervin pentru a critica costul prea ridicat al excursiilor educative în străinătate şi pentru a sublinia nedreptatea suferită de elevii care nu pot merge din acest motiv. ☞ *Părinţii au în vedere că trebuie pregătit bacul.*

✍ Nu se ştie dacă CR a fost exclusă din problemă. ☞ *CR = Consiliu regional, centru de resurse, comitet de redacţie ?*
✍ Reprezentantul federaţiei X întreabă dacă există permisiunea legală de a fuma cîteva minute la sfîrşitul unei ore de curs. Administratorul răspunde că este strict interzis. ☞ *Există un profesor care fumează în timpul orei şi nimeni nu spune nimic.*
✍ Directorul adaugă că motivaţia sindicală va fi anexată referatului şi că va fi transmisă rectorului printr-un curier special, în cel mai scurt timp. ☞ *Dacă asta poate să le facă plăcere...*
✍ Profesorii de matematică se plîng de diminuarea coeficientului pentru materia lor, în timp ce elevii au, în zilele noastre, din ce în ce mai multă nevoie de logică şi de rigoare. ☞ *Iar profesorii, de prestigiul disciplinei lor.*

*Buletine şcolare**

✍ Prezent la curs episodic. ☞ *Adesea absent.*
✍ O anumită bunăvoinţă şi dorinţa incontestabilă de a reuşi, în ciuda unor grele handicapuri. Continuaţi-vă eforturile ! ☞ *Pronostic defavorabil.*
✍ Ar putea manifesta un spirit mai pozitiv. Are nevoie să fie observat, pentru a-şi canaliza energia debordantă. ☞ *Elev care perturbă, trebuie supravegheat îndeaproape.*

Rapoartele juriului

✍ În limitele unei obligaţii de lucru rezonabile, s-ar putea cere candidaţilor o luare de contact directă cu lucrările. ☞ *Ei se prezintă la un concurs şi nici măcar nu citesc titlurile din programă.*
✍ Sfatul ar consta în a elimina orice vorbărie, orice parafrază şi orice dezvoltare inutilă care, în loc de a răspunde precis la întrebarea pusă, diluează exprimarea şi nu aduc cele mai bune soluţii. ☞ *La treabă, la treabă !*
✍ O cunoaştere mai aprofundată şi o folosire bine stăpînită a limbii materne, cît şi a limbii studiate ar corespunde, ni se pare, celui mai mic grad de exigenţă. ☞ *Ei nu ştiu nimic.*

Rapoarte de inspecţie

✍ Graţie experienţei, Domnul X va ajunge să obţină, fără îndoială, şi mai multă eficacitate în faza de repetiţie, obţinînd un timp eficient pe pista magnetică sau oprind magnetofonul după fiecare răspuns. ☞ *Dar lăsaţi-le timpul să răspundă !*

---

* În Franţa, raport prin care şcoala informează părinţii despre activitatea elevului (n.red.).

✍ Doamna Y ar putea totuşi să prezinte cu un apreciabil surplus de energie noţiunile esenţiale, pe care ar trebui atunci să le exploateze sistematic, pentru a conferi învăţămîntului vigoare şi hotărîre. ☞ *Prea puţin !*
✍ Interesatul posedă toate calităţile cerute pentru a deveni un excelent agent de serviciu (39,5 din 40). ☞ *El le are, poate, dar le arată rareori. Cu o astfel de apreciere, el ar trebui să-şi obţină mutaţia şi să elibereze locul."*

- *Puncte de reper frecvente.* Cititorul sau auditorul are nevoie, în timpul derulării expunerii, să poată fixa locul unei anumite afirmaţii în lanţul argumentării, să ştie precis la ce sau la cine se face aluzie. Este, deci, util să se facă apel la *operatori logici*, marcînd relaţiile de analogie, de disjuncţie sau de opoziţie, de cauză sau de consecinţă :

	Conjuncţii şi adverbe coordonatoare	**Prepoziţii şi conjuncţii subordonatoare**	**Exemple de verbe sau de locuţiuni**
Analogie	Adică, de exemplu, pe lîngă, la fel...	La fel ca, după cum...	La asta se adaugă şi, este compatibil cu...
Disjuncţie	Sau, fie, nici...	În afară de, numai dacă, doar dacă...	Diferă de...
Opoziţie	Dar...	Din contra, deşi...	Este contrar cu, vizavi de...
Cauză	Căci, deci, într-adevăr...	Pentru că, dat fiind că, de vreme ce...	Motivul este că...
Consecinţă	În consecinţă, prin urmare...	Încît, aşa că, de manieră că...	Rezultă din, urmează că...

Concizia

Este fără îndoială performanţa cea mai dificilă de atins, căci „trebuie să ne ameliorăm stilul, să-l frămîntăm, să-l cernem, să-l curăţăm, să-l clarificăm, să-l întărim, pînă ce nu va mai avea bucăţi de lemn, pînă ce fonta va fi fără impurităţi, iar metalul nu va mai avea nici un reziduu"(A. Albalat, *L'Art...*, *op. cit.*, p. 92).

În acest sens, trebuie :

- *să se facă fraze scurte.* Dacă tipul de frază (simplă, compusă sau complexă, recursivă, enumerativă) nu este cerut în mod explicit, atunci o lungime excesivă descurajează, fiind o sursă de obscuritate ;

- *să se exprime o singură idee într-o frază*, chiar într-un paragraf. Acest principiu este un factor de eficienţă şi pare a fi folositor mai ales lucrărilor cu caracter ştiinţific sau profesional ;
- *să se evite perifrazele, cuvintele inutile*, pentru a cîştiga în claritate, în sobrietate şi intensitate.

Originalitatea şi mişcarea

Originalitatea se opune stilului banal, respinge expresiile învechite, permite personalizarea expunerii şi, în definitiv, impresionarea aceluia care citeşte sau ascultă, talentul constînd în a descoperi nuanţele, imaginile, senzaţiile care rezultă din combinaţiile lor.

- *Varietatea de formulări şi tipurile de frază*. Folosirea repetată a aceleiaşi structuri de tipul subiect/predicat/complement ar deveni monotonă ; însă este posibilă, într-o frază banală, *inversiunea :* „Am pregătit acest examen cu grijă" poate deveni : „Am pregătit cu grijă acest examen" sau „Acest examen l-am pregătit cu grijă"...
- *Ponderea imaginilor*. Apelul la comparaţii, la situaţii reale sau imaginare înlesneşte înţelegerea ideilor celor mai abstracte, a noţiunilor celor mai teoretice. Folosirea *metaforelor,* bazate pe analogie şi asemănare, stimulează, între altele, imaginaţia.
  Buffon recomanda într-o astfel de situaţie „adăugarea culorii pentru a spori energia desenului" şi „învăluirea fiecărui obiect într-o puternică lumină". Cît despre Guy de Maupassant, el afirma : „Cuvintele au *suflet*. Majoritatea cititorilor şi scriitorilor nu le cunosc decît un singur *sens*. Însă trebuie găsit acel *suflet* care apare la contactul cu alte cuvinte, care izbucneşte şi colorează anumite cărţi într-o lumină necunoscută, greu de obţinut... Oameni instruiţi, inteligenţi, chiar scriitori, rămîn miraţi cînd le vorbeşti de acest mister pe care nu îl cunosc ; şi zîmbesc ridicînd din umeri. Ce importanţă are ! Ei nu ştiu. Ca şi cum ai vorbi despre muzică unor indivizi fără urechi".

PARTEA A DOUA

Lucrările scrise

4

REZUMATUL ŞI COMENTARIUL

Aceste probe sînt deseori folosite la anumite examene şi concursuri (accesul la diferite şcoli). Ele sînt folosite – mai ales prima dintre ele – şi la sintetizarea materialului didactic, ţinînd cont de masa de informaţii disponibile şi de volumul de decizii care trebuie luate.

Rezumatul, numit în franceză şi *contraction* sau *condensé,* presupune reducerea unui text la un număr limitat şi precis de cuvinte, care să reproducă fidel gîndirea autorului şi liniile de fond ale raţionamentului său. Rezumatul permite testarea capacităţii de analiză şi de sinteză, dovadă generalizarea sa în procesul selecţionării şi formării inginerilor.

Comentariul – sau *dezvoltarea compusă* – permite o libertate mai mare de redactare. El face apel la simţul critic al candidatului, la capacitatea sa de reflecţie şi la aptitudinea acestuia de a raporta problematica în discuţie la experienţa şi cultura personală. Se adaugă uneori întrebări referitoare la semnificaţia conceptelor sau cuvintelor-cheie.

Natura acestor două tipuri de lucrări pare îndepărtată, dar parcurgerea metodologică, ce urmează a fi ilustrată prin exemple, prezintă şi etape comune.

O finalitate diferită

Presupunînd că textul de bază este identic, rezumatul şi comentariul nu urmăresc acelaşi obiectiv : primul vrea să transmită cititorului esenţialul, în timp ce al doilea pune în lumină cunoştinţele celui care scrie, opiniile şi, eventual, sentimentele sale. Este important să se sublinieze trăsăturile caracteristice acestor două tipuri de exerciţii.

Condiţiile realizării rezumatului

Prea adesea, unei lucrări i se cere doar concizie, cînd de fapt mai sînt şi alte elemente importante care îi determină natura.

- *Fidelitatea.* Această calitate cere ca autorul lucrării să ne informeze asupra conţinutului mesajului şi asupra punctelor importante ale argumentării, ferindu-se să-şi exprime punctul de vedere. Trei riscuri majore trebuie evitate (*cf.* cadrul de mai jos):

  – *deformările de sens,* cu atît mai grave cu cît vizează aspectele principale;
  – *ierarhizarea inadecvată* a noţiunilor sau a tematicii, anumite idei trebuind accentuate în raport cu altele, care nu apar decît pentru a lumina un anumit pasaj. Trebuie să delimitaţi ceea ce este important de ceea ce este auxiliar.
  – *subiectivitatea:* nu trebuie să vă faceţi cunoscute sentimentele; insistaţi doar pe exactitatea actului intelectual.

Zece greşeli care nu trebuie comise

„Nu prezentăm aceste greşeli într-o ordine riguroasă, ci într-o manieră figurată: am ales primele zece litere ale alfabetului.

Analiză

Analiza este prima condiţie a eficacităţii, dar atunci cînd este împinsă prea departe sau nu este îndeajuns de selectivă, ea poate să vă conducă la o poziţionare greşită în raport cu cerinţele.

Banalitate

Eliminaţi tot ceea ce este lipsit de interes, nesemnificativ sau arhicunoscut.

Comentariu

Orice juriu va sancţiona sever introducerea comentariilor sau a părerilor personale: unii vor da chiar o notă eliminatorie, din start.

Digresiune

Este o eroare adesea comisă: se dezvoltă prea mult o chestiune secundară în loc să se urmărească esenţialul. În plus, această practică «consumă» şi «iroseşte» multe cuvinte în detrimentul altor elemente mai importante, care nu vor mai putea fi menţionate.

Enumerare

Unii cred că îşi găsesc aici salvarea : ei se mulţumesc să juxtapună la întîmplare informaţiile adunate, folosind şi cratima. Cu siguranţă, un astfel de comportament nu trebuie încurajat.

Fantezie

Rămîneţi clasic şi nu căutaţi cu orice preţ originalitatea !

Grandilocvenţă

Folosiţi un stil simplu, fără emfază. Nu fiţi ridicoli, ci inteligibili !

Hazard

Cei care nu au reflectat la specificul propriu-zis al lucrării cred că pot să dea curs inspiraţiei lor de moment, folosind fără discernămînt anumiţi termeni, consideraţi potriviţi. Nu vă lăsaţi ghidaţi doar de instinct, ci daţi dovadă de selectivitate, de metodă şi organizare.

Incoerenţă

Expunerea voastră trebuie să fie bine structurată, perfect coerentă (un plan articulat logic, eliminarea oricăror contradicţii sau repetiţii).

Jargon

Prea mulţi candidaţi se grăbesc să folosească formule incisive şi cred că strălucesc utilizînd jargonul administrativ, tehnocrat sau jurnalistic la modă (precum adjectivul *inconturnabil*). Feriţi-vă de aceste «ticuri» de limbaj."

Sursă : după Marie-Josèphe Gourmelin, *Le Résumé de texte*, Paris, Documentation française/CNED, 1995, p. 12.

Dar fidelitatea faţă de subiect nu înseamnă o simplă transcriere condensată a conţinutului. Trebuie să vă impuneţi, cel puţin, printr-un *efort de compoziţie* : greşeala ar fi să tratăm separat fiecare paragraf (văzut ca o unitate de sens, dezvoltînd o singură idee ; nu trebuie confundat cu alineatul, care introduce doar o separare tipografică) şi să recurgem la juxtapunere, pe scurt, să ajungem la un *patchwork* neţinînd seama nici de ideile exprimate, nici de direcţia textului.

- *Concizia.* Candidatul este judecat după capacitatea sa de a se exprima la obiect, în funcţie de un procent de reducţie care variază datorită carac-

terului respectivului concurs, numărul de cuvinte autorizate (de exemplu, patru sute) fiind fixat în enunţ cu o toleranţă de ±10%.

În toate cazurile, este indicată citirea atentă a enunţurilor şi respectarea lor; trebuie soluţionate două probleme practice:

- *Cum trebuie tratată informaţia pentru a ajunge la gradul de concizie dorit ?* O idee considerată importantă într-un rezumat de cinci sute de cuvinte nu va fi reluată într-unul de două sute. Identificarea a ceea ce trebuie reţinut sau îndepărtat depinde de gradul de întindere ales. Acest filtraj „cu o geometrie variabilă" trebuie să pună în lumină calităţile de *sinteză* ale celui care scrie şi presupune că acesta a exersat în prealabil spiritul său de *analiză,* împărţind textul în elementele sale constitutive.
- *Cum să numărăm cuvintele ?* Intră în calcul o expresie purtînd o semnificaţie prin ea însăşi: este şi cazul articolelor, al conjuncţiilor, al pronumelor. Există şi anumite convenţii: datele (1914, 1968), siglele (ONU, RATP), cuvintele compuse care figurează în dicţionar în acest fel sînt numărate ca o singură unitate, însă o locuţiune care are două cuvinte reprezintă două unităţi. La fel, procentajele (24%), numele de persoană sau de locuri supuse unei decompoziţii (astfel, „Henri de Montherlant" va avea trei unităţi iar „Bazinul parizian", două).

Numărul termenilor se va indica întotdeauna la sfîrşitul lucrării, iar dacă este posibil, pentru a urmări progresul făcut, după fiecare paragraf sau în tranşe de cincizeci sau o sută.

- *Claritatea.* Prin rezumat, cititorul va şti ce să reţină fără să se mai raporteze la text. În domeniul universitar sau într-un context profesional, o asemenea procedură duce la economisirea timpului destinat înţelegerii conţinutului sau luării unei decizii. Respectul pentru acest obiectiv se bazează pe o *organizare riguroasă:* diferitele paragrafe se vor succeda logic, propunînd itinerariul cel mai scurt între punctul de plecare şi cel de sosire.

Particularităţile comentariului (dezvoltarea compusă)

Aceasta se sprijină pe un pasaj care alimentează gîndirea candidatului. Oricare ar fi cîmpul cognitiv evocat (filozofie, sociologie, ştiinţe politice...), obligaţiile rămîn aceleaşi în ciuda multitudinii de formule reţinute (*cf.* cadranelor de la pp. 69-70).

- *Diversitatea enunţurilor.* Mai mulţi parametri trebuie menţionaţi:
  - *obiectul studiului*: poate fi vorba de un document în întregul său ori de un citat extras din acest document;
  - *natura criteriilor stabilite*, care implică fie o abordare globală („Comentaţi fragmentul următor...”), fie adoptarea unei perspective restrictive („Împărtăşiţi optimismul exprimat de...?”);
  - *existenţa uneia sau a mai multor întrebări*: lucrarea, în afară de comentariul propriu-zis, poate să conţină exerciţii în legătură cu utilizarea corectă a unei anumite terminologii, a unor expresii sau fraze legate de problema în discuţie.
- *Implicarea personală.* Contrar rezumatului, care cere obiectivitate şi distanţare, comentariul presupune o atitudine critică şi implicarea celui care redactează. Acesta, în funcţie de experienţa sa, de referinţele culturale şi de sistemul său de valori, poate să aducă şi el un *grano salis*.

Gradul de implicare diferă în funcţie de termenii aleşi: chiar dacă diferenţierea pare subtilă, cuvîntul „a comenta” sau variantele sale („a degaja”, „a studia”, „a demonstra”, „a justifica”...) se referă mai mult la explicarea tezei respective şi la analiza efectelor sale, în timp ce „a discuta” (sau „Ce credeţi despre...?”, „Spuneţi-vă părerea în legătură cu...”) presupune o apreciere. Cele două verbe pot fi, de altfel, asociate în redactare.

Principalele capcane care trebuie evitate

„Greşeala de a nu respecta subiectul

Este regretabil să nu tratezi problema cerută, de vreme ce ea există. Trebuie, deci, definiţi termenii enunţului şi urmată problematica propusă fără a te pierde în divagaţii sau a studia alte aspecte din text. Mai mult, candidaţii sînt invitaţi să citească atent nu numai fragmentul care trebuie comentat, ci şi, dacă este cazul, explicaţiile care urmează. Redactarea poate, deci, să insiste pe importanţa exemplelor, a comparării unor puncte de vedere, a actualizării unei idei, a acumulării de argumente complementare sau contradictorii...

Absenţa planului

Aşa cum o indică şi denumirea, dezvoltarea este «compusă», adică organizată după o schemă directoare pe care se poate construi logic o demonstraţie. Din acest moment, se impune trasarea unui plan.

Lipsa retoricii

Elaborarea unei structuri nu este de ajuns, trebuie ca argumentele să poată fi comunicate cititorului. Chiar dacă linia directoare este clară în mintea celui care redactează, precum şi pe ciorna sa, ea nu va rămîne neaparat identică şi în forma finală a lucrării unde trebuie să se reflecteze regulile elementare ale retoricii şi tehnicile privind introducerea, concluzia şi etapele de trecere.

Absenţa originalităţii şi parafrazarea textului

Candidaţilor li se cere un punct de vedere solid justificat, bazat pe exemple, relativ la o temă dată, fără să fie nevoie ca aceştia să-şi povestească viaţa intimă. Ceea ce se aşteaptă este o privire personală asupra unei probleme, altfel spus o analiză originală şi concretă.
Din nefericire, multe lucrări nu sînt decît o repetiţie (sau parafrază) a argumentelor din document sau o gîndire foarte generală, fără suport în realitate, deci fără o viziune justă asupra acesteia. Trei fenomene pot sta la originea unui asemenea defect:
- lipsa curiozităţii faţă de evenimentele sociale şi faţă de actualitate;
- sentimentul - adesea nejustificat - de a nu fi la înălţimea unei discuţii, de a nu avea destulă «cultură» şi de a nu se simţi autorizat pentru a trata probleme considerate *a priori* prea complexe, chiar atunci cînd ele ne interesează;
- mitul inhibitor, chiar terorizant, al corectorului-cenzor, pîndind cea mai mică ocazie pentru a intenta procese de vrăjitorie şi a trimite candidaţii la rug!"

Sursă: după Jean-Jacques Robrieux, *Le Français au BTS. Résumé. Question de compréhension. Développement composé. Synthèse*, Paris, Dunod, 1988, pp. 77-78.

Atitudinea abordată trebuie să fie întotdeauna:

- *precisă,* evitînd generalitatea sau vagul;
- *solid argumentată,* pentru a nu fi confundată cu o alegere arbitrară;
- *susţinută de exemple semnificative*, pentru a nu părea nefondată sau prea puţin clarificată.

Un proces de elaborare în parte comun

Fie că este vorba despre un rezumat sau un comentariu, trebuie să existe o preocupare comună, şi anume asimilarea completă a textului. Această exigenţă constituie baza primului tip de lucrare şi condiţia preliminară a celui de al doilea. Drumul care trebuie străbătut în continuare se diferenţiază în funcţie de exerciţiul avut în vedere.

O cerere comună: stăpînirea sensului

Operaţia avînd ca obiect surprinderea gîndirii autorului discutat se realizează în două etape:

- *Lectura globală.* Ea permite contactul cu documentul, obiectivele fiind:

  – *identificarea temei abordate* (care este cîmpul de gîndire abordat) şi, în interior, a problematicii vizate (care este întrebarea urmărită?);
  – *stabilirea tezei susţinute* (care este răspunsul dat?);
  – *descoperirea firului conducător sau a modului de organizare.* Nu se are în vedere numai înţelegerea diferitelor înfăţişări ale argumentării (nimic nu interzice vizualizarea unui anumit pasaj doar prin încadrare), ci şi perceperea liniilor generale ale raţionamentului.

  În această optică, se va urmări:

  – să nu se întîrzie pe detalii care, la prima vedere, pot să pară complexe;
  – să se remarce semnele care marchează progresia: titluri şi subtitluri, semne tipografice, articulaţii logice.

- *Lectura analitică.* A doua etapă vizează:

  – *identificarea ideilor avansate.* Unele dintre ele vor putea fi reformulate pe margine şi, în ipoteza unor repetiţii inutile, se va opera o regrupare pentru eliminarea acestora. *Noţiunile cheie* sau *expresiile caracteristice* vor fi puse în evidenţă;
  – *reţinerea celor mai importante exemple*;

– *ierarhizarea argumentelor* după gradul lor de validitate, eliminarea punctelor nesemnificative;
– *regăsirea structurii originare* şi *trasarea parcursului urmat.*

Întregul demers poate fi ilustrat printr-un text din Michel Tournier despre rolul cititorilor (text de aproximativ 1600 de cuvinte), în care elementele cele mai importante au fost redate în italice:

„Fără îndoială, mulţi *scriitori* scriu tot aşa precum respiră, la fel cum albina îşi face mierea, îndeplinind astfel o *funcţie* care li se potriveşte în *mod natural* şi care este, probabil, *necesară echilibrului lor*. Pentru ei, cititorul nu este neaparat destinatarul căruia i se adresează textul, iar *noţiunea publicării le poate fi străină.* Ei formează o familie – de la Montaigne la Paul Jouhandeau – a căror operă, se pare, s-ar acomoda cu riscul de a dispărea pentru totdeauna în întunericul unui sertar sau în secretele unui seif. Paul Valéry apără în *Monsieur Teste* ideea potrivit căreia oamenii celebri – scriitori, dar şi muzicieni, pictori, matematicieni – sînt, doar datorită faptului de a fi cunoscuţi, genii de *ordinul al doilea*, pe cînd ceilalţi, cei adevăraţi, care nu au comis greşeala originară a divulgării, preferă «să moară fără a mărturisi».
Poate. Totuşi, *dacă noi îi putem cita pe Montaigne şi Jouhandeau este din cauză că ei au publicat* şi fac parte, obligaţi, poate – pe ocolite, chiar împotriva voinţei lor – din cealaltă categorie, aceea a *artizanilor care scriu pentru a publica* şi se aseamănă cu nişte meşteşugari de birou.
Căci ei fabrică în mod deliberat un *obiect manufacturat* (de regulă, ei scriu mai întîi de mînă), adresîndu-se unui anumit public şi destinat să fie pus în vînzare sub un aspect studiat (concep ei înşişi coperta cărţii, cu titlul, ilustrarea şi textele supracoperţii), la o anumită dată, întrucît o carte cu poveşti de Crăciun nu se lansează în iulie. Trebuie să ne ferim să-i dispreţuim. *De la meşteşugar, ei au luat cinstea şi conştiinţa profesională.* În ceea ce mă priveşte, declar fără ruşine că aparţin acestei familii. Dacă aş şti că nu sînt publicat, probabil că nu aş mai scrie. Iar ca să pot dormi liniştit, e necesar să ştiu că produsul, cărţile mele sînt o *marfă bună şi loială.* Cumpărătorul nu trebuie să regrete banii pe care i-a sacrificat prin cumpărarea lor. Într-o zi am primit, totuşi, un exemplar rupt în bucăţi al romanului meu *Les Météores*. O scrisoare alăturată îmi explica esenţialul: «Am cumpărat cartea dumneavoastră datorită publicităţii. De la primele pagini, am rămas scîrbit. Cincizeci de franci aruncaţi!». Păcat că acest gen de scrisoare este întotdeauna anonim. De ce se tem, oare, aceşti clienţi nemulţumiţi? I-aş fi înapoiat cu plăcere domnului ăstuia cei cincizeci de franci ai săi...

Da, *vocaţia naturală*, irepresibilă, *a cărţii este centrifugă*. Cartea este făcută pentru a fi *publicată, difuzată, lansată, cumpărată, citită*. Faimosul turn de fildeş al scriitorului este în realitate un turn de lansare. Se revine întotdeauna la cititor, ca la un colaborator de neînlocuit al scriitorului. *O carte nu are un singur autor, ci un număr nelimitat de autori*. Fiindcă celui care a scris-o i se adaugă pe drept în actul creator aceia care au citit-o, o citesc sau o vor citi. *O carte scrisă şi necitită nu există cu adevărat*. Ea nu duce o viaţă completă. Există doar într-un plan *virtual*, ca o fiinţă lipsită de sînge, golită şi nefericită, care se chinuie să trăiască. Scriitorul o ştie, şi atunci cînd publică, el lansează în mulţimea anonimă de bărbaţi şi de femei un stol de păsări de hîrtie, vampiri însetaţi de sînge, care se răspîndesc la întîmplare în căutarea cititorilor. De-abia s-a „aruncat" o carte asupra unui cititor, că acesta nu întîrzie să o umple cu căldura şi visele sale. Cartea înfloreşte, devine în sfîrşit ea însăşi: o *lume imaginară uimitoare, abundentă, unde se amestecă într-o manieră neclară* – precum pe chipul unui copil se îmbină trăsăturile tatălui şi ale mamei – *intenţiile scriitorului şi fantasmele cititorului*. Odată lectura terminată, cartea epuizată, abandonată de cititor, aşteaptă un altul pentru a-şi îmbogăţi la rîndul său imaginaţia, iar dacă are norocul să-şi împlinească menirea, va trece din mînă în mînă, asemenea unui cocoş pe lîngă care trec un număr indefinit de găini.

Astfel, *orice creaţie se vrea fundamental molipsitoare* şi se raportează la creativitatea cititorilor, aşa cum Yahvé, făcînd omul după imaginea sa, i-a încredinţat totodată şi puterea sa creatoare. Dar asta presupune ca *scriitorul să respecte libertatea de creaţie a cititorului*. Întrebare fundamentală: *care este partea care îi revine acestuia în creaţia literară ?*

Trebuie făcută aici o importantă *distincţie între operele de ficţiune* – roman, teatru, poezie – *şi operele non-fictive* (documente, tratate, memorii). Nu ne referim decît la primele, singurele explicit creative. Căci *operele non-fictive trimit la o realitate exterioară lor*, a căror imagine veridică – deci servilă – vor să fie. *Ele neagă partea de creaţie pe care o conţin* parcă fără acceptul lor, conform unui demers a cărui ambiguitate nu e lipsită de rea voinţă. «Eu nu inventez nimic, eu reproduc lucrurile aşa cum sînt sau au fost», afirmă cu aceeaşi voce istoricul, fizicianul, ideologul. Atitudinea aceasta se regăseşte şi la fotograf, care reclamă totodată paternitatea asupra propriilor fotografii şi afirmă fidelitatea lor faţă de lucrurile reale, aşa cum erau atunci cînd au fost fotografiate. Negarea părţii proprii de creaţie, de către scriitorul de opere non-fictive, se asociază cu *o negare a fortiori a oricărei creaţii din partea cititorului*. Cititorul unei lucrări de istorie, al unui tratat de fizică sau al unei teorii politice trebuie să fie receptiv, avînd tot ce presupune această receptivitate: memorie, inteligenţă şi chiar docilitate.

Alta este atitudinea *autorului de ficţiune. Raporturile sale cu realul sînt complexe, ambigue, chiar pline de capcane.* Copiii şcolari cu care dialoghez uneori îmi pun adesea întrebarea cea mai importantă pe care o ridică romanul: care este partea de adevăr din *istoriile dumneavoastră*?

Ştiu bine că m-aş condamna singur dacă răspund: nimic, am inventat totul. Dar eu mă condamn oricum, chiar răspunzînd invers: totul, în cele mai mici detalii, este împrumutat istoriei sau faptului divers. La această teribilă întrebare, răspund perfect cuvintele lui Jean Cocteau: «Eu sînt o minciună care spune întotdeauna adevărul». Este simplu să le ilustrăm cu o sută de exemple diferite. Voi cita cu plăcere cazul lui *Robinson Crusoe.* Cum să explici că romanul lui Daniel Defoe a avut – şi are încă – un imens răsunet, cînd împrejurările faptului divers real care l-au inspirat (abandonarea timonierului Alexandre Selkirk pe o insulă pustie) ne rămîn aproape necunoscute? Am încercat, de altfel, să analizez raportul misterios – de natură mitologică, după mine – care conferă *romanului forţa sa extraordinară de pătrundere.* Adevărul e că însăşi noţiunea de mit este atinsă de echivoc: *un mit este în acelaşi timp o frumoasă şi adîncă istorie, încarnînd una dintre aventurile esenţiale ale omului, şi o biată minciună* spusă de un debil mintal, mai exact un «mitoman». Această ultimă accepţie explică afirmaţia falsă, repetată însă fără îndoială, după care realitatea depăşeşte ficţiunea [...].

Între ficţiune şi non-ficţiune poate exista o diferenţă de orientare temporală. În timp ce adevărul «documentar» este întotdeauna retrospectiv, *adevărul «ficţiunii» se orientează tot timpul spre viitor.*

Putem totuşi descoperi în majoritatea marilor opere de ficţiune o doză de mistificare, care încearcă să dea unei viziuni profetice o *aparenţă retrospectivă.* Două exemple.

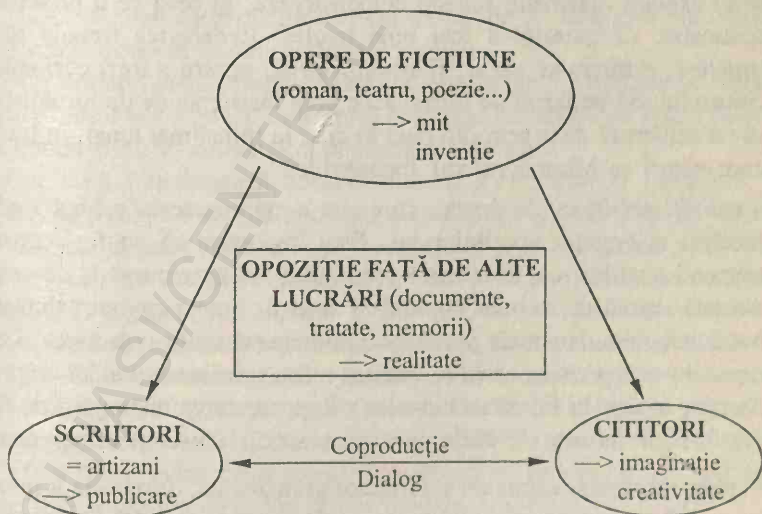
Goethe scrie *Werther* în 1773. Franţa este sub domnia lui Ludovic XV, Prusia sub a lui Frederic cel Mare. Diderot şi d'Alembert publică *Enciclopedia.* Sîntem încă departe de efuziunile romantice. Textul lui Goethe pare a fi o confesiune personală, chiar privată, la persoana I. Totuşi, micul roman va cunoaşte un mare succes. Va deveni pentru o generaţie întreagă *emblema dragostei romantice*, cu clarurile sale de lună, cu elanurile, disperările, sinuciderile sale. Pînă şi costumul lui Werther va deveni un semn de aderare. Într-un cuvînt, este vorba de un adevărat *roman de anticipare*.

Madame Bovary, de Flaubert, apare în 1857. Acţiunea debutează spre 1835, deci sub domnia lui Ludovic-Filip, într-un sat normand aşezat departe de capitală. Or, «spleenul» care o tortureazā pe Emma Bovary este o *trăsătură tipică de sfîrşit de secol*, iar personajul Homais – om de ştiinţă, republican şi anticlerical – anticipă cu cincizeci de ani tipul radicalului socialist ce va fi unul dintre stîlpii celei de-a treia Republici şi care nu va ajunge la putere decît în 1902 cu Emile Combes.

Trebuie să admirăm geniul profetic al lui Goethe sau Flaubert ori, mai ales, *puterea de convingere pe care au avut-o în a impune generaţiilor viitoare noi modele, demne de urmat ?* Există, se pare, o a treia ipoteză, aceea care face să intervină însăşi *partea creatoare a cititorilor. Goethe şi Flaubert puseseră în circulaţie ceva foarte bine structurat, stilizat, stereotip. La aceste premise, cititorii au amestecat propria lor substanţă* – amorfă, neclară, vagă, dar plină de viaţă – şi s-au născut îndrăgostitul romantic şi radicalul socialist. Cele două personaje care promiteau un viitor glorios sînt datorate unui proces creator mixt, acela al lui Goethe sau Flaubert, precum şi al cititorilor lor. Noi, care aparţinem celei de-a zecea sau a douăzecea generaţii de cititori ai lui *Werther* sau ai lui *Madame Bovary*, noi nu putem discerne ceea ce revine scriitorului şi ceea ce ţine de opera primei, celei de-a doua sau de-a treia lecturi. Cu atît mai mult cu cît avem dreptul, oricare ar fi locul nostru în această cronologie, să transferăm asupra acestor romane partea de invenţie a propriei noastre lecturi."

Sursă : Michel Tournier, *Le Vol du Vampire. Notes de lecture*, Paris, Mercure de France, 1982, pp. 11-16.

O schemă ne dă posibilitatea să reprezentăm arhitectura şi mişcarea de ansamblu, articulaţiile şi înlănţuirile textului :

Dacă textul este lung, etapele sugerate anterior ar lua prea mult timp : este preferabil atunci să se citească şi să se analizeze documentul simultan,

împărţindu-l în subansambluri autonome. În plus, mai curînd decît să reconstruim un plan prea detailat, ar fi de ajuns să relevăm rînd pe rînd ideile şi articulaţiile cele mai importante, evidenţiindu-le prin cîteva adnotări pe margine.

Itinerarii specifice

Prezenţa principiilor comune nu trebuie să ne facă să uităm că fiecare tip de lucrare are proprile sale exigenţe metodologice.

- *Rezumatul.* Acesta implică :

  – *fixarea unui plan riguros* care demarcă problematica şi linia directoare ; rubricile mari şi subdiviziunile lor vor fi semnalate prin numere sau litere, care vor servi de repere şi vor dispărea la redactarea finală. Se va încerca să se păstreze ordinea stabilită la început, orice schimbare putînd să atragă o modificare de sens ;

  – *alegerea judicioasă a exemplelor*, o triere conducînd la eliminarea celor neimportante şi la menţinerea celor adecvate ;

  – *menţionarea unui titlu :* acest lucru este indicat, chiar dacă nu este cerut explicit. Termenii folosiţi demonstrează, în ceea ce îl priveşte pe destinatar, că mesajul a fost bine înţeles. Redactarea trebuie să fie *sintetică*, evitîndu-se vagul, şi *semnificativă,* pentru a trezi curiozitatea cititorului. Să ne ferim de formulările prea insistente de tip jurnalistic şi să nu ezităm să recurgem din cînd în cînd la titluri mai lungi, în tradiţia unor autori ca Montaigne sau Tocqueville ;

  – *calităţi privitoare la formă*, care sînt condiţionate în primul rînd de precizia şi bogăţia vocabularului. Este important să nu fie reproduşi termenii textului, ci, în măsura posibilului, să se recurgă la sinonime. Această regulă nu trebuie împinsă la absurd : unele cuvinte tehnice nu pot fi înlocuite, iar unele perifraze aglomerează inutil redactarea. Unele expresii pot fi preluate ca atare, întrucît redau tonalitatea şi stilul originale. Atenţie, totuşi, la folosirea citatelor : împrumutarea unor părţi de fraze sau formule nu este de dorit, în afara unor circumstanţe excepţionale.

În plus, respectarea sintaxei şi formelor gramaticale, ortografia şi punctuaţia, concizia şi sobrietatea stilului condiţionează succesul în acest tip de lucrare. Ţinînd cont de natura sa, orice exagerare ar trebui evitată, fie şi numai pentru a respecta restricţia de întindere. Astfel, este posibilă *economia*

de cuvinte, reţinînd, de exemplu, într-o enumerare de cifre doar pe cele mai importante dintre ele, înlocuind diateza activă cu aceea pasivă *(„Şomajul atrage marginalizarea"*, în loc de „Marginalizarea este cauzată de şomaj") şi o negaţie („Importanţa deficitelor publice nu favorizează stabilitatea monetară"), printr-o afirmaţie *(„Importanţa deficitelor publice compromite stabilitatea monetară")*. La fel, un verb tranzitiv *(„a favoriza")* va fi preferat unuia intranzitiv („a dăuna"), un participiu unei propoziţii relative (*„Acest rezultat, obţinut prin..."* în loc de „Acest rezultat, care a fost obţinut prin...").

În sfîrşit, claritatea este condiţionată şi de întregul aspect al lucrării: lizibilitatea scrisului, paragrafele, atunci cînd se trece la o nouă etapă, dimensiunea corespunzătoare a caracterelor, distanţările egale; toate se impun pentru a nu avea impresia unui continuu inabordabil.

Să aplicăm aceste sfaturi luînd drept suport textul lui Michel Tournier, procentul de contracţie fiind de 20% (*Sursă*: după Louis-Marie Morfaux şi Roger Prévost, *Résumé et synthèse de textes*, Paris, A. Colin, 1984, p. 90):

Scrisul reprezintă pentru mulţi scriitori o funcţie naturală indispensabilă. După spusele lor, ei s-ar putea lipsi de cititori, iar faptul de a fi publicaţi li se pare chiar degradant.

Totuşi, o carte rămîne întotdeauna un produs de consum. De fapt, este un obiect de manufactură. Ea vizează un public şi, destinată unui circuit comercial, încearcă să fie o marfă de calitate.

Prin urmare, orice producţie literară este de fapt o coproducţie, fiindcă fiecare dintre noi o reface în propria manieră, în funcţie de imaginaţia sa, adăugîndu-şi astfel contribuţia la aceea a autorului.

Dar cum funcţionează această dialectică? Lucrările ştiinţifice, de istorie, de politică o exclud şi nu cer decît atenţie şi pasivitate. În schimb, nuvela, teatrul sau poezia solicită entuziasmul şi angajamentul publicului. Romane celebre ca *Robinson Crusoe*, chiar dacă pornesc de la un episod autentic, îl depăşesc infinit. Ele se îmbogăţesc prin fantasmele unora şi altora, dînd naştere unui mit, ciudat amestec de imaginaţie şi adevăr.

Un roman este mesager al viitorului, chiar dacă descrie trecutul. O adevărată operă de ficţiune, ca *Werther* de Goethe sau *Madame Bovary* de Flaubert, precedă istoria, dar nu se revendică din vreo putere profetică. Ea oferă totuşi celor ce o citesc o referinţă în raport cu care comportamentele şi sentimentele lor se vor modela progresiv.

Creaţia literară este deci o invenţie indivizibilă şi infinită a scriitorului şi a cititorilor săi şi nu este posibil să stabilim în ea ponderea unuia şi a celorlalţi.

Efortul acestei reduceri ar putea fi împins chiar şi mai departe. La limită, ar fi de ajuns chiar şi o singură frază (*Sursă : ibid.*):

Voit sau nu, un autor scrie pentru nişte cititori, care recreează opera, proiectîndu-şi asupra ei propriile trăiri, determinînd astfel ficţiunea să intre în istorie.

Putem propune şi un alt exemplu, corespunzînd unui articol de Paul Ricoeur. Să ne imaginăm că cerinţa ar fi următoarea: „Treceţi de la 800 la 150 de cuvinte".

„Cum este posibilă o întîlnire între culturi diverse: o întîlnire care să nu fie ucigătoare pentru toţi? După judecăţile anterioare, culturile par a fi incomunicabile; şi totuşi depărtarea dintre oameni nu este niciodată absolută. Omul este un străin pentru om, fără îndoială, dar totodată şi un semen.
Cînd ajungem într-o ţară total străină, aşa cum mi s-a întîmplat mie în China acum cîţiva ani, simţim că, în ciuda îndepărtării, nu am părăsit speţa umană; dar acest sentiment rămîne orb şi ar trebui să-l ridicăm la rangul unui pariu, al unei afirmări voluntare a identităţii omului. Este vorba de acel pariu raţional pe care un egiptolog l-a făcut odată, cînd, descoperind nişte semne aproape imposibil de înţeles, a afirmat că dacă aceste semne aparţineau speciei umane, ele pot şi trebuie să fie traduse[1]. Fără îndoială că printr-o traducere nu se transmite absolut totul, dar ceva se transmite întotdeauna .
Nu există motiv sau calcul care să afirme că un sistem lingvistic este intraductibil. A considera traducerea posibilă pînă la un anumit punct înseamnă să afirmi că străinul este şi el un om, pe scurt înseamnă să crezi în posibilitatea de a comunica. Ceea ce tocmai am afirmat cu privire la limbaj – la semne – se poate aplica şi valorilor, imaginilor de bază, simbolurilor care constituie fondul cultural al unui popor. Da, cred că este posibil să înţelegem prin simpatie şi imaginaţie pe altcineva la fel ca noi, aşa cum înţelegem un personaj de roman, de teatru sau un prieten real, dar diferit faţă de noi; pe scurt, pot înţelege fără să insist, să mă reprezint fără a retrăi, să devin un altul rămînînd totuşi eu însumi. A fi om presupune capacitatea realizării acestui transfer într-o perspectivă total diferită.
Se pune însă o chestiune de principiu: ce se întîmplă cu propriile mele valori atunci cînd le înţeleg şi pe cele ale altor popoare? Înţelegerea este o aventură de temut, datorită căreia moştenirile culturale pot cădea într-un sincretism nesigur[2]. Mi se pare că am dat totuşi elementele unui răspuns fragil şi provizoriu: doar o cultură vie, credincioasă originilor sale şi într-o permanentă stare de creaţie în plan artistic, literar, filozofic este capabilă să suporte contactul cu alte culturi, şi chiar să dea un sens acestei întîlniri.

Atunci cînd întîlnirea este o confruntare de impulsuri creatoare, de elanuri, ea însăşi va fi creatoare. Cred că marile spirite creatoare sînt legate între ele printr-un fel de consonanţă, ce se stabileşte în absenţa oricărui acord. Doar atunci cînd cunoaştem în întregime o realitate spirituală unică simţim că ea intră în consonanţă cu altele asemenea ei, într-o manieră ce cu greu ar putea fi exprimată. Sînt convins că lumea islamică, din nou în mişcare, sau cea hindusă, ale cărei străvechi meditaţii ar putea da naştere unei istorii tinere, poate stabili cu civilizaţia noastră, cu cultura europeană, acea apropiere specifică pe care o împărtăşesc toţi creatorii. Cred că aici se sfîrşeşte scepticismul.

Prin urmare, nimic nu este mai îndepărtat de soluţia problemei noastre decît sincretismele vagi şi nesigure. În fond, acestea sînt întotdeauna fenomene de consecinţă şi nu deţin nimic creator; sînt simple ipostaze istorice. Sincretismelor trebuie să le opunem comunicarea, adică o relaţie dramatică în care, rînd pe rînd, eu mă afirm în lumina originii mele şi mă dărui imaginaţiei celuilalt, într-o altă civilizaţie. Adevărul umanităţii nu poate fi aflat decît în această confruntare a civilizaţiilor, pornind de la ce este mai viu şi mai creator în fiecare din ele. Istoria omenirii va fi din ce în ce mai mult o vastă explicaţie, unde fiecare civilizaţie îşi va dezvolta propria percepţie asupra lumii în înfruntarea cu celelalte. Or, acest proces de-abia începe şi va fi, probabil, sarcina majoră a generaţiilor viitoare.

Nimeni nu poate prevedea ce se va întîmpla cu civilizaţia noastră cînd ea va întîlni altele altfel decît prin şocul cuceririlor şi dominaţiei. Sigur, această întîlnire nu a avut încă loc sub forma unui veritabil dialog. De aceea sîntem într-o fază intermediară, de inter-regn, în care nu mai putem practica dogmatismul adevărului unic şi nici învinge scepticismul în care am căzut. Ieşim din tunel, sîntem la apusul dogmatismului şi în pragul adevăratelor dialoguri".

1. Aluzie la Champollion (1790-1832), care a descifrat primul hieroglifele egiptene.
2. André Lalande, în *Vocabulaire*, defineşte sincretismul ca pe o „reuniune simplistă de idei sau de teze cu origini disparate". Substantivul are în vedere aici fuziunea neclară şi reziduul incoerent al diverselor culturi, cărora li se opune înţelegerea lor veritabilă, creatoare şi profundă.

Sursă: Paul Ricoeur, *Civilisation universelle et cultures nationales*, „Esprit", nr. 10, octombrie, 1961, pp. 439-453.

Comparaţi lucrarea unui student (însoţită de notele profesorului) cu o lucrare tip (*Sursă*: Louis-Marie Morfaux şi René Prévost, *Résumé et synthèse...*, *op.cit.*, p. 34 şi p. 35):

Lucrarea (125 de cuvinte):	
Problema confruntării dintre culturi se pune în termeni contradictorii; astfel, pentru om, *individul*[1] dintr-o altă civilizaţie este un străin, dar totodată un semen. A privilegia ideea că el este un semen *repetă*[2] că schimburile sînt mereu posibile, pe plan lingvistic, cît şi cultural. *Înţelegerea*[3] unei culturi ca aceea a unui personaj de roman presupune *exteriorizarea*[4], persoana respectivă rămînînd totodată ea însăşi. Această înţelegere comportă un risc: acela de a nu-ţi putea păstra *integritatea*[5]. Dar *cum*[6] civilizaţia este la originea tuturor civilizaţiilor, riscurile apariţiei sincretismului datorate pasivităţii sînt îndepărtate, în timp ce schimburile, fruct al acestei creativităţi, sînt favorizate. Astfel, generaţiile viitoare vor dezvolta *dialogul*[7] între civilizaţii; sîntem încă într-o perioadă de trecere situată în apropierea unor înfruntări distrugătoare şi *înaintea*[8] înfruntărilor creative.	1 Frază prost construită. 2 Trebuia păstrată ideea de afirmare voluntară, de „pariu". 3 Lipseşte legătura logică. 4 Nu este cuvîntul potrivit şi asta poate să vă ducă la un contrasens. 5 Vă repetaţi; introduceţi aici termenul de „sincretism". 6 Nu este vorba de constatarea unui fapt, ci de afirmarea unei *cerinţe.* 7 Aţi uitat două noţiuni importante: – „scepticismul", consecinţă a „sincretismului"; – relaţia dramatică, afirmarea sinelui şi, în acelaşi timp, deschiderea spre ceilalţi. 8 Nu vorbiţi nici de viitor, nici de civilizaţie.

Profesorul a mai făcut şi alte observaţii :

Sensul general a fost surprins. Atenţie, totuşi, la :
- estimarea corectă a semnificaţiei pe care cititorul o va da termenilor folosiţi ;
- utilizarea *tuturor* cuvintelor cheie ale textului ;
- a înţelege demersul autorului ; aici, afirmarea unei credinţe, unei dorinţe, a unei certitudini.

Păcat, între altele, că nu s-a dat nici un titlu.

Este recomandabil să se aleagă un titlu care să dea dovada unei confruntări dinamice. Aceasta ar putea fi, avînd în vedere argumentaţia prezentată sub forma unui apel, *Pentru o dialectică a culturilor*.

Rezumatul propus (115 cuvinte)

Străine unele de altele, culturile nu sînt în aceeaşi măsură impenetrabile : creaţii umane, sisteme de semne, ele pot fi accesibile comunicării, doar dacă ne străduim să le înţelegem limbajul.

Întîlnirea între civilizaţii foarte diferite nu este niciodată ucigătoare, cu condiţia ca ele să fie vii şi fidele geniului lor : existenţa însăşi a unui dublu elan creator le apropie mai mult decît le-ar îndepărta în tentativa de afirmare a unicităţii lor.

Iată de ce, faţă cu reînnoirea islamică sau hindusă, scepticismul nu mai este astăzi de actualitate. Singurul pericol ar veni, de fapt, dintr-un sincretism reductiv şi decadent, pe care ar fi mai bine să-l înlocuim cu o confruntare deschisă dialogului şi explicării.

În acest gen de lucrare, o problemă esenţială este o bună gestionare a timpului pe care îl aveţi la dispoziţie (*cf.* tabelul recapitulativ de la p. 82).

- *Comentariul*. Cîteva principii fac munca mai comodă :
  - *a situa bine gîndirea autorului* în ansamblul operei sale şi în curentul în care aceasta se încadrează ;
  - *a numerota rîndurile din cinci în cinci* (sau din zece în zece) ;
  - *a fi selectiv şi a degaja problematica* ;
  - *a pune în lumină tipurile de formulare şi de argumentare* ;
  - *a examina coerenţa şi pertinenţa punctelor de vedere adoptate* : nu există alte posibilităţi de gîndire ? Ce credit trebuie acordat unui anumit raţionament ? Paradigmele utilizate se bucură de un larg consens ?

Schemă de lucru pentru un rezumat de text:

Descompunerea timpului în minute pentru o lucrare de două ore ore		Descompunere pentru o lucrare de patru ore
I: 10 min.	**TEXTUL PENTRU STUDIU** 1. Contact rapid 2. O primă lectură atentă 3. Reperarea diverselor părţi	I: 45 min.
II: 30 min.	*Munca pregătitoare* **ANALIZA TEXTULUI**	II: 45 min.
Recitirea paragraf cu paragraf Adnotări, eventual luare de note		
Sublinierea sau încadrarea cuvintelor cheie	**Relevarea ideilor** – I), II)...: fundamentale sau generale – A/, B/...: principale – 1), 2)...sau a), b)... secundare (apoi enumerările şi exemplele)	**Marcarea articulaţiilor logice** – teza – argumentele, progresul în gîndire – simplele exemplificări
III: 30 min.	*Fază intermediară* **PRIMUL PLAN DE REDACTARE** Redactarea pe ciornă, într-o manieră foarte liberă, începînd o nouă pagină pentru fiecare paragraf	III: 60 min.
IV: 10 min.	**DUBLA VERIFICARE**	IV: 15 min.
În raport cu textul de bază: – Nu am uitat nimic important? – Nu am adăugat şi deformat nimic?		**În raport cu textul rezumatului:** – *Fondul*: este coerent şi uşor de înţeles? – *Forma:* sînt destul de clar, am redactat bine?
V: 10 min.	*Ultima etapă a lucrului pe ciornă* **RECTIFICAREA NUMĂRULUI DE CUVINTE** Numărarea lor şi, dacă este nevoie, reducerea sau adăugarea altor cuvinte	V: 15 min.
VI: 30 min.	*Ultima jumătate de oră sau ultima oră* VI: **RECOPIEREA PE CURAT** avînd grijă la scris şi la prezentare **RECITIREA LUCRĂRII** (mai bine, de două ori)	VI: 60 min.

Sursă: după Marie-Josèphe Gourmelin şi Jean-François Guédon, *Les 100 Clés du succès aux examens et concours*, Alleur, Marabout, 1989, pp. 140-141.

Aţi putea să vă raportaţi la grila de analiză următoare, care regrupează constatările empirice, conceptele explicite sau implicite, ideile subiacente, precum şi ideea de bază:

Secvenţă tip / Paragraf	**Informaţii primite**	**Concepte explicite sau implicite**	**Idei subiacente**	**Idei apărate**	**Firul conducător**
Nr. 1					
Nr. 2					
...					
Nr. X					
	↓ Subliniere a punctelor necesare	↓ Definirea termenilor cheie	↓ Punerea în evidenţă a corelărilor şi presupunerilor	↓ Explicarea cadrului teoretic	↓ Problematizarea şi urmărirea progresului raţionamentului

Exersaţi pe un text de Lévi-Strauss (din: *Anthropologie structurale, II*, Paris, Plon, 1973, pp. 392-394), discutînd despre ideea de progres:

„Progresele făcute de umanitate de la originile sale pînă astăzi sînt atît de răsunătoare şi de evidente încît orice încercare de a le discuta s-ar reduce la un exerciţiu retoric. Şi totuşi, nu este aşa de uşor cum s-ar crede să le aşezăm într-o serie ordonată şi continuă. Acum vreo cincizeci de ani, savanţii utilizau scheme de o uimitoare simplitate pentru a le reprezenta: vîrsta pietrei cioplite, vîrsta pietrei şlefuite, vîrsta aramei, a bronzului, a fierului. Însă aceste clasificări sînt prea comode. Bănuim astăzi că şlefuirea şi cioplirea pietrei au coexistat, totuşi; cînd a doua tehnică o eclipsează complet pe prima, aceasta nu semnifică rezultatul unui progres tehnic spontan, ţîşnit din etapa anterioară, ci o încercare de a copia în piatră armele şi instrumentele de metal pe care le aveau civilizaţiile mai «avansate» fără îndoială, dar de fapt contemporane cu imitatorii lor. Invers, olăritul, despre care se credea că este contemporan cu «vîrsta pietrei şlefuite», este asociat cu cioplirea pietrei în unele regiuni din nordul Europei.

Pentru a nu vorbi decît de perioada pietrei cioplite, paleoliticul, acum cîţiva ani se credea că diferitele forme ale acestei tehnici – caracterizînd în special industriile «à nucléi», industriile «à éclats» şi industriile «à lames» – corespundeau unui proces istoric în trei etape, paleoliticul inferior, paleoliticul mijlociu şi paleoliticul superior. Astăzi se admite că aceste trei forme au coexistat, constituind nu etape ale unui progres cu

sens unic, ci aspecte sau, cum se spune, facies-uri ale unei realităţi nu neapărat statică, ci supusă unor variaţii şi transformări foarte complexe. De fapt, Levalozianul pe care deja l-am citat şi al cărui progres se înregistrează între mileniile 250 şi 70 înainte de creştinism, atinge perfecţiunea în tehnica cioplirii care nu trebuia să se înregistreze decît la sfîrşitul neoliticului şi pe care cu greu am reprezenta-o astăzi.

Tot ceea ce este valabil în privinţa culturilor este valabil şi pe planul raselor, fără să se poată stabili (datorită unor ordine de mărire diferite) vreo corelaţie între cele două procese. În Europa, omul de Neandertal nu a precedat cele mai vechi forme ale lui *Homo sapiens*: acestea au fost contemporane cu el, poate chiar l-au devansat. Nu este exclus ca diverse tipuri de humanoizi să fi coexistat în timp: «pigmeii” din Africa de Sud, «giganţii» din China şi Indonezia; şi chiar în spaţiu, în anumite locuri din Africa.

Încă o dată, această demonstraţie nu vrea să nege realitatea progresului umanităţii, ci ne invită să-l privim cu mai multă prudenţă. Înaintarea cunoştinţelor în domeniul preistoriei şi al arheologiei tinde *să desfăşoare în spaţiu forme de civilizaţie pe care noi sîntem îndemnaţi să le imaginăm ca eşalonate în timp*. Ceea ce înseamnă două lucruri: mai întîi că «progresul» (dacă acest termen mai corespunde pentru a desemna o realitate foarte diferită de cea căreia fusese aplicat la început) nu este nici necesar, nici continuu; el se manifestă prin salturi, prin sărituri, sau, cum ar spune biologii, prin mutaţii. Aceste salturi nu presupun întotdeauna mersul în aceeaşi direcţie; ele sînt însoţite de schimbări de orientare, cam în maniera calului de la şah, care se deplasează în mai multe direcţii. Umanitatea, pe calea progresului, nu seamănă deloc cu un personaj care urcă o scară, adăugînd prin fiecare din mişcările sale o nouă treaptă la celelalte care sînt deja cucerite; această umanitate evocă mai degeabă jucătorul a cărui şansă este condiţonată de mai multe zaruri şi care, de fiecare dată cînd le aruncă şi le vede răspîndindu-se pe covor, obţine tot atîtea profituri diferite. Ceea ce se cîştigă cu unul poate să fie pierdut cu celălalt, iar istoria este cumulativă doar din timp în timp, adică atunci cînd oportunităţile se adună pentru a duce la o combinaţie favorabilă”.

Puteţi să vă inspiraţi din tabelul de la pagina următoare şi să vă puneţi în funcţiune spiritul critic. Calificativul „critic” trebuie înţeles aici în sensul lui clasic (din grecul *krinein*, a judeca, a discerne) şi nu înseamnă că trebuie să criticăm ori să descalificăm o poziţie sau alta. Să adăugăm că orice citat (să nu recurgem la ele decît cu zgîrcenie) necesită folosirea ghilimelelor şi că digresiunile nu-şi au locul, greşelile cele mai grave fiind nonsensurile, abaterile de la subiect şi parafrazele.

Un exemplu de grilă de analiză

Grilă de analiză / Paragraf	Informaţii primite	Concepte explicite şi implicite	Idei subiacente	Teze sociologice	Firul conducător
Nr. 1 (rîndurile 1-15)	Progresul, a cărui existenţă nu poate fi contestată, nu poate fi înregimentat într-o serie ordonată şi continuă.	Evoluţionism Finalism Imitaţie	A raţiona în termeni de coexistenţă sau de simultaneitate şi nu doar în serie.	Aluzie la analiza platoniciană a *mimesisului.* Critică a concepţiei dialectice asupra istoriei: noutatea nu este neapărat o negare şi nici o depăşire a unui stadiu anterior.	*Problematică:* poate fi gîndit progresul independent de timp şi de necesitate? *Tezele respinse:* teoria endogenă a schimbării, difuzionismul, etnocentrismul.
Nr. 2 (rîndurile 16-29)	O exemplificare: perioada paleolitică.	Formă Realitate Reproducere	Perspectivă sincronică, refuz al progresului linear.	Refuzul abordărilor în maniera lui Comte (legea celor trei stări).	Studiu de caz: „piatra cioplită".
Nr. 3 (rîndurile 30-37)	Schimbare de domeniu: de la cultură la rasă.	Cultură Proces Rasă	Mai multe configuraţii posibile.	Aluzie la *Race et Histoire* (1952).	Extinderea modelului explicativ (Cultură şi rasă).
Nr. 4 (rîndurile 38-58)	O nouă viziune: nu linearitatea, ci discontinuitatea („salturi", „sărituri").	Schimbare Civilizaţie Hazard Mutaţii	O combinaţie care a reuşit, dar care ar fi putut să eşueze.	Luarea în considerare a contingentului, a „zarurilor" (S. Mallarmé, F. Nietzsche), a efectelor de agregare.	*Propunere de răspuns*: progresul există, dar este în mare parte fructul hazardului. *Demersul urmărit:* de tip inductiv.

5

SINTEZA

Sinteza şi raportul constituie două tipuri de lucrări avînd puncte comune datorită calităţilor de analiză şi de selectivitate pe care le pun în aplicare, chiar dacă diferă prin scop şi conţinut.

Prima dintre ele presupune, începînd de la un dosar conţinînd mai multe documente despre un subiect dat, elaborarea unui text unic. Ea apare frecvent ca probă în anumite examene, în procesul de admitere la diferite şcoli (mai ales cu profil comercial) şi chiar în viaţa profesională.

Raportul (cf. cadranului de la pp. 87-88) are ca scop, cu privire la o problemă precisă, să faciliteze unui destinatar stabilit luarea unei decizii. Raportul se foloseşte în mod curent în viaţa profesională, atît în sfera publică (unde se mai numeşte şi notă), cît şi în sectorul privat.

Aceste două forme de exerciţiu par uşor de realizat, nu cer o formaţie specifică ; experienţa ne arată totuşi că ele sînt sursa a numeroase dificultăţi. Vom pune pe primul plan sinteza, dat fiind faptul că este folosită în multe examene.

Caracterul specific al lucrării

Respectarea unei metodologii riguroase se impune, cu atît mai mult cu cît cel care redactează este rareori pregătit pentru acest lucru. Acest mod de redactare nu este aplicat prea mult pentru verificarea cunoştinţelor în universităţi şi este greşit privit drept o practică rezervată administraţiei.

Caracteristici

Sinteza îşi manifestă specificitatea prin următoarele particularităţi :

- *Exigenţa unei sinteze plecînd de la un dosar avînd mai multe documente* : acestea pot fi mai mult sau mai puţin numeroase (nu mai puţin de două –

se înţelege de la sine – dacă nu, va fi un rezumat) şi pot îmbrăca forme diverse: articole, tabele statistice, extrase din lucrări... Componentele dosarului se raportează la aceeaşi *tematică*, încercările propuse punînd în general accentul pe fenomenele sociale şi pe subiectele de actualitate.

Raportul

Folosit frecvent în viaţa profesională, raportul diferă în funcţie de obiectul său: *raport de activitate* sau *de anchetă* (de stagiu, de vizită...), cu caracter tehnic sau administrativ... Doar atunci cînd este conceput după o schemă impusă sau redactat după un formular prestabilit, el îl descurajează pe cel care trebuie să îl facă şi care, după un moment de gîndire, refuză redactarea.

Particularităţi

În raport cu sinteza, cu referatul şi cu dizertaţia, raportul se distinge prin:
- *indicarea destinatarului:* acesta poate fi superior ierarhic, chiar directorul sau o altă persoană ori o instituţie implicată;
- *scopul exerciţiului*: în faţa unei problematici date, autorul raportului, prin analiza, gîndirea şi propunerile sale, participă la luarea unei decizii.
Acest tip de lucrare, spre deosebire de altele, se orientează evident în favoarea acţiunii;
- o *luare de poziţie*: aceasta implică, după examenul atent al poziţiilor prezente, un angajament din partea autorului de a respecta soluţia adoptată şi strategiile ce trebuie puse în aplicare. Caracteristica aceasta distinge clar raportul de lucrările precedente.

Metodele de elaborare

Parcursul logic se prezintă astfel:
- *identificarea problemei propuse*: este normal ca aceasta să fie expusă în enunţul oferit de persoana care solicită raportul, dar autorul nu trebuie să ezite în solicitarea precizărilor care l-ar ajuta să înţeleagă mai bine enunţul;
- *strîngerea de informaţii*, operînd diferenţa între cele deja disponibile şi elementele noi care trebuie obţinute (documentare, monografie....), astfel încît să se obţină la o aprofundare a tematicii;
- *căutarea diferitelor soluţii* şi mijloace necesare, astfel încît să se exploateze toate posibilităţile existente;
- *aprecierea critică* a fiecărei soluţii şi *alegerea preconizată*. Este faza care caracterizează trecerea de la studiul obiectiv la participarea personală;

– *organizarea ideilor*: ţinînd cont de natura exerciţiului, un plan simplu de tipul observare/gîndire/acţiune este recomandabil. Prima parte încearcă să descrie situaţia actuală şi să clarifice problema; a doua se ocupă de diversele aspecte ale întrebării, precum şi de înlănţuirea dintre cauze şi consecinţe. A treia parte expune soluţia avută în vedere, plecînd de la o argumentare riguroasă, enunţînd şi condiţiile necesare realizării ei. Ar fi indicat să nu se omită *introducerea*, precizarea contextului, şi nici *concluzia*;

– *prezentarea materială*: implică, încă de la prima pagină, menţionarea numelui autorului şi al destinatarului, funcţia lor, obiectul raportului şi data. Dezvoltarea ulterioară va face să se contureze clar planul, care va fi materializat prin cifre şi litere (*I-A, I-B,...*). Paragrafele, corespunzînd fiecare unei perspective de abordare, vor fi detaşate clar unele de altele. Un sumar şi un rezumat de una sau două pagini sînt bine venite, atunci cînd documentul este lung. Tonul trebuie să rămînă impersonal, evitînd prima persoană singular sau plural, în afara situaţiei în care autorul trebuie să-şi expună convingerile şi să-şi apere punctul de vedere.

Cel care redactează trebuie să clarifice, grupîndu-le într-o manieră logică şi coerentă, ideile centrale ale documentelor, fără să se raporteze la informaţii exterioare şi nici la experienţa şi aprecierile personale. I se cere să păstreze o *cît mai mare obiectivitate,* ferindu-se să-şi exprime propriile preferinţe, să ia poziţie sau să propună o soluţie problemei date. Din acest punct de vedere, sinteza se distinge şi:

– de *rezumat*, care reia aspectele principale ale unui text, atunci cînd trebuie să redactăm o singură lucrare rezultînd din fuziunea şi nu din simpla alăturare a diferitelor părţi pe care le avem la dispoziţie;

– de *dizertaţie*, care implică recurgerea la cunoştinţe, la date noi şi la o gîndire critică. Dosarul furnizat constituie un ansamblu finit în funcţie de care candidatul îşi pune la încercare spiritul de analiză – pentru a extrage din el doar esenţialul – şi simţul de sinteză.

- *Specificarea volumului la care trebuie să se ajungă*. Lucrarea precizează numărul de pagini manuscrise (de obicei de la patru la şase) sau numărul de cuvinte autorizate (de exemplu, patru sute de cuvinte cu o toleranţă de ±10%. În cazul ultimei ipoteze, este important ca în timpul redactării să se facă numărători intermediare (la fiecare zece sau douăzeci de rînduri). Astfel, situarea în raport cu obiectivul propus va fi mai clară şi se va controla mai uşor avansarea în subiect. Ca şi în cazul rezumatului, fiecare cuvînt – chiar şi articolele – va fi numărat.

- *Obligaţia unei organizări logice a ideilor.* Efortul de structurare şi de îmbinare logică a ideilor este indispensabil, în aşa fel încît cititorul să poată înţelege problematica prezentată, să-şi facă el însuşi o opinie şi, dacă este necesar, să poată face alegerea justă. Ideile principale şi secundare propuse de autorul lucrării se sprijină pe o *structură* avînd la bază două sau trei părţi, urmate de subdiviziuni mai subtile, care se întrevăd. În această privinţă, alegerea planului va porni de la principiile definite în al doilea capitol.

Alte două caracteristici pot să fie sau să nu fie precizate în enunţ:

- *Indicarea subiectului.* În majoritatea cazurilor, tematica ce trebuie tratată, la care se referă ansamblul textelor, este dată expres. Este normal ca aceasta să fie *destul de largă,* fără să includă, spre deosebire de o dizertaţie, o *directivă* foarte precisă. Se va preciza, de exemplu: *„Plecînd de la documentele următoare, redactaţi o sinteză despre «mutaţiile tehnologice»* (sau despre *«şomajul de lungă durată»*)" Enunţul poate fi centrat pe scop, precizînd clar interesul pentru *„efectele progresului tehnologic", „cauzele sau consecinţele marginalizării profesionale (sau măsurile care pot fi luate pentru a lupta împotriva acesteia)";* enunţul mai poate pune în relaţie două fenomene precum *„precaritatea şi marginalizarea"* sau *„maşina şi folosirea".*
- *Menţionarea destinatarului.* Redactarea poate să menţioneze persoana căreia îi este adresată nota. Formularea va fi de tipul: *„Directorul dumneavoastră va ţine în curînd o conferinţă despre... Pentru a-şi pregăti intervenţia, el vă roagă să îi trimiteţi o sinteză plecînd de la următoarele documente alăturate".* Se întîmplă însă destul de des ca nici un destinatar să nu fie precizat; atunci trebuie să ne imaginăm că cititorul se află în contact direct cu întrebarea, că încearcă să cîştige timp pentru a înţelege şi a rezolva o problemă.

Metoda utilizată

Aceasta rezultă din principiile generale comune exprimării în scris sau orale prezentate în prima parte a lucrării, dar adaptate la natura exerciţiului:

– *a înţelege şi a fixa scopul*: a identifica problematica şi a găsi, în cîteva minute, pasajele interesante;

– *a căuta ideile*: a sublinia, printr-un examen selectiv şi comparativ, elementele cheie şi aspectele secundare care se raportează la scopul urmărit;
– *a structura şi a organiza,* adică a face o legătură logică între componentele reţinute, pentru a se ajunge la un plan detaliat;
– *a se exprima pentru a comunica eficient*, ceea ce implică anumite calităţi redacţionale proprii genului.

- *Identificarea temei şi reperarea textelor*. Această fază presupune următoarele etape:

– *centrarea tematicii*. Cînd tematica este precizată, înţelegerea nu mai creează probleme, spre deosebire de dizertaţie sau de nota de sinteză. Se mai întîmplă uneori ca subiectul să nu fie precizat. Trebuie atunci să stabiliţi cîmpul de studiu, în funcţie de „piesele" de care dispuneţi, şi să evitaţi orice abatere de la drumul cel bun. Obiectul documentelor luate separat va fi identificat în vederea delimitării problematicii lor generale;
– *reperarea textelor*. Nu toate au aceeaşi utilitate; este recomandabil să fie apreciate în lumina a două criterii: *interesul pentru conţinutul lor*, în funcţie de firul director, şi *gradul lor de dificultate*.

O lectură *„panoramică"* a diferitelor suporturi, vizînd perceperea obiectului şi lizibilitatea fiecăruia dintre ele, permite să se elimine deodată părţile care au fost exprimate într-o manieră neclară şi care se îndepărtează prea mult de la tematică. Lectura privilegiază părţile care corespund şi oferă conţinutul cel mai larg:

Volumul de informaţie utilă / **Abordare calitativă**		***Acoperirea obiectivului propus***		
		Lipsă	***Limitată***	***Largă***
Facultatea de înţelegere	*Slabă*	X	X	X
	Satisfăcătoare	X	Documente secundare şi anexe	Documente pivot

Parcurgînd rapid dosarul, va fi posibil să se stabilească *documentele pivot* (adică fundamentale), cărora le va fi acordată o atenţie mai mare

datorită volumului important de informaţii conţinute, şi *documentele secundare* (sau specifice), avînd un cîmp de studiu mai restrîns. Primele vor fi exploatate în faza imediat următoare; celelalte (cărora le putem adăuga pe cele considerate anexe) vor servi la formarea altor piste sau la completarea argumentaţiei.

- *Analiza conţinutului*. Se efectuează în două etape:

  – prima etapă constă, pornind de la o *analiză* atentă a textelor de bază, apoi a celor specifice, în *relevarea ideilor esenţiale*. Este recomandabil ca acestea să fie „înconjurate" discret.

Această operaţie se efectuează într-o *manieră selectivă*, eliminîndu-se dezvoltările în afara subiectului (să nu se evite bararea lor) şi organizîndu-se o triere riguroasă pentru a nu reţine decît pasajele cele mai convenabile; un document prea încărcat devine neinteresant. Ea *progresează*, de asemenea, o dată cu lectura, pentru că timpul rămas nu îngăduie întoarceri foarte frecvente. În fine, ea trebuie să fie *semnificativă*, pentru a traduce natura argumentelor şi, dacă este posibil, să explice exemplele alăturate.

Dacă aceste idei sînt exprimate clar, este de ajuns să le subliniem; altfel, este convenabil să le rezumăm prin cîteva cuvinte pe margine sau pe o foaie separată.

Este util ca fiecare text sau element important să fie identificat printr-o literă şi un număr. Astfel, denumirea *B3* traduce al treilea argument al celui de-al doilea suport;

  – a doua etapă are drept obiect *recapitularea*, în manieră transversală, a *informaţiilor pertinente* necesare la elaborarea notei, făcînd distincţia între informaţiile *centrale* şi cele *secundare*, meritînd totuşi să fie reţinute. Realizarea unui *tablou de analiză comparativă* asemănător celui întocmit la pp. 114-115 poate fi folositoare dacă ideile selecţionate sînt reluate de mai multe ori în diverse documente.

Astfel, cel care redactează va avea sub ochi *ansamblul de materiale* de care va avea nevoie şi, pentru fiecare dintre ele, o *trimitere la textul* de referinţă. Suporturile bănuite că ar acoperi cel mai bine obiectivul propus vor fi exploatate în primul rînd. Dacă numărul lor este limitat, ar fi preferabil să se dea fiecărei idei importante acelaşi număr, oricare ar fi documentul în care ea ar apărea. Recapitularea va fi astfel facilă.

- *Regruparea ideilor şi construirea planului.* În afara principiilor metodologice comune oricărei lucrări prezentată oral sau în scris (*cf.* capitolul 2), sinteza acoperă o *schemă simplă de structurare*, apelînd la un anumit tip de plan (analitic, opoziţional, linear sau bazat pe un raţionament). Orice complicare artificială trebuie evitată. De altfel, titlul subiectului ar putea conduce el însuşi la alegerea construcţiei. *Desfacerea în sub-capitole* nu este de neînlocuit, chiar dacă informaţia este densă.

Dacă volumul autorizat permite (o notă pe mai multe pagini), fiecare parte va avea un titlu (sub forma unei fraze sau a unui ansamblu de cuvinte), care va recapitula obiectivul şi va face accesibil conţinutul. Numerotarea marilor articulaţii nu este necesară ; ea este totuşi posibilă, cu excepţia situaţiei în care exerciţiul comportă un număr foarte limitat de termeni, fiindcă într-un astfel de caz forma ar apărea scheletică în detrimentul unităţii redacţionale.

Autorul elaborează în scris un *plan detaliat* reluînd punctele fundamentale şi elementele complementare, precum şi legăturile dintre ele. Fiecare componentă trebuie să se insereze logic în schema avută în vedere. Nu este indicat să se redacteze totul pe *ciornă*. S-ar pierde, cu siguranţă, prea mult timp. În schimb, redactarea sistematică a *introducerii* şi a *concluziei* este recomandabilă. Prima va ajuta la fixarea problematicii şi va trasa drumul ales ; a doua, de preferinţă scurtă, va marca încheierea argumentaţiei şi deschiderea spre o perspectivă mai largă.

- *Redactarea finală*. Cîteva sfaturi pot duce la îmbunătăţirea prestaţiei voastre :
  - adoptarea unei *prezentări aerisite,* care să facă lucrarea uşor de citit, în strînsă legătură cu progresia logică aleasă ;
  - evitarea *repetării* de cuvinte şi a *digresiunilor,* foarte frecvente în acest tip de exerciţiu ;
  - trebuie avută în vedere *claritatea* expunerii, *precizia* vocabularului şi *simplitatea* stilului ;
  - redactarea de *fraze scurte*, dar corect construite (conţinînd un predicat). Natura sintetică a exerciţiului nu ar justifica, totuşi, stilul telegrafic ;
  - se urmăreşte *obiectivitatea* discursului : autorul este un observator exterior, care refuză subiectivitatea şi se fereşte, bineînţeles, de folosirea primei persoane singular sau plural ;
  - utilizarea limitată a *citatelor* provenind din suporturi. Cîteva citate pot, totuşi, să fie reluate, dacă reprezintă o idee importantă, cu condiţia să fie scurte şi să se precizeze sursa.

Un exemplu

Plecînd de la documentele următoare, redactaţi o sinteză (de patru sute cincizeci de cuvinte cu o toleranţă de ±10%) despre *„procesul de mondializare şi incidenţele sale"*.

După lectură, pasajele conţinînd idei importante au fost totodată scrise cu caractere italice, aplecate în dreapta, şi numerotate avînd în vedere ordinea importanţei textelor (cf. tabelului de la pp. 114-115), punîndu-se în aplicare metoda preconizată.

Dosarul alăturat

• *Documentul nr. 1 : noul nomadism*

„Spaţiul deschis : de la local la tribal

Privitor la cele trei niveluri de structurare a schimburilor şi identităţilor culturale – local, naţional şi internaţional – se admite de obicei că naţionalul constituie veriga cea mai fragilă, avînd în vedere şi criza ideii de naţiune în Europa şi în lume. De altfel, sociologia şi filozofia comunicării nu au încetat să prevadă, de mai multe decenii, *«coliziunea» care urma să aibă loc între cele două niveluri, cel local şi cel internaţional:* după McLuhan cu profeţia sa privind «satul global», Regis Debray vorbeşte astăzi despre o «tribalizare planetară», în legătură cu rolul mediilor de informare,
6 cîţiva ani după un studiu al lui Michel Maffesoli care anunţa «timpul triburilor».

Mondializarea culturii mediatice ar avea ca efect distrugerea coeziunii naţionale în profitul unei socialităţi minimale sau restrictive. *Trebuie să spunem că circulaţia în creştere a informaţiei şi a oamenilor este acompaniată, în mod paradoxal, de o reinvestire în apartenenţa locală ?* Altfel spus, condiţia neonomadă, legată de dislocarea activităţilor şi de globalizarea schimbului, ar putea face, oare, casă bună cu reafirmarea valorilor «localiste» ? O asemenea întrebare suscită o analiză a fenomenelor identitare legate de spaţiul de apropiere din fiecare cultură, sedentară sau nomadă [...].

Teritoriu şi proprietate

De-a lungul istoriei, periodic sau permanent, nomazii se mobilizau în corpuri sau grupuri pentru a apăra ori a cuceri un teritoriu. Victoriile sînt obţinute în profitul unui trib, însă cooptarea grupului pus în serviciul cauzei tribale nu se

sprijină în mod automat pe un principiu de apartenenţă la identitatea tribală. Cooptarea, care se vrea garantă a teritoriului, se construieşte pe o asociaţie numerică, fruct al unei *alianţe multitribale unde diferenţele se şterg în profitul puterii numărului*, unde elementele sînt solidare în interiorul unui ansamblu mai apropiat de organizarea militară, fiecare avînd o valoare anonimă, întreaga simbolistică concentrîndu-se în *personalitatea şefului* [...].

Din aceste două principii de asociere (cooptare şi legitimare) foarte
diferite decurge faptul că *societatea locală* (constituită în sisteme similare
celor ale statului) *este prin natura ei antiteza societăţii tribale sau a clanului*,
aceasta tolerînd captarea valorilor alogene, pe cînd cealaltă se sprijină pe
valorizarea membrilor indigeni şi pe criteriile identitare. *Nomadul s-a aflat*
14 *întotdeauna la intersecţia culturilor şi etniilor*, iar în lupta sa pentru o
supravieţuire comunitară a făcut întotdeauna apel la *alianţele din exteriorul*
grupului său de apartenenţă, aşa cum ne demonstrează încă şi astăzi cauza
palestiniană. Identificarea cu o comunitate sau supunerea în vederea unei
cauze comune, în cazul sedentarului, sînt tributare raportării la un teritoriu
comun, în timp ce acesta nu îl interesează pe nomad.

Diferenţa menţionată ţine de partea teoretică a subiectului dezbaterii
actuale despre transnaţionalizarea culturală şi mediatică. *Nu este posibil să*
6 *se valideze ipoteza paradoxală a declinului identităţii naţionale şi a fron-*
tierelor de stat în profitul unei creşteri a identităţii locale, deoarece şi una
şi cealaltă constituie expresia ambivalentă a unităţii teritoriale [...].

«Tribalitatea», în această optică, nu mai este un *principiu de identitate,*
ci unul de asociere, care se formează pe un cîmp de afinităţi şi de interese
comune. Mai apropiată de corporatism, expresia colectivă a existenţei
14 nomade se va sprijini mai mult pe *apropierea profesională, pe apartenenţa*
la o întreprindere, pe modurile de consumare, pe clivajele generaţionale şi
pe diferenţele sexuale [...].

Antrepriza nomadă şi munca primitivă

Altădată, o întreprindere ca *Michelin* trebuia să creeze raportul de interioritate şi *semnele de apartenenţă proprii cetăţii muncitoreşti*, după exemplul modelului static, al unui stat în stat : trebuia stabilizat muncitorul printr-o politică proprie şi creată o *identificare cu întreprinderea* prin valorizarea ierarhică în interiorul unei cariere. Această logică seamănă cu jocul de şah : un spaţiu închis, o durată destul de lungă (se progresează pas cu pas în promovarea regulamentară şi, la fel ca la şah, nu se poate elimina decît o singură piesă odată), statute diferenţiate, o cultură instituţională.

14 *Întreprinderea modernă, virtual transnaţională, lucrează prin deloca-*
lizare şi dezinstituţionalizare şi oferă «posibilitatea de a apărea în oricare

14 punct» de pe glob în funcţie de oportunităţile de calificare (sau de descalificare) ale lucrului. *Este o strategie de inspiraţie nomadă.*

În afară de *mobilitatea geografică pe care o cere de la angajaţii săi* în misiunile lor obişnuite, întreprinderea modernă oferă o *rotaţie ierarhică rapidă.* Pentru a face carieră, un individ trebuie să îşi schimbe des posturile, mai curînd decît să se aştepte o avansare din interior. Se poate progresa fie scurt-circuitînd nivelurile intermediare, fie ajungînd din afară, asemenea unui pion de go care face să explodeze un teritoriu din exterior sau care anexează un teritoriu adiacent: fapt ce se potriveşte cadrelor diriguitoare care au acces astăzi la mobilitatea altădată rezervată marilor corporaţii de stat.

Aceste principii sînt incompatibile cu structurile de personal extrem de instituţionalizate şi de birocratice, de unde şi *decăderea actuală a serviciilor* 14 *publice şi a corpurilor de funcţionari. Raporturile în interiorul structurii nomade sînt mai curînd orizontale sau «egalitare»*, fiindcă ceea ce contează este flexibilitatea unui angajat în raport cu informaţia şi nu deţinerea unei îndemînări tehnice acoperite de vechime. Acesta este un efect direct al comunicării, cadrul de conducere fiind şi mai mult valorizat de capacitatea sa de a face să circule informaţia între întreprindere şi lumea din afară, mai curînd decît de buna cunoaştere a realităţilor interne sau de îndemînarea sa în a suscita uşurarea activităţii personalului. În sfîrşit, infrastructura care suportă activitatea cadrelor aflate în situaţia de mobilitate este din ce în ce mai puţin asimilabilă ordinului instrumentelor corespunzînd organizării sedentare, şi din ce în ce mai mult celui al armelor asociate organizării nomade [...]."

Sursă: Chantal de Gournay, „En attendant les nomades", *Réseaux*, nr. 65, mai-iunie 1994, text reluat în: *Problèmes économiques*, nr. 2415-2416, 15-22 martie 1995, pp. 50-51.

• *Documentul nr. 2: mutaţiile sistemului financiar internaţional*

„Dacă există un domeniu al economiei mondiale care să fi fost profund bulversat la acest sfîrşit de secol, acela este cel al relaţiilor financiare internaţionale. Această mutaţie are şi un nume: *globalizarea financiară*, înţeleasă în sensul creării unei *pieţe unice a banilor la nivel planetar.* Fiind 9 intim legată de procesul de mondializare a schimburilor de bunuri şi servicii, *globalizarea a fost mai brutală şi mai importantă în domeniul financiar*.

Consecinţele globalizării sînt considerabile. În principiu, crearea unei pieţe planetare a banului trebuia să aducă o *mai bună alocare a capitalului în*

economia mondială. Dar se constată simultan că mutaţiile financiare au fost traduse printr-o *instabilitate în creştere însoţită de crize bursiere şi de cambii recurente.* Şi se poate spune că disfuncţionările actuale ale sistemului monetar internaţional sînt o consecinţă directă a globalizării financiare.

Procesul globalizării financiare

Globalizarea financiară reprezintă punerea în aplicare a unei pieţe unice a banului la nivel planetar. Aceasta înseamnă că întreprinderile multinaţionale industriale şi financiare pot împrumuta sau plasa bani fără limită acolo unde ele doresc, utilizînd toate instrumentele financiare existente. Procesul de globalizare financiară se bazează pe regula celor trei «D»: «dezintermediere», «deschidere» şi «dereglementare».

> *«Dezintermedierea»* reprezintă *recurgerea directă* a operatorilor internaţionali *la pieţele financiare (finanţă directă) fără a trece prin nivelul intermediarilor financiari şi bancari (finanţă indirectă)* pentru a efectua operaţiile de plasare şi de împrumut.
>
> Ceea ce înseamnă, pentru trezorierul unei întreprinderi, să prefere finanţarea printr-o emisie de euro-obligaţii pe piaţa de la Londra mai curînd decît să facă datorii la o bancă.
>
> *«Deschiderea pieţelor»* corespunde *abolirii frontierelor între pieţe pînă atunci separate :* deschidere în exterior a pieţelor naţionale în primul rînd;
> 9 dar, de asemenea, în interiorul acestora, manifestarea compartimentelor existente: *piaţă monetară* (bani pe termen scurt), *piaţă financiară* (capitaluri pe termen lung), *piaţă de schimb* (schimburi de monede între ele), *pieţe la termen* etc. De acum înainte, cel care investeşte (sau împrumută) caută cel mai bun randament trecînd de la un titlu la altul sau de la o monedă la alta, ori de la un procedeu de apărare contra riscurilor schimbului la altul : de la obligaţia în franci la cea în dolari, de la acţiune la opţiune, de la opţiune la *viitor* [...]. *În total, aceste pieţe particulare (financiară, de schimb, a opţiunilor* viitoare...) *au devenit sub-ansamblurile unei pieţe financiare globale, ea însăşi devenită mondială* [...].

Astăzi, sistemul financiar internaţional a devenit o *mega-piaţă unică a banului* care se caracterizează printr-o *dublă unitate :*
– *de loc :* locurile sînt din ce în ce mai interconectate datorită reţelelor moderne de comunicaţie;
– *de timp :* funcţionarea este continuă, douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, în mod succesiv pe pieţele din Extremul Orient, din Europa şi din America de Nord.

«Dereglementarea» a fost unul dintre elementele determinante ale globa-
lizării financiare. *Autoritățile monetare* ale principalelor țări industrializate
au *abolit reglementările, astfel încît să faciliteze circulația internațională a
capitalului. În 1983-1984 a avut loc deschiderea sistemului financiar japonez,*
impusă în mod clar de autoritățile americane, urmată de *prăbușirea sistemelor*
9 *naționale de control al schimburilor în Europa* și de *crearea pieței unice a
capitalurilor în 1990.* Acest proces se înscrie în cadrul unui val al *libera-
lizării mișcărilor de capital*, inițiat în Statele Unite, care s-a răspîndit mai
apoi și în lume. A urmat o accelerare a *mobilității geografice a capitalurilor*,
precum și a *mobilității* (în sensul capacității de substituire) *între instru-
mentele financiare* [...].

Noul sistem financiar internațional este, oare, mai eficient ?

După teoria economică tradițională, crearea unei piețe mondiale a capita-
lurilor concurențiale, funcționînd fără obstacole, trebuie să mărească *eficiența*
10 *sistemului financiar*, permițînd *o reducere a costului finanțărilor* și o *mai
bună alocare a capitalurilor între țări și sectoare de activitate, ceea ce ar
aduce un spor economiei mondiale.* Observarea realității duce la concluzii
mai nuanțate. Mai întîi, globalizarea este însoțită de o *instabilitate în creștere
a piețelor* și de *creșterea speculei*. De altfel, nu se știe sigur dacă va avea
loc ameliorarea «eficienței alocaționale». Căci *dacă a existat o scădere a
costurilor de finanțare, de ea au profitat marile firme industriale și finan-
ciare multinaționale*, singurele în măsură să acceadă la noile instrumente
11 financiare. Încă nu s-a demonstrat că s-ar fi ameliorat condițiile de finanțare
a multitudinii de întreprinderi mici și mijlocii care formează rețeaua productivă.
La fel, *ne putem întreba dacă noul sistem financiar internațional a
condus realmente la o mai bună distribuire a capitalurilor între regiunile
lumii*. De la criza datoriilor, esențialul finanțărilor internaționale se desfă-
șoară între țări industrializate, printre care trebuie să includem de acum
înainte Noile Țări industrializate. La începutul anilor 1990, țările dezvoltate
vărsau mai mult în contul țărilor bogate pe motivul că erau încărcate cu
împrumuturi care nu le puteau fi restituite. Nu este sigur, deci, că aici ar fi
vorba de o alocare satisfăcătoare a resurselor financiare în economia mondială.

Finanța deconectată de producție

Globalizarea a mers împreună cu o *gigantică dilatare a sferei financiare*:
creșterea tranzacțiilor efectuate pe piața schimburilor (acolo unde se schimbă
11 devizele) s-a mărit de patru ori din 1980 pentru a ajunge la mai mult de o
mie de miliarde de dolari pe zi. *Creșterea tranzacțiilor pe piețele financiare
nu are un raport direct cu finanțarea producției și a schimburilor internaționale.*

După estimările Băncii de Reglementări internaţionale (BRI), *creşterea tranzacţilor financiare internaţionale este de cincizeci de ori mai importantă*
11 *decît valoarea comerţului internaţional al mărfurilor şi serviciilor*. De aici, o diferenţă în procesul de creştere între activităţile financiare şi economia reală. Aceasta se explică prin multiplicarea operaţiilor de arbitraj între titluri şi monede, care se traduc prin permanente mişcări de capital la nivelul pieţelor financiare.

Mişcările internaţionale de capitaluri au devenit autonome şi ascultă de propria lor logică. Astfel se produc «bulele speculative»: valoarea titlurilor şi a monedelor creşte fără ca situaţia economică a ţărilor în cauză să justifice această ridicare a cursurilor [...].

Inovaţiile financiare favorizează specula

Procesul de globalizare financiară se îmbină cu o creştere a instabilităţii dobînzilor sau a cursurilor de schimb. Se poate spune chiar că există o relaţie dialectică între globalizare şi instabilitatea financiară. Căci, pe de o parte, *majoritatea inovaţiilor financiare au ca obiect protejarea agenţilor economici împotriva instabilităţii dobînzilor sau a cursurilor de schimb* şi,
11 pe de altă parte, aceste noi instrumente financiare sînt ele însele un *factor de instabilitate*. Această constatare se aplică în special pieţelor de «produse derivate», unde, pentru a se feri de riscurile fluctuaţiei, marile întreprinderi, companiile de asigurare stabilesc contracte în ceea ce priveşte dobînzile sau devizele. Aceste pieţe la termen ating *o asemenea amploare şi complexitate, încît apar astăzi drept incontrolabile* [...].

Instabilitatea din centrul sistemului financiar

Globalizarea financiară a făcut să apară un «*risc sistemic*» mărit. Prin „risc sistemic" se înţelege un *risc de instabilitate globală* care duce la apariţia disfuncţionalităţilor *în sistemele bancare şi financiare*, atunci cînd interacţiunea comportamentelor individuale, departe de a duce la ajustări corec-
11 toare, adînceşte dezechilibrele. «*Criza sistemică*» este legată de funcţionarea sistemului însuşi, deci *nu poate fi rezolvată decît printr-un control venit din exterior* (din afara pieţei), cum ar fi intervenţia autorităţilor monetare, de exemplu, *reglementarea*.

Procesul de criză sistemică se desfăşoară în doi timpi. Primul se manifestă prin declanşarea dezordinii datorită speculei, a cărei putere a fost amplificată de noile instrumente financiare. Apoi intervine propagarea undei de şoc la ansamblul sistemului financiar planetar. Această propagare se
11 desfăşoară prin «*efecte de contagiune*». Poziţiile financiare vor fi de acum strîns legate între ele. Cu mijloacele moderne de comunicare, *informaţia se*

răspîndeşte aproape imediat de la un capăt la altul al planetei. Fiecare
11 poziție este influențată de informațiile comune tuturor piețelor. *Reacțiile operatorilor unei poziții considerată directoare (Wall Stret) se repercutează imediat asupra altor poziții financiare* şi pot deveni mai importante decît propriile cursuri de echilibru ale acesteia din urmă. Acest proces de repercusiune în lanț este amplificat de *comportamente de «contagiune mimetică»* foarte frecvente pe piețele financiare: *trader*-ii își stabilesc judecata nu în funcție de propriile lor criterii, ci examinîndu-le pe ale altora. Iată cum evenimente care nu au nimic de a face cu situația financiară a unei țări pot declanşa o criză.

Globalizare financiară şi criză a sistemului monetar internațional

Globalizarea financiară consacră supremația forțelor pieței asupra politicilor
6 economice. *Pe viitor, piețele vor fi cele care «decid» dacă politicile economice internaționale sînt bune.* Autoritățile monetare ale unei țări nu pot face mare lucru pentru a apăra cursurile lor de schimb în fața speculei: rezervele de schimb ale marilor țări industrializate (principala armă de apărare a monedei) reprezintă de două ori mai puțin decît creşterea cotidiană a tranzacțiilor pe piața schimburilor! Crizele care au zguduit sistemul monetar european în 1992 şi 1993 sînt o perfectă ilustrare a acestui fapt. S-a constatat cu această ocazie că fixitatea schimburilor şi piața unică a capitalurilor, mai exact perfecta mobilitate a capitalurilor, sînt incompatibile.

În afara Europei, ansamblul sistemului monetar internațional a fost destabilizat de globalizarea financiară. Reîntoarcerea la cursuri de schimb stabile implică adaptarea regulilor jocului actual, astfel încît puterea piețelor să fie atenuată. *Ar fi de dorit mai întîi să se introducă noile reglementări* denumite «de prudență», pentru a se limita riscurile reprezentate de specu-
6 lanți. Asemenea măsuri vor fi luate, probabil, în curînd, mai ales pentru a limita rolul destablizator al produselor derivate. *În al doilea rînd, principalele puteri monetare şi financiare* – Triada Statele Unite/Japonia/Europa – vor trebui să coopereze şi să își coordoneze politica pentru a face față într-un mod mai eficient puterii dominante a finanței internaționale. Ajunşi în acest al doilea punct, ne putem îndoi că vor avea loc progrese într-un viitor apropiat, fiindcă marile puteri au rămas «naționaliste», chiar dacă economia şi finanțele s-au mondializat."

Sursă: Dominique Plihon, „État des lieux. Les mutations du système financier international", *Cahiers français*, nr. 269 (*L'Économie mondiale*), ianuarie-februarie 1995, pp. 11-17.

• *Documentul nr. 3 : de la fuziune la fisiune*

„Cauza a fost înţeleasă, de altfel, *evidenţa* sare în ochi : *lumea este una, fiindcă economia este globală.* O unesc, o uniformizează, o amestecă, o omogenizează fenomenele pacificatoare şi mutuale : *comerţul mondial, fluxurile mo...:..ie de capitaluri, fulgurantele veniri şi plecări de date, de informaţii.*
2 Totul se întîlneşte într-un punct, iar Teilhard de Chardin observase cu
şi justeţe : noosfera pe care o anunţa savantul iezuit nu a întîrziat să apară.
7 Dar el, indiferent cum apreciem viziunea sa asupra lucrurilor – care nu era deloc dematerializată –, nu făcuse din economie o preocupare principală. Or, chiar despre asta e vorba în *discursul «mondialist»*, infiltrîndu-se peste tot într-o lume devenită penetrabilă datorită reducerii la tăcere a oricărui proiect care nu ar fi liberal [...].

Este remarcabilă convergenţa oferită prin *schimbul generalizat*, care permite *fabricarea în numeroase puncte ale planetei a pieselor unei maşini*, aducerea cu avionul în Occident a fasolei verzi din Kenia, asigurînd livrările de carne de vită sau deversarea în ţările sărace a milioane de tone de deşeuri industriale. Ce mai contează *poluarea şi confuziile !* Statisticile sînt bătătoare la ochi : în 1991, *transporturile* maritime au consumat tot atîta energie cît Brazilia şi Turcia la un loc, iar cele aeriene tot atîta cît arhipelagul filipinez.

Cum, de altfel, să nu ne mirăm în faţa *extraordinarului avînt al ştiinţei şi al cunoaşterii* – patrimoniul comun al umanităţii ? [...].

De fapt, această lume fără frontiere, această lume a unei fuziuni aparente este de asemenea cea a unei «rupturi politice» şi a «rupturii ideologice»[1]. Cel mai virulent fundamentalism al epocii, care nu îşi arată numele, dar le influenţează pe celelalte, religioase sau nu, este chiar acela al *schimbului de mărfuri şi de bani.* Şi această fuziune a fiinţelor umane, a naţiunilor, a continentelor, pe care fundamentalismul pretinde să o coordoneze în bine, este însoţită de o *explozie a refuzurilor*, de o *atomizare a naţiunilor şi a societăţilor*, de o *eroziune a culturilor şi, dacă nu a istoriei, atunci sigur a*
13 *cunoaşterii ei. Termenele scurte dictează în mod necesar legea lor firmelor mondiale,* mai întîi impulsionate de profit şi de conturile următorului bilanţ. Remarca ar fi banală, cînd *concentrarea puterii financiare, ştiinţifice, «culturale» şi extinderea geopolitică a unor asemenea întreprinderi* nu ar angaja umanitatea întreagă pe o *pantă catastrofală*. Căutare a unui consens în jurul unei «filozofii» înţesate de economism, cult al momentului care ucide gîndirea, punere în aplicare a unui *«sincretism estetic»*[2] – nu se vorbeşte, oare, de *world music*? [...] Acest marş forţat sfîrşeşte totuşi prin a suscita *ridicarea de noi frontiere*, printr-o răsturnare de situaţie totodată periculoasă şi salutară.

Miopia a durat treizeci de ani (curioasa formulă «Trente Glorieuses» !) ; orbirea – cîteva luni, cele care au urmat dispariţiei comunismului. Nu

printr-o întîmplare s-a ţinut la scurt timp *Summit-ul de la Rio.* Trebuia neapărat să se facă raportarea la o evidenţă pe care rarisimi responsabili politici, dar mai ales mii de cercetători, de organizatori nonguvernamentali, de autori o expuseseră de mult timp, îndrăznind – necredincioşii ! – să nu se mulţumească cu un consens prefabricat: economia globală, aflată în mîinile unui grup de oameni puternici, nu funcţiona nici «la ea acasă» şi nici «în altă parte»; *monstrul financiar,* dezlănţuit în cea mai totală iresponsabilitate, scăpa oricărui control; *progresele ştiinţifice şi tehnologice erau dublate de o mişcare de recul sau se produceau jafuri iresponsabile ale
13 resurselor* (iresponsabile, căci lipsea instanţa către care puteau fi reclamate); *oraşele se aglomerau* într-o manieră pantagruelică cu sute de milioane de dezrădăcinaţi fără situaţie, iar marginalizaţii atingeau cifre de miliarde şi numărul lor continua să crească, hoarde sărăcite, în lipsa banilor – drog mai cumplit decît toate celelalte, şi care, legal, ordonat, programatic şi venerat, se prezintă drept seva vitală a societăţilor. Teribilă frontieră, totodată deschisă pînă la dispariţie (liberul schimb, libera trecere, liberul trafic) şi de nedepăşit nu în virtutea unui dictat, ci din cauza unei incapacităţi esenţiale a sistemului de a pune în aplicare principiile sale cele mai solemne. Schizofrenie care sare în ochi la lectura oricărui document al Băncii mondiale, al OCDE (*Organisation de coopération et de dévelppement économiques*), al GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*) sau al G7.

Regizorii acestui «*dans frenetic al lucrurilor, al semnelor înnebunite, stînd sub emblema culturilor*»[3] s-au îngrijorat, ba chiar s-au socotit vinovaţi:
13 am greşit în anii şaptezeci că nu am cerut lumii a treia să-şi plătească *datoriile*, am greşit jucînd prea mult la *cazinoul bursier*, am greşit *dereglementînd* transporturile aeriene. Aceste aşa-zise *mea culpa* ar avea o oarecare credibilitate, dacă lecţia ar fi fost învăţată. Dar, evident, ea nu a fost reţinută. *Organizaţiile economice internaţionale* se interesează de guvernabilitatea lumii lăsînd paradisurile fiscale precum şi alte sanctuare ale capitalului să se înmulţească. ONU bîjbîie în mlaştina cambodgiană, iugoslavă, somaliană fără a ataca, însă, răul de la rădăcini.

Şi totuşi, resortul s-a stricat. *Histrionii economiei globale, ai econo-*
13 *mismului mondial au eşuat.* Dar ar fi adevărată sinucidere să ne oprim la această constatare. Nu pentru a pune fundaţiile unui viitor mai bun, ci pentru a ţese timid urzeala unei *etici planetare*".

1. După expresia lui David Fromkin, „The Coming Millenium", *World Policy Journal*, New York, primăvara 1993.
2. În Claude Karnoouh, *Adieu à la différence*, Paris, Arcantère, 1993.
3. *Ibid.*

Sursă: Jacques Decornoy, „De la fusion à la fission", *Manière de voir, le Monde diplomatique*, nr. 18 mai 1993, pp. 96-97.

• *Documentul nr. 4 : integrarea în economia mondială, factor de progres*

„Constatarea

Pentru economiile dezvoltate, distincţia între economie naţională şi internaţională a încetat să mai fie o realitate, deşi această distincţie poate rămîne validă pe plan politic, cultural sau psihologic. Ultimii patruzeci de
12 ani au impus o lecţie fără echivoc: *participarea la economia mondială este astăzi cheia creşterii economice şi a prosperităţii unei naţiuni*. Începînd cu 1950 s-a constatat existenţa unei strînse legături între rezultatele economice interne ale unei ţări şi participarea ei la economia mondială.

Cele două mari ţări a căror integrare în economia mondială a fost cea mai rapidă, *Japonia şi Coreea de Sud*, sînt de asemenea ţările al căror progres intern a fost cel mai puternic. Regăsim existenţa aceleiaşi legături în cazul a două ţări europene care au avut cele mai bune rezultate privind economia internaţională în ultimii patruzeci de ani: *Germania de Vest şi Suedia*. În schimb, ţările care s-au ţinut la distanţă (în special Regatul Unit al Marii Britanii) au avut rezultate interne mai puţin mulţumitoare. În ceea ce priveşte cele două mari ţări care au menţinut stabil procentul lor de participare la economia mondială – *Statele Unite şi Franţa* – rezultatele economiei interne au rămas pe o linie acceptabilă: ele nu au fost excepţionale, dar aceste două state nu au traversat, aşa cum s-a întîmplat în Regatul Unit, crize puternice.

Se pot observa, *la nivelul unei economii dezvoltate, aceleaşi legături între marile sectoare*. În Statele Unite, de exemplu, integrarea serviciilor în economia mondială s-a îmbunătăţit enorm în ultimii cincisprezece ani. Finanţele, învăţămîntul universitar, informarea sînt cîteva exemple. Agricultura americană, a cărei pondere în economia mondială se află în continuu declin, se găseşte în mod constant într-o situaţie depresivă şi de criză, pe care încearcă să o mascheze prin subvenţii destul de reprezentative.

În mod invers, între rezultatele economice şi politicile vizînd stimularea economiei naţionale există o slabă interdependenţă. Istoria arată că un guvern poate cauza greutăţi propriei economii mărind inflaţia. Dar nu există nici cea mai mică dovadă ca o politică voluntaristă de stimulare – fie ea monetaristă, neoclasică sau politică de ofertă – să fi avut vreun efect
6 oarecare. Contrar previziunilor unor economişti de acum patruzeci de ani, *ciclurile economice nu au fost abolite*. Ele există şi acţionează încă din plin, aşa cum o fac de o sută cincizeci de ani încoace. Nici o ţară nu a fost capabilă să le depăşească.

Atunci cînd o politică de stimulare a coincis cu o repriză ciclică (ceea ce se întîmplă foarte rar), totul nu a fost decît pură coincidenţă. Nu există nici măcar un singur tip de politică, în aceste împrejurări, care să fi avut

rezultate mai bune decît un altul. Şi nici o politică eficientă într-o anumită
ţară pe timpul recesiunii *A* nu a dat rezultate cînd a fost pusă în practică în
aceeaşi ţară în timpul recesiuni, *B* sau *C*. *Experienţa arată nu numai că*
6 *politicile oficiale de stimulare pe termen scurt sînt ineficiente, dar, de*
asemenea, – ceea ce este chiar surprinzător – *că ele sînt într-o mare măsură*
inutile. Este evident că un Stat nu poate să domine climatul economic.

Experienţa arată într-o manieră convingătoare că *participarea la economia mondială este factorul care, în ţările dezvoltate, comandă evoluţia unei economii naţionale* [...].

Ceea ce reuşeşte şi ceea ce nu reuşeşte

Totuşi, remarcabilele rezultate de ansamblu ale Japoniei şi ale altor ţări
asiatice nu pot fi explicate doar prin liberul schimb în sensul clasic al
termenului. *Un studiu recent al Băncii mondiale privind opt „mari cam-*
pioni" ai Extremului Orient – Japonia, Coreea de Sud, Hong-Kong, Taiwan,
Singapore, Malaezia, Tailanda şi Indonezia – pune în evidenţă două tipuri
6 de politică economică comună acestor ţări. În primul rînd, ele nu au căutat
să stăpînească fluctuaţiile pe termen scurt ale economiilor lor interne [...].
Aceste opt ţări încearcă, din contra, *să creeze un climat economic care să*
favorizeze dezvoltarea : ele luptă împotriva pericolelor inflaţiei şi investesc
mult în educarea şi formarea profesională, susţin economisirea, investirea şi
stopează consumul.

Aceste ţări au început, în epoci foarte diferite, modernizarea economiilor lor, însă nu au beneficiat în continuare de acelaşi ritm de dezvoltare, atît pe piaţa naţională, cît şi în schimburile cu străinătatea [...]. Totuşi, ele sînt total diferite una de alta în ceea ce priveşte cultura, istoria, regimul politic sau fiscalitatea. În Hong-Kong domneşte liberalismul, pe cînd în Singapore este la putere intervenţionismul, iar în Indonezia este dominantă autoritatea statală.

A doua concluzie importantă a Băncii mondiale este că *aceste opt state*
urmează politici vizînd dezvoltarea competitivităţii industriilor lor pe plan
internaţional, consecinţele asupra economiei interne situîndu-se pe locul al
6 doilea. Ele pot astfel să asigure şi să întărească reuşitele lor în economia
mondială [...]. *Japonia oferă exportatorilor săi avantaje fiscale substanţiale*
care nu sînt permise în interior şi practică *o politică deliberată a preţurilor*
şi a profiturilor ridicate pe o piaţă naţională protejată, pentru a degaja
resurse care vor permite investirea şi pătrunderea pe pieţele străine.

Se poate trage o concluzie asemănătoare din experienţa a două ţări occidentale – *Germania de Vest şi Suedia* – care au cunoscut o dezvoltare analoagă. Cele două ţări au avut, de asemenea, politici interne foarte diferite. Şi una şi cealaltă

au ştiut să creeze şi să păstreze un *climat de progres economic,* prin aceleaşi mijloace : stăpînirea creşterii preţurilor, importante investiţii în educaţie şi în formarea profesională, procentul de economisire ridicat datorită unei fiscalităţi stabile în domeniul consumului şi, din contra, impozite destul de mici în domeniile economisirii şi investiţiilor. Ambele ţări au dat *prioritate economiei mondiale* în deciziile luate la nivelul guvernului. Economiile lor interne au început să stagneze atunci cînd ele au pierdut din vedere aceste precepte : cînd, acum cîţiva ani, sindicatele germane au vrut să subordoneze competitivitatea economiei ţării lor propriilor lor exigenţe salariale şi cînd suedezii au încercat să subordoneze competitivitatea industriilor lor unor avantaje sociale mereu mai mari [...].

12 Ultimii patruzeci de ani ne-au învăţat de asemenea că *protecţionismul nu protejează , dimpotrivă chiar, activează declinul*. Producţiile agricole americane mai puţin protejate – soia, fructe, carne de vită şi de pasăre – s-au comportat pe pieţele mondiale mult mai bine decît au făcut-o produsele tradiţionale subvenţionate, precum porumbul, grîul sau bumbacul.

Experienţa arată, într-o manieră evidentă, că partea pe piaţa interioară a industriei de automobile a scăzut rapid în momentul în care guvernul Statelor Unite a obligat japonezii la restricţii «voluntare» în exporturile lor. Se ştia înainte de Adam Smith că protecţionismul duce la autosatisfacere, la pierderea eficacităţii şi la apariţia cartelurilor. Acestui raţionament i-a fost opusă protecţia locului de muncă, dar experienţa arată că e vorba de două lucruri diferite [...]".

Sursă : Peter R. Drucker, „Trade lessons from the World economy", *Foreign Affairs*, vol. 73, nr.1, ianuarie-februarie 1994, text luat din: *Problèmes économiques*, nr. 2415-2416, 15-22 martie 1995, pp. 8-10.

- *Documentul nr. 5 : de la internaţionalizare la mondializare*

1 „După mai bine de un deceniu de «*mondializare*», este util să se precizeze această noţiune foarte în vogă şi, adesea, nesigură. De fapt, acest termen a fost utilizat pe o scară destul de largă pentru a semnifica analiza, chiar schimbarea de fond a proceselor de internaţionalizare. Uneori, bănuita venire a mondializării a provocat *interpretări grăbite în ceea ce priveşte dispariţia specificului naţional,* deci şi surse de conflict. Astfel, la sfîrşitul anilor '80, «tehnoglobalismul» a fost opus «tehnonaţionalismului» : această a doua tendinţă ar împiedica mondializarea ştiinţei şi a tehnologiei pe baza unei cooperări generalizate pentru binele tuturor. În mod invers, unii au atribuit diverse dificultăţi economice naţionale mondializării. De fapt, mondializarea este un *proces* şi nu o stare – de dorit sau de temut. Acest articol alătură principalele ei *caracteristici*, pentru a putea încerca să

apreciieze *consecințele* asupra *economiilor naționale*. Caracterul inedit al mondializării – se subliniază – constă în punerea în contact a economiilor, care se traduce în același timp printr-o puternică *concurență pe diferitele piețe* și printr-o *mobilitate internațională crescută a factorilor de producție.*

Procesul de mondializare

2 Internaționalizarea rezumă *tendințele crescînde spre deschidere ale economiilor care înregistrează schimburi exterioare* și se măsoară tradițional în funcție de exporturile economiei naționale. Ea se manifestă prin *fluxuri de investire în străinătate* și printr-o *activitate progresivă a întreprinderilor multinaționale*. Astfel, în timpul a două mari perioade de internaționalizare, care au fost sfîrșitul secolului al XIX-lea și perioada de după cel de-al doilea război mondial, puternica creștere a schimburilor a fost însoțită de o progresie a activității marilor întreprinderi în străinătate. *În anii '80*, schimburile au cunoscut o evoluție dificilă ; deschiderea în vederea realizării lor a continuat, dar într-un ritm lent. În acest context, *investițiile directe în străinătate (IDS) au constituit canalul privilegiat al internaționalizării.* Ele au cuprins toate sectoarele, dar în special serviciile unde comerțul este prin natura lui limitat ; ele au permis astfel extinderea cîmpului internaționalizării.

Avansarea investițiilor directe, în momentul în care internaționalizarea era deja puternică, a fost subliniată ca una dintre caracteristicile mondializării. Investirea implică o mai strînsă punere în contact a economiilor decît comerțul, mai ales atunci cînd acesta ia forma unor *achiziții de întreprinderi*, ceea ce s-a și întîmplat în anii '80. Totuși, reala noutate adusă de mondializare se explică prin *conjuncția și interacțiunile a trei factori fundamentali : creșterea investițiilor directe, deseori împărțită între țările Triadei, măsurile de dereglementare în diverse sectoare și ritmul susținut al inovației.*

Factorii mondializării

3 *Scăderea barierelor la schimburi* a fost întotdeauna un factor important ; lucru demonstrat de experiența de după război obținută prin rezultatele diferitelor negocieri sub egida GATT. Dar, după parțiala eliminare a drepturilor vămilor asupra numeroaselor bunuri, atenția s-a îndreptat, pe de o parte, asupra *barierelor non tarifare* și, pe de altă parte, asupra *obstacolelor la schimburile de servicii*. În ambele cazuri, schimbările necesare nu priveau decît parțial instrumentele politicii comerciale sau dispozițiile reglementare considerate pînă atunci drept «naționale», precum cele care reglau funcționarea băncilor ori activitățile «serviciilor publice», cum ar fi telecomunicațiile.

Progresul tehnic este, de asemenea, un factor tradiţional al reducerii distanţei economice dintre ţări. În practică, aceasta se compune din obstacole «naturale» la schimburi, cum ar fi depărtarea geografică sau diferenţele lingvistice. *Progresele în transporturi* au favorizat dintotdeauna schimburile. În timpul anilor '80, cîştigurile de productivitate în transporturi şi *inovaţiile în domeniile comunicării* au constituit un factor important în creşterea schimburilor de bunuri şi servicii, dar au contat şi în organizarea operaţiilor de producţie în străinătate şi în aşezarea la loc a reţelelor pentru societăţi multinaţionale.

Este important să subliniem *interacţiunile* care au apărut *între progresele tehnologice şi măsurile de dereglementare.* Acestea au fost mai puternice în domeniile telecomunicaţiei şi ale finanţei, care oferă instrumente indispensabile diferitelor tipuri de schimburi internaţionale. În unele ţări, mişcarea de dereglementare a fost în parte activată de inovaţii ce făceau textele în vigoare mai puţin eficiente, chiar nefaste. *Difuziunea internaţională a informaţiei şi anumite inovaţii financiare au făcut, de asemenea, şi mai dificilă menţinerea închiderii pieţelor financiare.* Astfel, dereglementarea financiară a facilitat operaţiile internaţionale, mai ales cele care concurează investiţiile în străinătate. *În domeniul telecomunicaţiilor a trebuit ca reglementările naţionale să evolueze o dată cu progresul tehnologic.* Monopolurile au făcut
3 să apară pieţe diferite, facilitînd intrarea noilor operatori, şi, bineînţeles, a concurenţilor străini [...].

Analiza factorilor mondializării permite degajarea *specificităţii perioadei contemporane.* Această specificitate *rezidă în rapiditatea procesului de liberalizare (sau de dereglementare)*, care atinge majoritatea sectoarelor vieţii economice, şi chiar pe acelea ce erau pînă acum «protejate». Astăzi, în perioada mondializării, majoritatea sectoarelor sînt expuse *concurenţei internaţionale* [...]

Multipolaritate şi regionalizare

Omogenizarea cererilor este adesea privită ca unul din factorii importanţi ai mondializării. *Convergenţa nevoilor şi gusturilor* este, fără îndoială, unul din aspectele mondializării, dar ea este *totodată un efect stabilit, precum şi un motor al fenomenului*. Întreprinderile au căutat să impună în mod activ produse standardizate, care să le permită exploatarea economiilor la scară largă în anumite sectoare sau rentabilizarea costurilor fixe în creştere ; ele sînt, de asemenea, împinse să se angajeze pe acest drum pe care pieţele se mondializează.

Tendinţa de convergenţă a cererilor, întreţinută de întreprinderi, ridică concurenţa la scară mondială în anumite sectoare. Cît priveşte oferta, această concurenţă este facilitată de *difuziunea internaţională a tehnologiilor.* Iată

de ce mondializarea corespunde unei anumite reevaluări a distribuţiei geografice a schimburilor. După al doilea război mondial, Statele Unite au pierdut progresiv rolul lor preponderent în schimburile de mărfuri, în profitul ţărilor europene şi al Japoniei. Începînd cu sfîrşitul anilor '80, preponderenţa ţărilor industrializate în aceste schimburi este uşor afectată de cîteva ţări în curs de dezvoltare, ale căror exporturi progresează foarte repede. Dezvoltarea *unei multipolarităţi a schimburilor,* pornită din interiorul fenomenului de mondializare, *coexistă cu tendinţa spre regionalizarea schimburilor.* De fapt, amploarea regională sau mondială a schimburilor depinde în acelaşi timp de caracteristicile bunurilor şi serviciilor desfăşurate, de originea naţională a întreprinderilor şi de coerenţa pe care o pot oferi anumite spaţii regionale.

Mondializarea împotriva coerenţei economiilor naţionale ?

1 În afara specificului anumitor sectoare şi al nuanţelor necesare analizei unui fenomen complex, *mondializarea se caracterizează prin împletirea creşterii mobilităţii internaţionale a resurselor şi a cîmpului concurenţei. Întreprinderile multinaţionale* au fost unul dintre motoarele mondializării, însă fenomenul are repercusiuni totodată macroecomice şi structurale, în sensul în care el *repune în discuţie anumite caracteristici ale economiilor naţionale* [...].

Noua concurenţă Nord-Sud este una dintre manifestările mondializării. Ea rezultă din îmbinarea progreselor în domeniul transporturilor şi comunicaţiilor – care au generat scăderea costurilor – cu strategiile întreprinderilor multinaţionale şi cu acelea ale guvernelor care au considerat exporturile drept una dintre pîrghiile progresului. Pe măsură ce anumite ţări s-au afirmat ca exportatoare dinamice, ele au contribuit la multipolarizarea şi la regionalizarea schimburilor. Uneori, ţările care înregistrează performanţe remarcabile atrag progresiv investitori străini, însă aceştia vizează nu exportul de produse care se vînd bine, ci furnitura pieţelor locale.

4 Cea mai bună *integrare mondială, în consecinţă,* antrenează o *mai mare concurenţă din partea ţărilor din Sud.* Această concurenţă se exercită esenţial asupra bunurilor şi serviciilor pentru care aceste ţări deţin un avantaj comparativ, acest avantaj provenind din faptul că pot folosi o *mînă de lucru mai puţin calificată.* La această condiţie, trebuie adăugate totuşi constrîngerile logistice impuse de pieţele care cer produse foarte diferenţiate, deci o mai mare flexibilitate a aprovizionării. Aşadar, în asemenea situaţii, proximitatea rămîne un atu major. Concurenţa ţărilor sudice apasă astfel mai ales pe mîna de lucru puţin calificată a ţărilor industrializate care, după caracteristicile convenţiilor privitoare la lucru, îşi văd procentul de şomeri crescînd sau salariul regresînd [...].

Competitivitate şi sisteme naţionale

Majoritatea schimburilor, fie că e vorba de comerţ sau de investiţii, *se fac între ţări dezvoltate.* În consecinţă, aceste ţări, ale căror caracteristici sînt apropiate, schimbă *bunuri şi servicii similare. De aici şi emergenţa temei competitivităţii,* care reflectă sentimentul că ţările industrializate sînt mai mult sau mai puţin concurente, ca nişte întreprinderi. Această perspectivă se întîlneşte cu analiza tradiţională a teoriei comerţului internaţional, care arată cum complementaritatea generează schimbul, în beneficiul tuturor partenerilor.

Analizele în termeni de competitivitate au exagerat uneori opoziţiile între economii şi au pledat în favoarea măsurilor protecţioniste, dar au avut şi meritul că au permis aprofundarea relaţiilor între schimburile internaţionale şi economia naţională. Competitivitatea naţională, măsurată adesea în funcţie de aportul unei anumite ţări în exportul mondial al unui produs, rezultă din exporturile întreprinderilor prezente pe teritoriul său. *Rolul naţiunii,* în acest context, nu mai este acela de a reprezenta un bloc de factori, care să determine automat specializarea exportului, ci *o împrejurare în care productivitatea şi inovaţia,* componentele cele mai importante ale competitivităţii, *să se desfăşoare mai mult sau mai puţin bine.* Analiza nu priveşte numai factorii, dar şi procesul de producţie şi de inovare. Prin urmare, nu toate ţările au acces la aceleaşi tehnici de producţie, iar competitivitatea depinde totodată de resursele cu care o ţară este dotată şi de capacitatea sa de a le folosi într-o manieră mai mult sau mai puţin optimă.

Pertinenţa sistemelor naţionale

Noţiunea de sistem naţional de producţie îşi concentrează analiza pe complexitatea fazei de punere în aplicare, care *depinde de factori economici, dar şi de diferite incitări,* deci de cadrul instituţional şi reglementar. Definirea precisă a sistemului depinde de factorii pe care autorii îi consideră drept cei mai importanţi. Unii au insistat pe coerenţa care trebuie să existe între organizarea producţiei, gestiunea resurselor umane şi relaţiile de lucru [...].

În mod obişnuit, coerenţa şi inerţia sistemelor de producţie explică faptul că, dacă economiile sînt din ce mai deschise şi unele resurse mai mobile, *spaţiile naţionale rămîn pertinente.*

Această pertinenţă a fost subliniată în mod particular *în cazul proceselor de inovaţie.* Ele fac să intervină o mulţime de personaje care ascultă de logici diverse şi care sînt adesea în relaţie prin intermediul *reţelelor,* în afara instituţiei de care aparţin, fie aceasta un laborator de cercetare publică sau o întreprindere. Ca în cazul sistemului de producţie, *noţiunea de sistem de inovare* analizează coerenţa comportamentelor diferitelor personaje

şi *eficacitatea procesului general.* Subliniind această coerenţă, noţiunea demonstrează logica localizării procesului de inovare. De altfel, examenul organizării operaţiilor de *R & D al întreprinderilor multinaţionale* arată că
5 dacă unele dintre ele încearcă să raţionalizeze aceste activităţi la scară mondială în funcţie de polii de excelenţă şi de nevoile de adaptare la piaţă, *baza naţională rămîne adesea centrul procesului.*

Analizele asupra competitivităţii au demonstrat coerenţa sistemelor naţionale şi riscurile pe care le poate aduce inerţia lor în faţa evoluţiei [...].

Statul, urmărind o creştere a competitivităţii naţionale, a încercat să ofere condiţii favorabile întreprinderilor naţionale, fiindcă acestea sînt considerate din ce în ce mai mult garantele propriei competitivităţi. *Politica*
6 *industrială, asociată cu politica de inovare*, a devenit astfel acceptată mai larg, dar şi mai puţin intervenţionistă, în sensul în care deciziile sînt luate de întreprinderi [...]. [Acestea], datorită marii lor mobilităţi şi capacităţii lor de a acţiona în străinătate, şi-au întărit poziţiile de reprezentante ale competitivităţii naţionale, în timp ce mondializarea a închis statele într-un *paradox*. Ele se străduiesc *să favorizeze competitivitatea întreprinderilor «naţionale»*, şi chiar importanţa crescîndă a operaţiilor lor străine, precum şi *perspectiva mondială* pe care o adoptă pentru a-şi orienta strategiile, *pentru a le face mai independente* [...].

În acest context, *statul trebuie să apere coerenţa şi capacitatea de mărire a propriului spaţiu naţional.* Această capacitate se sprijină, în special, pe *ansamblul resurselor şi competenţelor internaţional imobile sau puţin mobile,* adică cele care nu sînt decît parţial atinse de mondializare. Autorităţile naţionale trebuie deci să caute să *stimuleze formarea respec-*
6 *tivelor resurse : diverse infrastructuri, reţele de relaţii, formare generală şi profesională, sistem de inovare performant.* Această atitudine implică o *revizuire a rolului statului,* nu pentru a-l minimaliza, ci pentru a-i da o altă orientare. Pentru ţările industrializate, această revizuire ar trebui să acţioneze în domeniul *evoluţiei avantajelor concurenţiale pe direcţia produselor cu înaltă valoare adăugată.* Analiza evoluţiei avantajelor concurenţiale subliniază, deci, faptul că şomajul s-a agravat datorită conjuncţiei dintre evoluţia tehnologică şi mondializare, care accelerează nevoile de adaptare, punînd rapid faţă în faţă diferiţii concurenţi. Statul trebuie să-şi joace propriul rol pentru *a favoriza procesele de adaptare* cerute de mondializare şi, de asemenea, pentru a le face acceptabile. În special, trebuie să se vegheze asupra repartizării şi etalării eforturilor în timp, pentru a favoriza un progres durabil."

Sursă : Frédérique Sachwald, „De l'internationalisation à la mondialisation", *Cahiers français*, nr. 269, pp. 42-47.

- *Documentul nr. 6 : de la* savoir-faire *la* savoir-vivre

„Emergenţa unui spaţiu economic mondial transformă, oare, raportul nostru cu lumea? Însăşi formularea întrebării este discutabilă, deoarece ne lasă să presupunem că mondializarea este mai ales de natură economică. Prea
7 obişnuiţi cu ideea primatului economic, uităm, confundînd cauzele şi efectele, că *numeroşi factori economici rezultă ei înşişi din evoluţii care vin din alte domenii : geopolitic, militar, cultural, social, chiar spiritual.*

Cred că este necesar să evoc principalele caracteristici ale noului spaţiu mondial, înainte de a aborda un raţionament specific pentru componenta economică, nu fără a critica în mod precis credinţa foarte răspîndită potrivit căreia aceasta ar fi mai importantă decît altele.

Să mondializăm toate azimuturile

Din punct de vedere istoric, *acesta nu este un eveniment economic, ci unul tehnico-militar, care marchează prima emergenţă a unui spaţiu mondial. Hiroshima* introduce o noutate radicală : construindu-şi singură mijloacele de a se distruge pe sine, umanitatea devine subiectul propriei sale istorii. Intrarea în era nucleară intervine într-o epocă în care organizarea economică ţine încă de statele-naţiuni.

Urmează *formarea conştiinţei ecologice,* care depăşeşte cu mult, de asemenea, conştiinţa economică. *Logosul* fiind superior *nomosului*, eco*nomia* ar trebui, în mod normal, să fie subordonată eco*logiei*. În definitiv, ecologia ar putea fi definită ca teoria generală (*logos*) a «casei» (eco vine din grecul *oikos,* casă): adevărata casă este pămîntul sau, cel puţin, biosfera. *Economia nu ar trebui să fie, conform unei logici sănătoase, decît disciplina de aplicare (nomos) a acestei teorii generale.*

Cuvîntul «ecologie», chiar preluat în sensul său curent, acoperă probleme care, la scara istoriei, au fost abordate în mod conflictual cu economia. *Aceste probleme,* totuşi, *obligă la o mondializare a analizei şi la o cercetare serioasă a soluţiilor.* Efectul de seră, în această privinţă, este un exemplu perfect : el este în acelaşi timp macroplanetar şi micro-individual. Macroplanetar, fiindcă nici un stat nu este singurul responsabil şi nici nu poate
7 rezolva problema ; micro-individual, deoarece cauzele sale trimit la comportamentele cele mai private. Pe dosarele de acest gen, *modul tradiţional de organizare, acela al statului-naţiune, nu mai este pertinent.*

Demografia planetară pune acelaşi tip de probleme. *Creşterea demografică mondială* şi dezacordul care se formează între cvasi-stagnarea populaţiei ţărilor dezvoltate şi dinamismul demografic al ţărilor în curs de dezvoltare va avea în curînd *efecte culturale şi sociale considerabile.* Să ne imaginăm, de exemplu, şocul cultural pe care îl va produce alegerea, inevitabilă în

timp, a unui preşedinte de culoare pentru Statele Unite! Sigur, demografia este în legătură cu economia. Dar nu ar fi normal să subordonăm o cauză economică fenomenelor demografice, cînd acestea ţin mai întîi de factori culturali şi sociali [...].

Geostrategie, ecologie, demografie, spiritualitate, drept... : am putea trece în revistă şi alte domenii. Acest prea rapid tur de orizont confirmă
7 faptul că *nu economia stă la originile mondializării :* ea a fost prinsă în această evoluţie, ca un element între toate celelalte, fără întîietate cronologică sau calitativă.

Criza cu rădăcini culturale

Factorul economic este totuşi considerat determinant în reprezentările noastre. Fără îndoială, datorăm acest lucru *influenţei ideologiilor, atît celei marxiste, cît şi celei liberale,* care împărtăşesc aceeaşi prejudecată economicistă: dacă Marx a popularizat faimoasa distincţie dintre infrastructură şi suprastructură, nu înseamnă că el este şi autorul ei ; şi liberalii, la rîndul lor, prezintă economia ca pe un piedestal al tuturor cauzelor.

Această prejudecată comună se explică printr-o *eroare de analiză a actualei crize economice ; ea ar proveni dintr-un «război economic» mondial, care ne-ar obliga să ducem ancestrala «luptă pentru supravieţuire».* Într-o asemenea înfruntare, trebuie să te lupţi pentru a nu fi printre învinşi ; regăsim aici tema «cîştigătorilor» sau a «liniei de front» : întreprinderile ar
8 fi în prima linie, iar ceilalţi sînt aşezaţi în spatele acesteia.

Această reprezentare dominantă, care traversează toate grupările politice din ţările occidentale, se sprijină pe premise discutabile. Aş vrea să arăt că *motivele esenţiale ale «crizei» sînt culturale şi au efecte economice, iar nu invers* [...].

În legătură cu războiul economic

Totul ne duce spre explicaţia faimosului „război economic”. El este real, dar nu este chiar aşa cum ni l-am imaginat. Să îndepărtăm ideea fantasmatică a unui război ce ar fi fost declanşat împotriva noastră, la scară mondială, de ţările din OPEC, iar mai apoi de „dragonii” sau de „noii dragoni” asiatici. *Războiul economic este acela pe care ţările foarte dezvoltate îl poartă între ele,* război ale cărui prime victime, înainte de şomerii din ţările noastre, sînt
8 populaţiile din ţările în dezvoltare.

Cauzele sale nu sînt economice, în sensul propriu-zis al termenului : *războiul nu are drept obiectiv să determine o amplificare a cotei noastre într-o repartiţie a resurselor rare.* Resursele, abundente, nu încetează să crească, în ciuda a ceea ce numim criză. În timp ce noi trăim în nostalgia

acelui *Trente Glorieuses*, bogăţia noastră naturală s-a triplat faţă de cum era în 1955. *Noi nu trebuie să mai luptăm pentru a supravieţui, aşa cum ar fi cazul după o mare catastrofă.* Nici un eveniment economic din aceşti ultimi patruzeci de ani nu seamănă cu o catastrofă naturală. Este, totuşi, o reprezentare dominantă: se aşteaptă o nouă creştere economică, aşa cum se aşteaptă timpul frumos; criza este temută ca şi un uragan şi se vorbeşte de cicluri economice, ca şi cum ar fi vorba de nişte fenomene atmosferice.

Sînt rari economiştii a căror gîndire este suficient bazată pe antropologie pentru a putea discerne adevărata cauză a războiului economic pe care ţările dezvoltate îl duc una împotriva celeilalte. *Keynes* a avut primul această intuiţie. În *1930,* la sfîrşitul lucrării *Eseu asupra banilor,* el scrie un capitol profetic, intitulat «Perspective economice pentru copii noştri». El *anunţă aici că problema majoră a viitorului nu va fi penuria, ci abundenţa.*
8 Abundenţa va avea efecte profunde asupra culturii. Dacă umanitatea nu este capabilă să-şi asume o *mutaţie culturală* pe măsura exigenţelor pe care le va cere *administrarea abundenţei,* ea va intra, prevede Keynes, într-o *depresie nervoasă colectivă.* Pentru a dezvolta această ipoteză, el se bazează pe ceea ce a observat la persoanele deja ieşite din teama penuriei (persoane cu experienţă): în ochii săi, ele au intrat deja în depresie. *Freud* a enunţat, în *Angoasă şi civilizaţie,* o ipoteză de aceeaşi natură.

Această analiză se verifică astăzi: *evoluţiile dramatice pe care le constatăm (sărăcie, şomaj...) nu se explică prin penurie,* ca în secolele trecute: există în ţările noastre destule resurse pentru a oferi tuturor locuinţă şi hrană. Noi trecem mai curînd printr-un fel de *regresiune psihică colectivă:* tot aşa cum un individ, trecînd prin situaţii dificile, reface în mod inconştient o situaţie care să îi permită regăsirea unor sisteme de apărare anterioare, *lumea noastră dezvoltată, bulversată prin pierderea reperelor, fabrică regresiv un sistem, cel al «războiului economic», care îi era familiar în perioadele de penurie.*

De-abia la mijlocul anilor '60 lumea dezvoltată iese într-adevăr din penurie: toate nevoile de consumaţie sînt aproape saturate spre 1965. La puţin timp, lumea intră iarăşi în criză, faimoasa «criză economică». Cum să
8 nu se întrevadă aici consecinţa culturală a unei regresiuni? *Lumea dezvoltată apelează inconştient, în abundenţă, la reflexele de apărare folosite pe timp de penurie.* Neavînd curajul să joace cartea unui partaj mondial al bogăţiilor (un fel de plan Marshall vizînd întreaga lume), lumea suportă din plin şocul abundenţei. În lipsa unui tratament cultural şi – de ce nu – «spiritual» al acestei probleme, lumea fabrică în mod regresiv sisteme care să îi redea vechile sale repere familiare, liniştitoare: legea lucrului, legea luptei pentru supravieţuire. *Războiul economic este răspunsul regresiv la întrebarea generată de ieşirea din era penuriei.*

Iată, deci, noutatea cea mai semnificativă introdusă de emergenţa unui spaţiu mondial: *întrebările de natură spirituală şi culturală devin deter-*
8 *minante,* inclusiv în a trata problemele economice. *Din ce în ce mai mult, problema crucială va fi aceea a lui* savoir-vivre, *şi nu aceea a lui* savoir--faire."

Sursă: Patrick Viveret, „Du savoir-faire au savoir-vivre", *Projet, nr. 235 (Espace local, espace mondial),* toamna 1993, pp. 7-13.

• *Documentul nr. 7: schimbare de optică*

„Nu numai că fiecare parte a lumii face din ce în ce mai mult parte din această lume, dar lumea ca tot este din ce în ce mai mult prezentă în toate părţile ei. Fenomenul se verifică nu numai în cazul naţiunilor şi al popoa-
1 relor, dar şi în cel al indivizilor. Tot aşa cum fiecare punct al unei holograme conţine informaţia întregului din care face parte, la fel, fiecare individ, de acum înainte, primeşte sau consumă informaţiile şi substanţele venite din întregul univers."

Sursă: Edgard Morin şi Anne-Brigitte Kern, *Terre-Patrie,* Paris, Seuil, 1993, p. 33.

Diferitele etape care trebuie parcurse

• *Înţelegerea subiectului.* Tema reţinută este cea a mondializării, fenomen evolutiv privit din unghiul propriilor manifestări şi consecinţe. Problema este dacă factorii explicînd apariţia şi dezvoltarea acestui proces trebuie abordaţi: deşi directiva dată nu o indică, se pare că aceşti factori pot fi studiaţi pentru o mai bună înţelegere a mişcării, fără a fi, totuşi, privilegiaţi.

• *Reperarea textelor.* O lectură rapidă, în funcţie de criteriile propuse, ajunge la o ierarhizare de tipul:

– *documente prezentînd un interes limitat:* primul (noul nomadism), dovedind o arie restrînsă în raport cu obiectivul propus şi un conţinut uneori complex, şi al şaptelea (o schimbare a opticii) vor fi considerate, din punctul de vedere al generalităţii şi întinderii lor, nişte suporturi anexă;
– *documente pivot:* al cincilea (de la internaţionalizare la mondializare), vizînd aspectele economice, şi al şaselea (de la *savoir-faire* la *savoir-*

-vivre) tratînd despre alte componente (în particular culturale) vor fi privilegiate, în vederea bunei lor correspondenţe cu subiectul ;
– *documente sertar,* ocupîndu-se de elemente specifice : este vorba de al doilea (mutaţiile sistemului financiar), relativ la „globalizare" şi la riscurile ei, de al patrulea (integrarea pe piaţa mondială, factor de progres) şi de al treilea (de la fuziune la ruptură), privind limitele şi riscurile aduse de acest proces.

- *Analiza conţinutului.* Suporturile vor fi clasate în funcţie de importanţa lor : documentele pivot (numite *A* şi *B*), sertar (*C*, *D* şi *E*), anexe (*F* şi *G*) ; o lectură atentă are ca obiect, pe măsura înaintării studiului, să pună în evidenţă principalele idei, numerotîndu-le, aşa cum s-a făcut pe parcursul textelor prezentate.

În cazul de faţă, un element deja avut în vedere într-un alt suport este notat cu acelaşi număr. Obţinem, astfel, un *tablou de analiză comparativă :*

Documentele utilizate / Ideile reţinute (în ordinea lecturii)	Documente pivot		Documente sertar			Documente anexă	
	nr. 5 —> A	6 —> B	2 —> C	4 —> D	3 —> E	1 —> F	7 —> G
Noţiunea de mondializare	1						1
Manifestările sale economice	2				2		
Factorii explicativi	3						
Consecinţele:							
– noua concurenţă Nord-Sud	4						
– urmărirea unei mai mari competitivităţi (sistem productiv şi inovare)	5						
– evoluţia rolului Statului	6		6	6		6	
Natura extra-economică		7			7		
Dimensiunea culturală a crizei actuale		8					
Globalizarea financiară:							
– caracteristicile ei			9				
– avantajele			10				
– limitele şi riscurile acesteia			11				

Contribuția procesului la dezvoltare				12			
Limitele și riscurile acestei evoluții pe plan moral și social					13		
Strategia de inspirație nomadă a întreprinderii						14	

- *Structurarea.* Pe această bază, putem elabora un *plan în detaliu.* Criteriul reținut pentru a determina părțile mai întinse se bazează aici pe raționamentul explicativ (fapte/cauze/consecințe), în timp ce rubricile mai mici răspund la alte două logici : una cu caracter analitic (centrată pe diferitele aspecte ale problemei) și alta ocupîndu-se de examinarea problemelor și a soluțiilor. Fișa următoare ilustrează demersul urmărit.

Introducere : noțiunea de mondializare (*A1* și *G1*)

I. MANIFESTĂRILE ȘI CAUZELE PROCESULUI

A. Caracteristicile economico-financiare
- economice
  - manifestările (*A2, E2*) ;
  - factorii explicativi (*A3) ;*
- financiare (C9).

B. Celelalte componente
- originea extra-economică a mondializării (*B7*) ;
- natura culturală a crizei actuale (*B 8).*

II. INCIDENȚELE

A. Un bilanț contrastant
- avantaje (*D 12, C 10*) ;
- limite și riscuri (*C 1, E 13).*

B. Repunerea în discuție a rolului statului
- problemă privitoare la locul națiunilor *(F6, F14, C6) ;*
- evoluția misiunilor publice (*A4, A5, D6).*

Concluzie

– oportunitatea dezvoltării cooperării internaționale *(C6) ;*

– întoarcerea în forță a întrebărilor de ordin existențial și spiritual : trecerea de la *savoir-faire* la *savoir-vivre* (*B8*).

Rezultatul obţinut

Nota alăturată ne oferă un exemplu de lucrare în acord cu exigenţele cerute, titlul părţilor fiind subliniat:

Procesul de mondializare şi incidenţele sale

Naţiunile şi indivizii sînt integraţi din ce în ce mai mult într-o vastă mişcare de schimburi la scară planetară, a cărei natură eonomică maschează adesea celelalte componente şi ale cărei consecinţe negative influenţează uneori prerogativele şi rolul statelor.

Un asemenea proces prezintă o dimensiune comercială şi financiară evidentă, însă nu exclusivă. Internaţionalizarea, caracterizată prin scăderea barierelor vamale, şi prin dezvoltarea activităţilor în afara graniţelor, nu este recentă. Ea s-a transformat în mondializare datorită alăturării mai multor factori: multiplicarea investiţiilor directe, contracte de rentabilitate, difuzarea informaţiei, accelerarea dereglementării datorită progreselor tehnologice, convergenţa nevoilor şi gusturilor favorizate de întreprinderi... Uneori globalizarea a fost facilitată de dezintermediere, de deschiderea pieţelor şi de desfiinţarea obstacolelor în circulaţia capitalurilor.

Aspectele extra-economice nu trebuie neglijate, accentul trebuind pus pe domenii precum geopolitica, ecologia sau demografia. Criza actuală, interpretată greşit în termeni de îndatorire sau de recesiune, are în mod fundamental cauze culturale, societăţile noastre – aşa cum au arătat în epocile lor Keynes şi Freud – neştiind cum să treacă de la o situaţie de penurie generală la un context de administrare a abundenţei.

Mondializarea prezintă un bilanţ contrastant şi antrenează o repunere în discuţie a intervenţiilor publice. Aceasta ameliorează, bineînţeles, condiţiile de finanţare şi este, în acelaşi timp, un puternic factor de progres, precum o demonstrează rezultatele spectaculoase înregistrate de „dragonii asiatici" (Japonia, Coreea de Sud...). Rămîn, totuşi, unele întrebări, legate în particular de instabilitatea cererii, a procentelor de interes şi a efectelor de contagiune. Pericole mai există şi pe alte planuri, moral sau social, ţinîndu-se cont de riscurile de anomie sau de marginalizare.

În acest context, naţiunile – confruntîndu-se cu o concurenţă din ce în ce mai puternică, cu nomadismul propriilor lor firme şi cu pierderea autonomiei politicilor monetare – rezistă cu greutate şi cad pradă îndoielii.

De acum este important, respectîndu-se libertatea întreprinderilor, să se creeze un mediu favorabil ameliorării competitivității, inovației (infrastructuri, formare) și producțiilor cu o puternică valoare adăugată.

Întărirea cooperării (mai ales între Nord și Sud) poate constitui, în parte, un răspuns la aceste provocări. Dar, pe viitor, soluțiile cele mai adecvate vor fi mai ales de ordin spiritual, implicînd trecerea de la *savoir-faire* la *savoir-vivre*.

(*Cu titlu informativ, au fost folosite aproximativ 360 de cuvinte*).

6

DIZERTAŢIA

Adevărat „judecător de pace", această formă suverană de lucrare – avînd reguli codificate şi unde forma contează tot atît cît fondul – solicită celui care o compune destul de multe calităţi şi o solidă experienţă. La fel, este de preferat limitarea, chiar de la începutul demersului, la a exprima doar ideile cele mai importante, într-o limbă corectă şi cu un stil agreabil, permiţînd aprecierea progreselor înregistrate sau descoperirea eventualelor neclarităţi.

Un protocol care trebuie respectat

Dizertaţia (din latinescul *serere* : „a strînge, a împleti") nu este un exerciţiu pentru diletanţi, un fel de improvizaţie unde ar putea apărea, în funcţie de imaginaţia şi de orientările afective ale redactorului, amintiri din lecturile făcute şi note de curs. Dimpotrivă, dizertaţia este o lucrare personală, respectînd criterii precise, în care raţionamentul şi sinteza bine construită au un loc important.

Într-o scurtă *introducere*, evitînd efectele literare, studentul informează viitorii cititori ai lucrării nu despre existenţa subiectului (acesta este deja cunoscut !), ci despre modul în care el va aborda problema, pentru o cît mai bună înţelegere a acesteia. *Dezvoltarea,* în două sau trei părţi, expune liniile de bază ale argumentaţiei. Rezultatele sînt reluate în *concluzie.*

Exprimaţi-vă deschis şi direct, fără să credeţi că trebuie să vă conformaţi unei anumite tehnici tradiţionale. Nu trebuie să vă ascundeţi punctul de vedere şi să vă adăpostiţi timoraţi în spatele citatelor, într-un limbaj criptic, obscur. Totuşi, a fi tu însuţi nu înseamnă să dai dovadă de sectarism: afirmarea, pe un ton ce nu îngăduie replică, a propriilor opinii deranjează.

O grijă aparte necesită prezentarea, forma lucrării, decupajul paragrafelor răspunzînd unei exigenţe de structurare. Deci, fiţi atenţi la forma dată lucrării.

Munca de concepţie

Pentru a ajunge la rezultate bune, trebuie :

- *să înţelegeţi subiectul* : toate cuvintele au o importanţă, chiar cele care vă pot părea anodine, de exemplu conjuncţiile disjunctive („sau") şi de coordonare („şi"). Recitiţi de mai multe ori, fără să vă grăbiţi, redactarea, pentru a evita exprimările greşite. „Naţiunea", de exemplu, nu poate fi confundată cu „poporul", cu „teritoriul" sau cu „statul". La fel, „descentralizare" şi „deconcentrare" nu sînt sinonime... ;
- *să stabiliţi ideile directoare, să ordonaţi cunoştinţele şi să precizaţi o problematică.* Procedaţi prin asociere şi nu neglijaţi nici o pistă : noţiuni cheie, referiri la curente de gîndire, studii de caz, date cantitative ;
- *să construiţi un plan adecvat,* avînd în vedere coerenţa exprimării şi înlănţuirea logică a elementelor discursului : principiile trebuie să preceadă consecinţele, efectele să urmeze cauzelor. Dacă legăturile pe care le faceţi sînt logice, este un semn bun, înseamnă că există şanse ca arhitectura pe care o concepeţi să fie mulţumitoare. Nu vă obosiţi să construiţi o faţadă înşelătoare, cu ferestre false : profesorul nu va putea fi înşelat de ea ! Acest cadru nu formează în nici un caz un alt fel de „pat al lui Procust" menit să adăpostească o realitate mai mult sau mai puţin recalcitrantă graţie unor artificii de conctrucţie, chiar a unei incorectitudini intelectuale.

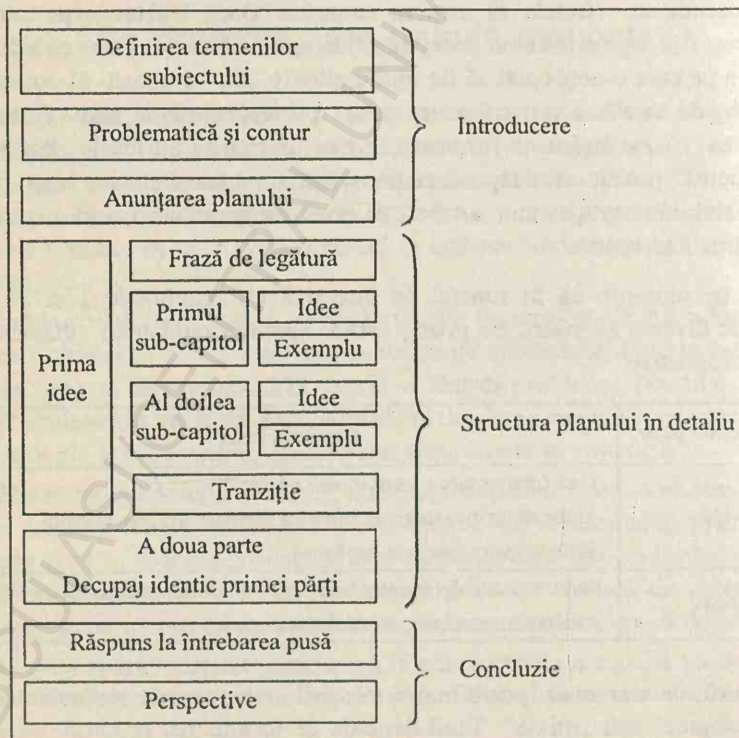
Să ne amintim că în funcţie de directivă (*cf.* capitolele 1 şi 2) sînt posibile diverse abordări. Se poate, astfel, apela la modalităţi „dialectice" sau „progresive" :

Tipul de plan	**Caracteristici**
Dialectic	Teză (prezentare a unui model explicativ) Antiteză (critică sau respingere a construcţiei precedente) Sinteză (propunere de depăşire)
Progresiv	Fapte şi întrebări (contextul spaţio-temporal, problematizarea) Analiză (mecanisme, factori, consecinţe)

Există, de asemenea, posibilitatea folosirii unor variante „comparative", „cronologice" sau „mixte". Totul depinde de formularea propusă.

După parcurgerea pas cu pas a fiecărei etape, nu mai trebuie decît să redactaţi, ceea ce nu este chiar atît de simplu (mai ales pentru cei care nu deţin prea multe informaţii). În introducere, faceţi cunoscută concepţia voastră globală despre subiect, mai exact unghiul de abordare pe care îl veţi folosi. Apoi, după punerea în evidenţă a firului director, anunţaţi-vă planul, justificîndu-l. Veţi incita astfel cititorul! Dezvoltarea va trebui să oglindească progresia gîndirii voastre, fiecare parte (două sau trei în total) cuprinzînd subdiviziuni cu acelaşi grad de interes. Cît despre concluzie, fiţi precauţi: să nu vă mulţumească un simplu rezumat, ci un răspuns ferm şi argumentat la întrebarea pusă.

Toată această frumoasă dispunere, observă André Barilari (în: *Réussir vos dissertations,* Paris, LGDJ, 1995, p. 72), trebuie să evoce geometria grădinilor clasice, „à la française":

Prezentarea formei şi redactarea

Vom da în continuare cîteva îndrumări asupra formei :

- *Lucrarea voastră trebuie să fie curată şi lizibilă.* Formaţi bine literele şi – aceasta se înţelege de la sine – aveţi grijă cum scrieţi. Evitaţi ştersăturile şi petele de cerneală. Feriţi-vă să folosiţi abrevieri : scrieţi „Statele Unite” şi nu „U.S.”, „guvern” şi nu „guv.”, „populaţie” şi nu „pop.”...
- *Verificaţi punctuaţia şi ortografia :* cîteva greşeli de neatenţie pot fi scuzate, însă nerespectarea deliberată a regulilor nu poate fi trecută cu vederea.
- *Faceţi alineate noi de cîte ori este nevoie, dar nu împingeţi acest lucru la absurd :* o dizertaţie compusă dintr-o succesiune de paragrafe de patru sau cinci rînduri nu poate produce o impresie prea bună. *Idem* pentru orice semnalizare de tipul A, B, C ; a, b, c ; I, II, III ; 1, 2, 3... Nu subliniaţi cu rigla nici un termen, chiar dacă anumite substantive par mai importante ; ocoliţi asteriscurile, majusculele ornamentate, titlurile sau notele în josul paginii.
- *Privilegiaţi precizia şi sobrietatea.* Feriţi-vă de imagini şi de stereotipuri, de metafore jurnalistice şi de clişee verbale. Evitaţi repetiţiile, expresiile lirice sau argotice, întorsăturile de frază prea alambicate, precum şi alte confuzii la fel de pretenţioase pe cît de indigeste. Daţi dovadă, în schimb, de măsură şi de ponderaţie. Găsiţi tonul potrivit şi nu fiţi nici prea artificiali, nici prea familiari.
- *Aveţi grijă de proporţii şi de echilibru.* Evitînd parcimonia şi prolixitatea, repartiţia numărului de pagini (două foi duble în ipoteza unui plan în două părţi) trebuie să fie armonioasă :

„Blocul” avut în vedere	**Spaţiul ocupat**
Introducere	O jumătate de pagină
Prima parte	
sub-partea I	O pagină şi jumătate, pînă la două
sub-partea a II-a	*Idem*
A doua parte	
sub-partea I	O pagină şi jumătate, pînă la două
sub-partea a II-a	*Idem*
Concluzie	O jumătate de pagină

- *Utilizaţi,* pentru o şi mai bună înţelegere a lucrării voastre, *un anumit număr de semnale sau de „mărci" de amplificare* („de creştere"), *de concesie* („deşi", „chiar dacă"), *de opoziţie* („în schimb", „contrar la"), *condiţionale* („dacă"), *de comparaţie* („după exemplul", „la fel ca"), *de temporalitate* („de acum înainte", „anterior")...

În final, să observăm că în timpul sesiunilor de examene lucrările trebuie să fie ţinute sub anonimat şi că este strict interzis să îţi pui semnătura la sfîrşitul lucrării sau să faci un anumit semn de recunoaştere.

Înainte de a merge mai departe, ar fi bine să testaţi cunoştinţele voastre asupra limbii:

A nu se confunda

Acceptare şi accepţie
Aderenţă şi adeziune
Amploare şi amplitudine
Avarie şi avatar
Coliziune şi coeziune
Compromis şi compromitere
Conjectură şi conjunctură
Decadă şi deceniu
Demistifica şi demitiza
Diferend şi diferent
Eminent şi iminent
Imprudent şi impudic
Înclinare şi înclinaţie
Ingeniozitate şi ingenuitate
Justeţe şi justiţie
Marocan şi marochin
Merituos şi meritoriu
Notabil şi notoriu
Omonim şi omofon
Perceptor şi preceptor
A perpetra şi a perpetua
Publicist şi publicitar
Sceptic şi septic
Simula şi stimula
Urbanism şi urbanizare

Greşeli de ortografie curente

Nu	*Ci*
abea	abia
a acepta	a accepta
ad hoc	ad-hoc
alcolism	alcoolism
asterix	asterisc
bine facere	binefacere

contratac	contraatac
deasemenea	de asemenea
interegn	interregn
intinerar	itinerar
a înoda	a înnoda
orcare	oricare
promt	prompt
repercursiuni	repercusiuni
todeauna	totdeauna
transiberian	transsiberian

Scrieţi corect

Nu	*Ci*
Avansaţi înainte	Avansaţi
Deoarece întrucît	Deoarece (*sau* întrucît)
Va apare	Va apărea
Din punctul de vedere	Din punctul de vedere al
Nu mai mă doare capul	Nu mă mai doare capul
Mijloace mass-media	Mass-media
A aduce aportul	A contribui

Notă: am dat exemple de greşeli specifice limbii române. Menţionăm că, în original, autorii prezintă şi un al IV-lea tabel, cu erori de acord specifice paradigmei verbului pronominal în limba franceză, fără echivalent în limba română (n.red).

Constrîngerea impusă de timp

Odată subiectele date, numărătoarea inversă începe. Nu este momentul să pierdeţi vremea sau să vă înfundaţi definitiv în foaie. Dimpotrivă, consultaţi-vă ceasul la intervale de timp egale şi verificaţi dacă fiecare operaţie se efectuează într-un răgaz corespunzător următoarei împărţiri a timpului (timpul total fiind în general de patru ore):

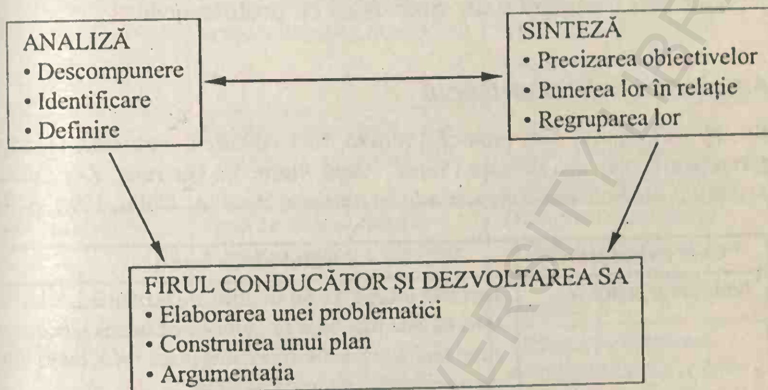
Etape	Obiect	Durata (în minute)
Analiza subiectului	Înţelegerea directivei	15
Căutarea şi organizarea ideilor	Pregătirea argumentaţiei	35
Elaborarea planului	Conceperea planului Structurarea Gradarea	90
Scrisul	Redactarea lucrării	90
Recitirea	Corectarea greşelilor Distanţarea critică	10

Exigenţele celor care corectează

Criteriile de apreciere sînt de obicei următoarele (baremul oferit serveşte doar pentru exemplificare, deoarece se pot avea în vedere şi alte criterii):

Tipul de parte	Evaluare	Exigenţele corespunzătoare
Introducere	1,50	Încadrarea şi situarea în context Indicarea problematicii Anunţarea planului
Plan	1,50	Coerenţă Rigoare Echilibru al părţilor
Dezvoltare	5,00	Progresia raţionamentului Pertinenţa exemplelor reţinute Grija pentru momentele de tranziţie
Concluzie	1,00	Evocarea ideii demonstrate Evidenţierea concordanţei între subiectul propus şi răspunsul furnizat Perspective deschise
Formă	1,00	Precizia vocabularului Stăpînirea regulilor sintactice Calităţile stilului (sobrietate, eleganţă, „aportul" personal)

Pentru a vă pune în valoare atît cunoştinţele, cît şi personalitatea, încercaţi să fiţi clari, riguroşi şi convingători. În această optică, se impune un dublu travaliu – complementar – de *analiză* şi de *sinteză* :

Înainte de trecerea la redactarea propriu-zisă, faceţi-vă un examen de conştiinţă şi puneţi-vă un anumit număr de întrebări :

- Cuvintele cheie au fost definite ?
- Problematica este corect formulată ?
- Dezvoltările nu sînt în afara subiectului ?
- Sursele de informare sînt diversificate îndeajuns ?
- Nu am insistat prea mult pe o anumită teorie ?
- Planul este bine îmbinat ?
- Părţile şi sub-diviziunile lor sînt aproximativ egale ?
- Argumentele aduse pot fi acceptate ?

Se înţelege de la sine că pentru a fi gata în ziua „Z", o pregătire corespunzătoare (*cf.* tabelul următor) – acoperind întreg anul – este necesară. Din acest moment planificarea voastră trebuie să fie :

- *suplă :* păstraţi un anumit spaţiu în care să vă puteţi folosi capacitatea de improvizare ;
- *realistă :* mergeţi conform propriului vostru ritm şi nu fiţi prea ambiţioşi ;
- *controlabilă :* verificaţi dacă obiectivele pe care vi le-aţi propus au fost atinse.

O privire în arhive

Să revedem acum cîteva din subiectele care i-au pus în dificultate pe colegii voştri din anii precedenţi, fie cu ocazia primului şi celui de al doilea ciclu universitar, fie cu prilejul unor concursuri cu profil special.

Administraţi-vă bine timpul

Nu fiţi nici iepure, nici broască ţestoasă, nici epicureu, nici stoic, nici prea perfecţionist, dar nici diletant (*Sursă :* după Pierre Le Guérinel, *Les Épreuves de culture générale aux concours administratives,* Paris, A. Colin, 1995, p. 53):

Cele trei cupluri	Stilul lor de lucru
Iepurele şi ţestoasa	Iepurele începe lucrul în ultimele săptămîni, convins că este mai bine să muncească intens într-un timp mai scurt decît să prelungească tot acest efort pe o perioadă mai mare de timp. Ţestoasa începe uneori lucrul cu doi sau trei ani înaintea concursului (este cazul, mai numeros decît ne imaginăm, al elevilor care se pregătesc cu foarte mult timp înainte...).
Epicureul şi stoicul	Epicureul se interesează mai întîi de ceea ce îi place şi nu îşi planifică timpul. El se orientează căutînd în primul rînd plăcerea sa şi mai puţin eficienţa. Stoicul, în mod contrar, vizează ansamblul, dar o face adesea greşit, căci îi lipseşte motivaţia. El munceşte mai mult din obligaţie decît din pasiune sau dintr-un interes real.
„Cercetătorul" şi diletantul	Cercetătorul nu acceptă să se limiteze doar la ceea ce îi este util pentru concurs; el trebuie să adîncească problemele: este o persoană care nu se simte bine dacă nu citeşte integral un document, chiar şi notele din josul paginii şi care nu îşi finalizează niciodată programul, deşi i-a consacrat un timp considerabil. Diletantul, în schimb, se mulţumeşte cu nişte cunoştinţe foarte superficiale; sentimentul de a fi înţeles problema îi este de ajuns. El merge repede, dar nu stăpîneşte mare lucru.

Meditaţi, în schimb, la preceptele lui Parkinson, Pareto sau Carlson (*Sursă : ibid.*, p. 56) :

Cele şase legi ale administrării timpului

Legea	Conţinutul său	Lecţia de reţinut
Legea lui Parkinson	Lucrul se întinde pînă va ocupa tot timpul disponibil.	Orice sarcină presupune un termen de realizare. Fixaţi-vă constrîngeri şi respectaţi-le.
Legea lui Pareto	Esenţialul reprezintă 20% din timp şi accesoriul 80%.	Timpul atribuit trebuie consacrat cu prioritate lucrurilor fundamentale.
Legea lui Murphy	Ceea ce trebuie făcut ia întotdeauna mai mult timp decît s-a prevăzut.	Durata estimată trebuie întotdeauna să crească cu 20% pentru a rămîne realistă.
Legea lui Illici	După trecerea unui anumit prag, eficacitatea scade.	Atenţia se micşorează destul de repede. Trebuie să se ţină seamă de ciclurile de concentrare, astfel încît să nu se depăşească o oră şi jumătate fără să se facă pauză.
Legea lui Carlson	A îndeplini o singură sarcină (şi nu mai multe simultan) este mult mai eficient.	În măsura posibilităţilor, lectura unui text sau redactarea unui dosar nu trebuie să fie „ciopîrţită".
Legea lui Douglas	Documentarea umple întotdeauna spaţiul disponibil.	În mod sistematic, documentele trebuie clasate pentru a nu pierde mai tîrziu timp căutînd o informaţie.

Alte recomandări: modulaţi-vă îndatoririle (sau plăcerile!), organizaţi-vă munca în secvenţe de patruzeci pînă la cincizeci de minute, faceţi pauze şi ţineţi cont de fluctuaţiile randamentului intelectual din timpul zilei, performanţele fiind maxime la sfîrşitul dimineţii, apoi declinînd pînă la orele şaisprezece, pentru a creşte în continuare pînă la orele douăzeci şi unu.

Gîndiţi-vă, în sfîrşit, cum să multiplicaţi exerciţiile premergătoare, străduindu-vă să redactaţi în maniera concursului. Experienţa deprinsă astfel se va dovedi foarte preţioasă la momentul respectiv.

Să ne limităm la cîteva discipline :

Sociologie (DEUG, diplomă de studii universitare generale)

Stratificare şi ierarhizări : „Cadrele formează, într-adevăr, o categorie omogenă ? ", „Se poate vorbi, la ora actuală, despre o clasă muncitoare în societăţile occidentale contemporane ? "...

Familia şi procesul de socializare : „A apărut o oarecare instabilitate a cuplului ? ", „În ce măsură se poate vorbi de o criză a instituţiei familiale ? "...

Cultură şi educaţie : „Democratizarea învăţămîntului şi-a respectat promisiunile ? ", „Mediul de provenienţă şi reuşita şcolară"...

Acţiune colectivă şi schimbare socială : „Grupurile de presiune participă la exprimarea democraţiei ? ", „Locul conflictului în analizele sociologice contemporane"...

Economie (Licenţă şi master)

Moneda : „Mai este economia Franţei bazată pe datorii ? ", „Politica monetară : obiective şi instrumente"...

Relaţiile internaţionale : „Principalele solduri ale balanţei de plăţi şi semnificaţia lor", „Competitivitate şi constrîngere exterioară"...

Lucru şi locuri de muncă : „Şomaj clasic şi şomaj keynesian", „Flexibilitate şi gestiune a resurselor umane"...

Macroeconomie : „Curba Phillips : care sînt concluziile ? ", „Care este influenţa ratei dobînzii asupra creşterii economiilor ? „...

Istorie (CAPES şi agregare, concurs de titularizare în învăţămîntul secundar şi admiterea ca profesor suplinitor)

Istorie antică : „Roma şi monarhiile elenistice în al doilea secol înainte de Hristos", „Cetăţile Greciei şi ale Italiei pe timpul lui Pavel"...

Istorie medievală : „Nobilimea în ultimele două secole ale Evului Mediu. Clasă în expansiune sau în declin ? ", „Dezvoltarea agricolă în secolele al XI-lea şi al XII-lea în ţările europene riverane ale bazinului occidental al Mediteranei"...

Istorie modernă : „Bilanţul operei politice, economice şi sociale a Constituantei", „Francezii şi stăpînirea spaţiului lor de la 1715 la 1788 (domeniul colonial este exclus)"...

Istorie contemporană : „Stînga în Franţa din 1945 în 1995", „Anul 1956 în Africa"...

Filozofie (DEUG şi licenţă)

Epistemologie : „Dezbaterea explicare/înţelegere este întotdeauna de actualitate ? ", „Obiectivitatea în ştiinţele sociale"...

Metafizică : „Se poate transgresa ontologia fără a renunţa la fiinţă ? ", „Noţiunea de substanţă de la Aristotel la Descartes "...

Limbaj şi cunoaştere : „Forma şi sensul", „Categorii şi raţiune"...

Etică şi politică : „Ce este o societate justă ? ", „Morală şi responsabilitate"...

Cultura generală este solicitată în mod egal şi ocupă un loc de frunte în dizertaţiile destinate recrutării funcţionarilor de categoriile *A* şi *B* :

Subiecte cu întrebare explicită

- „Există încă maeştri la care să ne putem gîndi ? "
- „Se poate vorbi de o criză a statului-providenţă ? "
- „Viaţa de cuplu şi viaţa profesională sînt compatibile ? "
- „Asistăm la sfîrşitul ideologiilor ? "...

Subiecte cu întrebare implicită

- „Marginalitatea"
- „Sentimentul insecurităţii"
- „Violenţa în societăţile occidentale contemporane"
- „Natură şi cultură"...

Subiecte-comentarii

- „Sînteţi de acord, alături de Helvetius, că «arta politicului constă în a face astfel încît a fi virtuos să fie în interesul fiecăruia» ? "

- „Estimaţi, după cum spunea Condillac, că «în limbaj găsim originea oricărei gîndiri inteligente»?”
- „Se poate afirma că «raţiunea este un splendid cadou pe care societatea l-a pus în leagănul nostru»?”
- „Discutaţi următoarea formulă a lui Kant: «A gîndi înseamnă a judeca»”...

Oricare ar fi întrebarea, va trebui, în acelaşi timp, să utilizaţi informaţii, să gîndiţi şi să vă exprimaţi:

Trebuie să... / A face o disertaţie presupune...	Să fii clar	Să urmăreşti un fir conducător	Să ştii să conduci o demonstraţie	Să personalizezi o temă dată
Utilizare de informaţii	Cunoaşterea semnificaţiei precise a unui anumit concept	Folosirea corectă a noţiunilor cheie	Referirea la cadre de analiză	Pertinenţa tezelor avute în vedere
Gîndire	Construirea unui plan şi evitarea depăşirii lui	Inventarea unei problematici	A avea grijă de calitatea argumentaţiei	A promova grija pentru coerenţă
Exprimare	Evitarea greşeli-lor de ortografie şi a exprimărilor improprii	Introducere, dezvoltare, concluzie	A face conexiuni	Favorizarea „legăturilor” în exprimare

Să urmăm, conform unei tradiţii bine stabilite, o notă „amuzantă”, conţinînd cele mai mari „perle” ale diferitelor sesiuni. Nu înseamnă că vom lua candidaţii în rîs, ci, din contra, îi vom incita să se pregătească serios şi metodic:

- **Subiectul nr. 1:** *„Mobilitatea socială în Franţa contemporană: principalele caracteristici şi elemente de interpretare”* (CAPES în ştiinţe economice şi sociale, 1990): „Într-un fel, nu poţi ieşi din propria-ţi condiţie voluntar: este evident că această explicaţie trebuie privită cu multă prudenţă”; „Societatea se mişcă în felul următor: de sus în jos şi *vice versa*”; „În spitale, infirmierele nu îi au deasupra lor decît pe medici, ceea ce le explică, poate, frustrarea”; „Copiii din clasele superioare studiază engleza şi germana, limbi vorbite de ţările cele mai puternice;

copiii cei mai defavorizaţi se mulţumesc să studieze spaniola, limbă a ţărilor sub-dezvoltate" ; „Se constată la agricultori o scădere a reproducerii lor, căci aceştia nu pot să îşi satisfacă singuri dorinţele" ; „Uneori spiritul de castă este mai puternic decît spiritul de clasă şi farmacista va lua în căsătorie mai uşor sub-ofiţerul din Saint-Cyr decît măcelarul, a cărui bluză este plină de sînge, dar care aparţine totuşi aceleiaşi clase ca şi ea" ; „Totuşi, Pareto susţine că elitele nu trebuie să se reproducă, căci acestea devin încetul cu încetul incompetente" ; „În *Règles de la méthode*, Durkheim spunea că omul suporta constrîngerile pentru că acestea îi erau impuse" ; „Industriaşii, în secolul al XIX-lea, aşteptau copiii de muncitori la ieşirea din şcoli"...

- **Subiectul nr. 2** : *„Statutul şi locul femeii în societatea franceză contemporană"* (CAPES în ştiinţe economice şi sociale, 1991). „Femeile vor fi egalele bărbăţilor atunci cînd vor accepta să rămînă chele şi cînd acest lucru li se va părea distins : cînd spune asta, umoristul gîndeşte la gradul al doilea" ; „Ne putem imagina că atributele culturale masculine se vor prăbuşi în curînd, aşa cum s-a întîmplat cu purtatul pantalonilor" ; „În societatea urbană mercantilizată, traficul de carne vie a fost înlocuit de traficul cu vaci, dacă putem spune aşa" ; „Astăzi, există mai multe studente decît studenţi, ceea ce înseamnă că accesul la Universitate a devenit mai uşor" ; „Femeia a fost liberalizată sau comunitarizată? Acesta este punctul central al dezbaterii" ; „Conceperea unui copil nu e, totuşi, doar problema viitoarei mame" ; „Părinţii îşi îndoapă, vai, progeniturile cu certitudini, castrîndu-i prin interdicţii" ; „Familia monoparentală împiedică copiii să-şi aleagă sexul atunci cînd cresc"...

Anumite pasaje, trebuie să recunoaştem, îl lasă pe cel care corectează perplex : „Procentul de fertilitate este atunci cînd o femeie este gravidă ; procentul de fecunditate este atunci cînd aceeaşi femeie poate avea o infinitate de copii" ; „Între o politică interioară imobilă şi o dorinţă de stabilitate răsturnată, miza este foarte mare" ; „Marketing, cuvînt care se poate traduce în franceză prin *merchandising*" ; „Un inactiv total este de asemenea un inactiv relativ" ; „Locuitorii Ciadului duc o viaţă subterană, căci sînt nomazi" ; „Statul, crescînd cînd vrea Providenţa, se va strădui să asigure circulaţia femeilor între segmentele societăţii" ; „Iacobinismul îmblînzit a coborît de pe piedestalul său pentru a merge pe două prăjini ale căror baze sînt sigure în măsura în care sînt foarte betonate"...

Degajăm deci ca imperative :

- *să se citească atent subiectul ;*
- *să se respecte cadrul spaţio-temporal,* acesta trebuind integrat în problematica aleasă şi pusă în aplicare ;
- *să se clarifice referinţele utilizate ;*
- *să se justifice planul ;*
- *să se aleagă indicatori pertinenţi.*

Dintre insuficienţele cele mai grave, să cităm :

- *definiţiile absente, incoerente* sau *eronate* („aculturaţie" nu semnifică „absenţa de cultură") ;
- *afirmaţii reducţioniste, nedemonstrate* sau *insuficient specificate* („excluderea" nu se rezumă la problema puterii de cumpărare, teza „deteriorării termenilor de schimb" nu este valabilă decît în anumite împrejurări) ;
- *date statistice non operatorii, rău interpretate* sau *prezentate inadecvat* (măsurarea sărăciei sau a procentelor de sindicalizare este delicată şi necesită confruntarea mai multor surse) ;
- *o abordare jurnalistică* a chestiunilor de actualitate („supraîncălzirea motorului economic" fiind considerată drept un indicator al „reapariţiei tensiunilor inflaţioniste") ;
- *insuficienţe în gîndire, contradicţii interne* sau *dezvoltări prea puţin argumentate* (conjuncţia de coordonare „şi" presupune, în multe cazuri, un raţionament în termeni de interacţiune sau de dialectică ; de ce, din acel moment – a se vedea *infra* –, operarea prin juxtapunere, de tipul : prima parte, educaţie/a doua parte, inegalităţi ?) ;
- *referinţe eliptice* la teorii („structuralism genetic", „etnometodologie"...) pe care candidatul se dovedeşte incapabil să le caracterizeze ;
- recurgerea la *argumente de autoritate,* folosindu-se numeroase citate din lucrări care, în mod sigur, nu au fost nici măcar foiletate (cele ale lui Lévi-Strauss sau Lacan, ale lui Keynes sau Pareto, ale lui Freud sau Marx) ;
- *utilizarea în contrasens a anumitor paradigme* („reproducerea", „frustrarea relativă" sau „efectele perverse" sînt solicitate pentru a explica întreg universul social) ;
- *expuneri prea abstracte,* fără preocuparea ilustrării („elitele", „clasele mijlocii", „grupurile de presiune" nu sînt identificate şi nici caracterizate) ;

- *o exprimare adesea prea liberă, pasaje obscure, acorduri verbale nerespectate, o scriere puţin lizibilă şi un vocabular prea restrîns* (nu vă mulţumiţi, ca mulţi alţii, cu o mie de cuvinte, în timp ce limba este cu mult mai bogată) ;
- *introduceri „telegrafice", „passe-partout"* sau *stîngace* („Din toate timpurile, omul..." ; „Nici o problemă nu este atît de importantă ca...") ;
- *concluzii fade, seci, fie în formă de „păpuşă rusească", fie de addenda sau de erată* („Am omis să semnalăm..." ; „Teza pe care am susţinut-o ar fi putut fi nuanţată sau criticată în funcţie de...").

Îngrijiţi-vă stilul

„Cele mai grave defecte care ameninţă stilul sînt incorectitudinea, lipsa de proprietate a termenilor şi neîndemînarea. Recurgerea sistematică la dicţionar şi la o gramatică normativă ar trebui să permită evitarea acestor probleme. Mai bine decît o listă fastidioasă şi incompletă de «nu scrieţi aşa», iată, adunate din lucrări, cîteva greşeli semnificative:
- *metafore incoerente :* «O lume imaginară, scăldată în realism unde visurile şi coşmarurile vor fixa ceea ce există», «Viitorul este înghiţit de roata timpului» ;
- *zeugma :* «Ea va rămîne gravidă sau în urmă» ;
- *pleonasm :* «final ultim», «uniţi împreună» ;
- *paronime :* «irupţia vulcanului», «invocarea retragerii Rusiei», «anunţarea morţii viitoare», «Sartre mărturiseşte că a fost plajist» (pentru plagiator) ;
- *redundanţe :* «Această imagine îşi are sursa în viziune» ;
- *truism :* «V. Hugo ne aminteşte că moartea ne pîndeşte la fiecare minut al existenţei noastre» [...] ;
- *jargon :* «Lumina este în duet cu obscuritatea» [...] ;
- *neologisme :* «efemeritate», «caricaturiza», «maiestuozitate» ;
- *solecismul :* «el preferă mai bine să fie singur decît să se amestece», «nu poate citi nici cartea sau revista».

Principala cauză a acestor stîngăcii stă în construirea unor fraze prea lungi : multiplicarea subordonatelor duce la uitarea verbului principal, pronumele relative fiind prea îndepărtate de determinant.

Stăpînirea punctuaţiei contribuie la claritatea exprimării : punctul şi virgula contribuie la divizarea unei idei în diferitele sale elemente, două puncte introduc fără greutate un citat sau un exemplu, parantezele pot fi utilizate pentru o scurtă propoziţie incidentă.

Stilul dizertaţiei este îngrijit: nu vor fi acceptate, chiar între ghilimele, cuvintele prea familiare. Tonul este neutru: nu vă avîntaţi în critici sau elogii, lăsaţi hiperbolele în seama jurnaliştilor [...]. Doar valoarea argumentaţiei va convinge şi nu manifestările intempestive ale subiectivităţii."

Sursă: Jean Pappe şi Daniel Roche, *La Dissertation littéraire,* Paris, Nathan, 1995, pp. 52-53.

Cîteva exerciţii premergătoare

Ar fi timpul să trecem la lucrările practice. Vor fi examinate cinci subiecte de dizertaţie, aducînd în prim plan diverse tipuri de redactare:

- „Birocraţia"
- „Şomajul în societăţile occidentale contemporane"
- „Mobilitatea socială: constatare şi elemente de interpretare"
- „Educaţie şi inegalităţi"
- „Sistemele de pensionare sînt în dificultate?"

Să vedem, de la caz la caz, cum trebuie să procedăm. Temele-model care urmează (în realitate, planuri detaliate) nu pretind că ar fi perfecte: există şi alte variante de abordare, iar un ochi format ar putea în orice împrejurare să formuleze cîteva alte critici. Totuşi, „pistele" care vă sînt sugerate nu sînt lipsite de interes şi merită să le daţi atenţie. Titlurile – să facem această precizare – nu au fost păstrate decît din raţiuni didactice, dar nu trebuie să apară în temele voastre.

Birocraţia (DEUG sociologie)

Este indicată doar tema. Voi trebuie să stabiliţi, optînd, de exemplu, pentru metoda unghiurilor de abordare, care vor fi aspectele esenţiale ale cîmpului de studiu:

- perceperea şi caracteristicile fenomenului;
- abordare teoretică (de la Max Weber la Michel Crozier);
- mize şi controverse.

Aveţi acum „scheletul". Voi trebuie să structuraţi şi să argumentaţi subiectul!

Introducere

Dacă tema *birocraţie* este una dintre cele mai semnificative în lexicul ştiinţelor sociale, vom nota că ea nu a primit nici pînă astăzi o definiţie foarte precisă (cel puţin dintr-un punct de vedere ştiinţific). În timp ce, pentru sensul comun, sînt denunţate la întîmplare imobilitatea, incompetenţa, ineficacitatea, sensul consacrat de dicţionare face apel la guvernarea care se sprijină pe birocraţi, adică la un aparat de stat format din funcţionari numiţi şi nu aleşi. La aceste două accepţii se adaugă aceea a sociologilor, care identifică adesea, urmîndu-l pe Weber, birocratizarea şi procesul de raţionalizare al activităţilor colective.

Această ambiguitate semantică se dublează datorită numeroaselor întrebări : modelul birocratic este cel mai eficient ? Corespunde el exigenţelor lumii moderne ? Există alternative credibile ?

Înainte de a da cîteva răspunsuri, trebuie să reflectăm la ceea ce constituie esenţa acestei forme de organizare şi să confruntăm principalele conceptualizări existente în domeniu.

I. CE ESTE BIROCRAŢIA ?

A. Tipul ideal weberian

Autorul lucrării *Econimie şi societate* pune în evidenţă trăsăturile cele mai semnificative ale acestui tip de instituţie : autoritate ierarhizată şi fixată prin legi şi reglementări administrative, gestiune prin scris, formare profesională a agenţilor, funcţionare bazată pe proceduri generale şi impersonale.

B. Cîteva repere istorice

1. La sfîrşitul Evului Mediu (secolul al XVI-lea) au avut loc diverse transformări, antrenînd dezvoltarea unei asemenea structuri : unificarea teritoriului naţional, stabilirea de resurse fiscale permanente, descoperirea tiparului şi a altor progrese tehnice printre care – aşa cum a arătat Alfred Sauvy – cele raportîndu-se la artilerie.
2. Această pespectivă este confirmată de Weber, pentru care un asemenea progres nu a putut să apară decît în cadrul modului de producţie capitalist.

II. TEORIILE BIROCRAŢIEI

A. Factorii explicativi

1. Analiza lui John Stuart Mill. Acesta, după exemplul altor liberali, enunţă „legea proliferării birocratice". Dacă nu se iau măsuri, dezvoltarea statului este ilimitată şi afectează toate sectoarele vieţii economice şi sociale. Această expansiune este păgubitoare, deoarece îi lipseşte pe indivizi de responsabilitate şi restrînge încetul cu încetul libertatea.
2. Contribuţia „neomachiavelicilor". Pentru Gaetano Mosca, progresele productivităţii merg în paralel cu creşterea sarcinilor de conducere. Din acest moment, clasa conducătoare, pentru a-şi asuma toate sarcinile, trebuie să recruteze membri noi, care se vor supune modelului, comportîndu-se ca nişte „ritualişti". Roberto Michels va denunţa, în ceea ce-l priveşte, această „castă profesională", corp autonom a cărui supravieţuire devine un scop în sine.

B. O controversă celebră

1. Weber crede că organizarea birocratică este sinonimă cu eficienţa, fiindcă spre deosebire de formele colegiale bazate pe obligaţii onorifice exterioare Administraţiei, aceasta încarnează precizia şi rapiditatea, transparenţa şi continuitatea, discreţia şi unitatea.
2. Marx are o cu totul altă părere: acest „cerc de paraziţi, de unde nimeni nu poate scăpa" simbolizează „domnia incompetenţei", duce la apariţia unui „cult al puterii" şi este expus unui „materialism sordid".
3. Sinteză şi discuţie. Descriind birocraţia ca pe un tip ideal, Weber tinde, dacă nu să piardă din vedere, cel puţin să minimalizeze sursele disfuncţionării. Centrîndu-se pe lupta de clasă, Marx nu ne oferă decît o viziune minimalizatoare. Toate aceste dificultăţi, concluzionează autori precum Claude Lefort sau Cornelius Castoriadis, ne duc la o „indeterminare".

III. BIROCRAŢIA ŞI LUMEA MODERNĂ

A. Efecte perverse şi disfuncţionări

1. Modelul lui Merton şi prelungirile sale. Oricare ar fi varianta la care ne-am raporta (aceea a lui Robert Merton, a lui Alvin Gouldner sau a

lui Philip Selznick), ierarhia caută să controleze comportamentul subalternilor şi să le reducă marja de libertate, o asemenea concordanţă obţinîndu-se însă în detrimentul beneficiarilor.

2. Dezechilibrul între competenţă şi autoritate. Este teza apărată de Victor Thompson, pentru care prăpastia dintre puterea de decizie şi capacitatea de execuţie se adînceşte în mod continuu.

B. Cîteva alternative

1. Prima posibilitate : recursul la mediator. Însă aceasta nu este decît o măsură a cărei influenţă rămîne limitată. *Ombudsman*-ul se cramponează, deci, de mai multe ori de „labirintul birocratic" şi nu este deloc în stare să rezolve eficient toate cererile de care trebuie să se ocupe.
2. Altă soluţie, recomandată între altele de Pierre Rosanvallon : autogestiunea. Aceasta acoperă totuşi realităţi heteroclite, disparate, nu fără a suscita critici dintre cele mai vii.

C. O situare în pespectivă : modelul birocratic francez

1. Omul organizaţiilor moderne nu este cu necesitate un înstrăinat, „logica de standardizare" şi „logica de eliberare" putînd fi complementare şi nu neaparat antinomice.
2. Modelul hexagonal este condamnat prea repede. Or, acesta nu are numai inconveniente. Michel Crozier menţionează, în această privinţă, independenţa, detaşarea în raport cu circumstanţele, libertatea şi luciditatea intelectuală.

Concluzii

Existenţa efectelor perverse sau a cercurilor vicioase este evidentă, mai ales în perioada actuală. Totuşi, suprimarea unui asemenea sistem nu se produce de la sine şi presupune un cost deloc neglijabil, fiecare actor putînd fi angajat aici : implicare minimă, evitarea relaţiilor directe şi deci a conflictelor nemediate... Totuşi, o dată cu apariţia unei culturi de masă, se manifestă alte exigenţe : din acest moment, cum s-ar putea construi un nou umanism compatibil cu structurile instituţionale cerute de modernitate ?

Şomajul în societăţile occidentale contemporane (concurs de ocupare a unui post în administraţie)

Contextul spaţio-temporal este precizat de această dată. Trebuie valorizate următoarele dimensiuni :

- cantitative (statisticile raportîndu-se la populaţiile afectate mai mult) ;
- instituţionale (evaluarea acţiunilor întreprinse) ;
- teoretice (caracterizarea paradigmelor neoclasică, marxistă sau keynesiană).

Ţinînd cont de amploarea fenomenului şi de persistenţa sa, problematicile de dezinserţie sau de dezafiliere nu pot fi trecute cu vederea ; în aceeaşi situaţie sînt comparaţiile internaţionale în materie de negocieri colective şi relaţiile profesionale sau de gestiune a resurselor umane.

Planul urmat poate fi analitic sau bazat pe secvenţa cauze/probleme/soluţii :

Introducere

De douăzeci de ani, asistăm, în interiorul celor mai multe naţiuni occidentale, la o „fragmentare a colectivelor de lucru", care se traduce printr-o accentuare a fenomenelor de precaritate, de dualism şi de excludere. După ce am întreprins o analiză empirică şi am arătat că abordările cele mai obişnuite nu au decît o putere explicativă limitată, vom demonstra că şomajul actual îmbracă un caracter structural şi nu poate fi combătut eficient decît prin ataşarea la terapeutici clasice, la „inovaţii societale" corespunzătoare.

I. STAREA LOCURILOR DE MUNCĂ ŞI NEAJUNSURILE INTERPRETĂRILOR TRADIŢIONALE

A. Analiză descriptivă

1. Cu excepţia Japoniei şi, într-un grad foarte mic, a Americii de Nord, situaţia este considerată drept alarmantă, dificultăţile de inserţie putînd să persiste şi – uneori – să se agraveze.
2. Toţi indicatorii (vechime mijlocie, vulnerabilitate datorită vîrstei, sexului sau clasei se întrepătrund : lipsa locurilor de muncă vizează inegal diferitele categorii de salariaţi şi îi loveşte în particular pe cei mai puţin

calificaţi, mîna de lucru feminină, tinerii şi activii care au mai mult de cincizeci de ani. Totul pare să se întîmple ca şi cum şomajul ar fi, în maniera valetului de pică din jocul mistigri, cartea care trebuie evitată cu orice preţ sau de care trebuie să ne debarasăm, lăsînd-o jucătorului următor. În acest joc, fiecare uzează de stratageme diverse, folosindu-şi toate atuurile.

B. Numeroase semne de întrebare

1. Mult timp, s-a crezut – conform „teoremei lui Schmidt" – că mărirea productivităţii putea să antreneze o substanţială creare de posturi. Din nefericire, lucrurile nu stau întotdeauna după cum arată şi statisticile relative la Marea Britanie sau la Statele Unite.
2. „Liberalii", în ceea ce-i priveşte (cu toate inexactităţile pe care le ascunde această etichetă), denunţă rigiditatea salariilor şi obstacolele concurenţei. O asemenea orientare pune, totuşi, probleme, fiindcă ea tinde să supraestimeze binefacerile flexibilităţii. Să adăugăm împreună cu Robert Boyer că modelul descentralizat, bazat pe organizarea pieţei, pe reducerea efectivelor şi procedurilor de dezindexare, nu este *a priori* intrinsec superior modelului social democrat, care se sprijină pe un sindicalism puternic şi pe un stat-providenţă omniprezent.
3. În opinia lui Keynes, posibilităţile unei relansări rămîn nesigure şi ineficacitatea politicilor intervenţioniste – urmarea la „şocurile petroliere" – nu poate fi ignorată, favorizarea stabilizării economiilor ducînd în anumite împrejurări la o accentuare a dezechilibrelor.

II. UN ŞOMAJ STRUCTURAL CARE NECESITĂ UN TRATAMENT ADECVAT

A. Situaţia în Franţa

O dezvoltare pronunţată nu garantează numaidecît o mai mare ofertă de locuri de muncă, din mai multe motive:

- o slabă adaptare a şomajului la variaţiile conjuncturale;
- blocaje pe sectoare şi dificultăţi instituţionale;
- scumpirea costului muncii, avînd în vedere evoluţiile demografice previzibile (îmbătrînirea populaţiei, problema finanţării pensionarilor şi asigurările de boală).

B. Spre promovarea unor alte soluţii

1. Tocqueville era convins că : a se lăsa în puterea unui Leviathan moleşeşte sufletele, restrînge iniţiativele şi face încetul cu încetul din indivizi, şi *a fortiori* din şomeri, un grup de asistaţi (tematica numită *rent-seeking society* în literatura anglo-saxonă contemporană).
2. Iată de ce putem gîndi, împreună cu Jean-Baptiste de Foucauld, că a venit timpul să împăcăm „libertatea de alegere individuală" cu „întărirea legăturilor sociale".
   Pentru a ajunge aici, va trebui să învingem rezistenţele culturale, să lucrăm în favoarea unei „lărgiri a accesului la responsabilităţi" şi a unei „mai bune folosiri a personalului". Un program care poate părea seducător, dar a cărui aplicare nu este dintre cele mai simple.
3. Pentru André Gorz, distribuirea unui „venit de existenţă" fără o veritabilă compensaţie *(workfare)* nu este de ajuns ; important este să se dea fiecăruia locul cuvenit în interiorul sistemului productiv. Ceea ce presupune amenajarea timpului de lucru şi o redistribuire a îndatoririlor. Dar şi aici rezultatele nu sînt sigure şi rămîn tributare gradului de competitivitate şi autofinanţării întreprinderilor, aspiraţiilor şi strategiilor salariaţilor.

Concluzii

Lupta împotriva şomajului (fie acesta „clasic" sau „keynesian") nu poate să se rezume, chiar dacă asemenea acţiuni nu trebuie neglijate, la planuri de formare, contracte de ucenicie sau sprijin de angajare, ci trebuie să acopere o mobilizare a societăţii civile în sensul unei mai mari solidarităţi (scenariu „cooperant" sau, pentru a relua o formulare a lui Benjamin Coriat, „democraţie salarială").

Mobilitatea socială: constatare şi elemente de interpretare (DEUG sociologie)

Parcursul este fixat, definitiv. Puteţi trece la treabă ! În centrul dezbaterilor : tema inegalităţii şanselor şi dificultatea punerii de acord a tezelor de reproducere sau de condiţionare, structura diplomelor nefiind obligatoriu în congruenţă cu cea a posturilor oferite pe piaţa muncii (regăsim, în acest aspect, ceea ce se numeşte, în general, „paradoxul lui Anderson").

Introducere

Gradul de mobilitate obişnuit este un indicator al fluidităţii. Cu cît este mai ridicat, cu atît caracterul meritocratic al societăţilor noastre se afirmă, punctul de vedere al *achievement*-ului primînd asupra celui al *ascription*-ului. Este acest lucru valabil şi pentru epoca noastră? Nu asistăm, oare, la creşterea fenomenelor de abatere de la legi şi de precarizare? Cum să interpretăm aceste evoluţii?

I. CONSTATAREA

A. Metodologia adoptată

1. Cu ajutorul „tabelelor” şi recurgînd la tehnici clasice de regresiune sau la indici mai mult sau mai puţin sofisticaţi (precum cei ai lui Saburo Yasuda sau ai lui Gunnar Persson), este posibilă evaluarea influenţei mediului de origine (mai întîi familia) şi a altor instanţe de socializare (între care şi sistemul şcolar) asupra cursului urmat şi asupra calificativelor obţinute. Vom utiliza anchetele FCP (Formare calificare profesională), nomenclatura CSP/PCS servind drept suport observaţiilor adunate.
   Studiul diagonalei principale este aici prioritar.
   Cu cît procentajele sînt mai importante, cu atît *statu quo*-ul este mai recomandabil. Se poate vorbi, în acest caz, de „efectul de filiaţie”.
2. Informaţiile care ne parvin necesită totuşi o explicaţie complementară. Este indicat, în acest sens, conform aprecierilor lui Joseph Kahl datînd din 1957, să nu se confunde *mobilitatea brută* şi *mobilitatea netă,* variaţiile demografice (fluxuri migratoare, fecunditate diferită) şi mutaţiile aparatului de producţie consecutive progresului tehnic, exodului rural sau dezvoltării activităţilor indirect producătoare de bunuri de consum modificînd natura locurilor de muncă şi impunînd noi restricţii.

B. Rezultatele obţinute

1. Pot fi folosite două lecturi, în fond simetrice. Prima ne informează asupra *destinelor,* a doua asupra *recrutărilor.* Oricare ar fi modalitatea reţinută, un anumit număr de lucrări atestă valabilitatea vechiului adagiu „Precum tatăl, aşa şi fiul” (titlu al unei lucrări de Claude Thélot, publicată la Dunod în 1982) şi confirmă o puternică rigiditate

la extremităţile ierarhiei. Categoriile intermediare beneficiază, din contra, de o mai mare fluiditate. Altă constatare: schimbările se efectuează după traiectorii scurte. Astfel, un cadru superior, în luptă cu problemele de derogare, se va regăsi mai uşor ca tehnician sau învăţător decît ca salariat agricol. Cîteodată, fiii de ţărani preferă să rămînă tot la ţară, iar fiii de muncitori devin ei înşişi muncitori.

2. Pentru a aprecia just impactul acestor rezultate, trebuie să remarcăm că profesia, chiar ca indicator sintetic, nu reprezintă decît parţial statutul unui individ. În plus, respectul, consideraţia sau privilegiile legîndu-se de o anumită meserie pot varia de la o generaţie la alta şi nu este sigur – pentru a nu rămîne decît la acest exemplu – că un fiu de învăţător va vrea să menţină această poziţie devenind profesor. De asemenea, abaterile legate de celibat sau de data de naştere sînt frecvent ignorate, la fel ca starea conjuncturii economice sau evenimentele biografice.

II. INTERPRETĂRI ŞI GRILE DE LECTURĂ

A. De la Goblot la Jencks

1. În afara eforturilor de pionierat depuse de Pitirim Sorokin, studiile comparative privind „bariera" şi „nivelul" (Edmond Goblot) au început cu adevărat în anii cincizeci, datorită contribuţiilor lui Seymour Lipset, Reinhard Bendix şi Hans Zetterberg.
2. Dintr-o dată, accentul este pus pe „un proces de filtrare şi de ajustare" organizat de „agenţi de selecţie, de distribuţie şi de evaluare" a talentelor şi competenţelor. Un deceniu mai tîrziu, Peter Blau şi Otis Duncan vor pune în valoare caracterul pregnant al *American creed*. În centrul discuţiilor la care au participat în continuare Roger Girod în Elveţia, Christopher Jencks în Statele Unite, Karl Mayer şi Walter Müller în Germania s-a aflat problematica inegalităţilor.

B. Paradigmă holistă şi paradigmă interacţionistă

1. Unii, după exemplul lui Basil Bernstein, al lui Pierre Bourdieu sau al lui Christian Baudelot insistă asupra mecanismelor de „dominare simbolică", „bursierii" opunîndu-se „moştenitorilor".
2. Alţii, adepţi ai individualismului metodologic, acceptă teoria capitalului uman şi sînt interesaţi de strategiile de utilizare a omului şi de efectele

de agregare. Stratificărilor moștenite de-a lungul Istoriei li se substituie noi clivaje care nu pot fi reduse la niște simple raporturi de clasă.

3. Luarea în considerare nu numai a dotării patrimoniale și a rețelelor de relații, dar și a unei perioade determinate de timp și a caracteristicilor mediului familial îmbogățește observațiile precedente.

C. Costurile ascunse ale mobilității

1. Frustrarea relativă. Atunci cînd indivizii se comportă rațional, creșterea probabilităților obiective de cîștig poate să îi facă să participe din ce în ce mai mult la o competiție în care unii pot, totuși, pierde. Astfel, aceia ale căror așteptări au fost înșelate pot fi cuprinși de resentimente.
2. Riscurile de anomie. Creșterea economică provoacă o mai mare mobilitate, care atrage după sine revendicări și insatisfacții : pretențiile cresc, nemaiputînd fi oprite atît de ușor. Prada cea mai bogată care le este oferită, scrie Alexis de Toqueville, îi stimulează, îi face mai exigenți, chiar în momentul în care regulile tradiționale și-au pierdut impactul asupra lor. Consecință : „Ambițiile foarte mari depășesc întotdeauna rezultatele obținute, oricare ar fi ele [...]. Nimic nu le mulțumește și toată această agitație este întreținută continuu fără să se ajungă la o stare de liniște".
3. Amenințările tiraniei sau anarhiei. Pentru Alexis de Tocqueville autorul cărții *L'Ancien Régime et la Révolution*, democrațiile în formare au un inconvenient major, și anume acela că minează ordinea socială tradițională. Dînd fiecăruia posibilitatea de a parveni – cel puțin teoretic – în vîrful ierarhiei, ele slăbesc puterea și repun în discuție diviziunea muncii : „Autoritatea își pierde atunci funcția morală în ochii aceluia care îi era supus [...] ; el nu o mai privește ca pe obligație de sorginte aproape divină și nu o mai vede nici sub aspectul său pur uman. Ea nu mai este pentru el nici sfîntă, nici justă, el supunîndu-i-se ca unei realități degradate".

Concluzie

Mobilitatea nu are deci numai aspecte pozitive și poate chiar să conducă, bineînțeles în timpul fazelor de prosperitate, la anomie, din momentul în care creează un decalaj între dorințele indivizilor („principiul lui Eros") și posibilitatea de a-i satisface („principiul realității"). Existența acestui tip

de disfuncţionalitate nu poate să nu îngrijoreze, cu atît mai mult cu cît democratizarea masivă a învăţămîntului şi decalajul în creştere dintre aparatul de formare şi sfera productivă fac, astăzi, ca din ce în ce mai mulţi tineri – avînd totuşi diplome importante – să nu reuşească să pătrundă în cîmpul muncii. Cum să se evite, aşadar, ca aceste insatisfacţii şi deziluzii, la care se adaugă spectrul excluderii, să nu sfîrşească prin a distruge consensul social pe care se întemeiază societăţile noastre?

Educaţie şi inegalităţi (DEUG sociologie/ştiinţele educaţiei)

Nu a fost dată nici o directivă explicită, dar prezenţa conjuncţiei „şi" implică o punere în relaţie, prin urmare, un raţionament comparativ sau dialectic, o simplă juxtapunere a doi termeni constituind o greşeală supărătoare. Mai multe clivaje pot fi reţinute: cantitativ/calitativ, aspecte pozitive/aspecte negative, avantaje/inconveniente...

Introducere

Din secolul al XIX-lea, democratizarea învăţămîntului pare să fi devenit o realitate incontestabilă. De la exigenţa de alfabetizare urmată de şcoala celei de-a III-a Republici la obiectivul de „80% al unei clase la nivelul bacalaureatului" formulat recent, asistăm la o creştere în mod constant a efectivelor şcolarizate.

Totuşi, în ciuda acestui succes, sistemul educativ stîrneşte critici repetate. Unii vorbesc chiar de „criză" sau despre „dezgust". Responsabilii politici nu au eşuat, fie şi numai parţial, în intenţia lor de a suprima sau, în orice caz, de a reduce puternic inegalităţile cu privire la învăţămînt?

I. O DEMOCRATIZARE CU ADEVĂRAT REALĂ

A. Cifre semnificative

1. În ultimii treizeci de ani în Franţa, numărul titularilor de bacalaureat general şi tehnologic a fost multiplicat cu şase.
2. Creditele acordate educaţiei naţionale parcurg aceeaşi evoluţie.

B. Reducerea inegalităţilor

Mai multe elemente demonstrează acest lucru:

1. Elevii social „defavorizaţi" ajung adesea în al doilea ciclu.

2. Studiile făcute pe eşantioane din 1973 şi 1974 confirmă faptul că tinerii ieşiţi din medii modeste ajung mai uşor în clasă terminală.

C. Elemente de interpretare

Ezistă două teze opuse : explozia şcolară poate fi privită ca un răspuns la întrebarea socială sau, din contra, ca rezultatul unei politici voluntariste. Pentru Antoine Prost are însemnătate această ultimă interpretare. În sprijinul argumentaţiei sînt aduse două motive esenţiale : necesitatea modernizării sistemului productiv şi, deci, adaptarea aparatului de formare, dorinţa de a lupta împotriva inegalităţii condiţiilor. Alţi autori iau o poziţie destul de diferită. Robert Delorme şi Christine André, în *L'État et L'Économie* (Paris, Seuil, 1983), susţin faptul că puterea publică nu anticipă, ci efectuează, mai degrabă, investiţiile sale sub presiunea împrejurărilor.

II. REZULTATE CARE CER O NUANŢARE

A. Inegalităţi care subzistă

1. În pragul celui de-al treilea mileniu, mai mult de 85% din muncitori au o diplomă egală sau inferioară CAP (certificat de aptitudine profesională) sau BEP (brevet de studii profesionale).
2. Măsurile de redistribuire financiară arată că, în final, cei care „profită" cel mai mult de pe urma sistemului educativ sînt cei mai buni.

B. Cîteva grile de lectură

1. Examenul carierelor şcolare şi al inegalităţilor care le sînt asociate a dat loc, la sfîrşitul anilor '60, la numeroase polemici. Unii, după exemplul lui Pierre Bourdieu şi al lui Jean-Claude Passeron, raţionează în termeni de aparat ideologic şi de dominare, de capital cultural şi de reproducere. Două variabile sînt atunci privilegiate : resursele financiare şi nivelul de instruire al părinţilor. Alţii, dimpotrivă, precum Raymond Boudon şi Mohamed Cherkaoui, preferă să pună accentul, în cadrul unei teorii sistemice a mobilităţii, pe raţionalitatea celor implicaţi, ţinînd seama de raportul costuri/riscuri/beneficii.
2. Dacă educaţia este concepută ca un proces de transmisie, nu pot fi neglijate calităţile celor care formează elevii. Privit mult timp ca un simplu reprezentant al instituţiei, profesorul este în realitate chiar în centrul acestui dispozitiv şi se ştie, datorită cercetărilor lui Robert Rosenthal şi Lenore Jacobson, că atitudinile şi aprecierile profesorilor

pot fi decisive pentru reuşita copiilor. În studiile mai recente, s-a încercat să se cunoască mai bine compoziţia, caracteristicile demografice şi practicile pedagogice ale acestui grup.

3. Alte tematici utilizabile : conţinutul şi structurarea cunoştinţelor, alternanţa şi tranziţia profesională, funcţionarea internă a instituţiei şi procedurile de orientare...

Concluzie

În ciuda importanţei sumelor puse în joc şi a voinţei afirmate a guvernelor, democratizarea învăţămîntului rămîne încă destul de problematică. Şi probabil că nici nu putea fi altfel, deoarece mai ales strategiile celor implicaţi sînt responsabile de această stare de lucruri. Două direcţii sînt astăzi prioritare : lupta împotriva eşecului şcolar şi revalorizarea învăţămîntului tehnic. Aceste obiective se lovesc, totuşi, de mai multe obstacole : greutăţi de funcţionare, influenţa mediului de origine, efectele de agregare... Oricare ar fi rezervele apărute, sistemul de formare autorizat trebuie să fie un sistem calificant.

Sînt sistemele de pensionare într-un real impas ? (DEUG ştiinţe economice)

Şi tema şi directiva sînt exprimate foarte clar. Adoptarea unei structuri de tipul SPRI ar părea judicioasă (*cf.* capitolul 2), o bună cunoaştere a principalilor indicatori demografici (indice sintetic de fecunditate, rata brută a reproducerii, piramida vîrstelor...) fiind un atu important pentru o bună analiză a datelor şi pentru o comparaţie a meritelor anumitor reforme.

Introducere

Pentru majoritatea observatorilor, sistemul de pensionare prin repartiţie, fondat pe principiul de solidaritate intergeneraţională se află în pericol. Pensionarii de astăzi sînt oamenii dintre cele două războaie, pe cînd activii provin din numeroasele generaţii ieşite din *baby-boom*. Ameninţarea care apasă edificiul, din momentul în care situaţia este pe cale să se inverseze, poate fi sesizată fără greutate. Problemele sînt, deci, în faţa noastră, tensiunile putînd deveni în scurt timp insuportabile (în 2040, „procentul de dependenţă” nu ar trebui să fie mai scăzut de 60%).

În aceste condiţii, ce metode ar putea fi puse în aplicare? Şi cu ce eficacitate?

I. ÎMBĂTRÎNIREA ŞI CONSECINŢELE SALE ECONOMICE ŞI SOCIALE

A. Studiul cîtorva proiecţii

1. Examenul extrapolărilor ne permite să cunoaştem dimensiunile fenomenului. În curînd, procentul persoanelor în jur de şaizeci de ani va fi din ce în ce mai mare.
2. Studiul piramidei vîrstelor (micşorarea bazei, creşterea vîrfului) se înscrie în această perspectivă.

B. O situaţie îngrijorătoare în multe privinţe

1. Reducerea numărului populaţiei active nu duce, neapărat, la o rezolvare o problemei locurilor de muncă. Putem considera chiar că şomajul poate progresa dacă admitem, *in ceteris paribus*, că îmbătrînirea duce la o pierdere a competitivităţii şi la o degradare a pieţelor.
2. În cadrul unui model de „maturizare" a personalului, creşterea populaţiei de vîrstă medie într-o întreprindere se traduce prin mărirea masei salariale, mărire păgubitoare în măsura în care nu este acompaniată de un surplus de productivitate.
3. Creşterea procentelor de cotizaţie pentru menţinerea dispozitivului poate duce la dezechilibre macroeconomice majore: riscuri de scădere a implicării, micşorarea tendinţei de a economisi, modificarea profilurilor de consum.

II. CUM SE POATE IEŞI DIN IMPAS?

A. Avantaje şi inconveniente ale sistemelor de pensionare prin repartiţie şi capitalizare

1. Repartiţia permite vărsarea în mod instantaneu a pensiilor apelînd la o clauză de indexare. Ea garantează, în anumite cazuri (cînd, de exemplu, creşterea remuneraţiilor este superioară dobînzii), un randament crescut la fiecare generaţie. Apar, totuşi, mai multe inconveniente: o creştere a angajamentelor pe care statul nu le poate acoperi, efecte de evicţiune, competitivitate exterioară în scădere.

2. Capitalizarea, la rîndul său, sporeşte economiile şi nu reduce oferta de lucru. Mulţi ani sînt, totuşi, necesari pentru a beneficia de efectele capitalizării. Între altele, o deteriorare a balanţei operaţiunilor curente şi o scădere a a randamentului pieţei financiare nu trebuie trecute cu vederea, la fel ca apariţia unor noi inegalităţi datorate mediului de provenienţă.

B. Cîteva remedii tradiţionale

1. O primă posibilitate constă în mărirea timpului de activitate, prin modificarea „vîrstei de deschidere a drepturilor pensionării, a duratei de asigurare şi a procentului de anuitate". Dar s-ar merge atunci împotriva a ceea ce este de obicei prezentat ca un „progres social".
2. Se poate, în al doilea rînd, să se constituie „rezerve tranzitorii" şi să se stabilească paritatea veniturilor pe cap de locuitor între activi şi inactivi la un nivel de referinţă. Procedeul necesită anumite măsuri şi o gîndire critică faţă de relaţiile între protecţia socială şi contribuţia productivă.
3. Se urmăreşte, de asemenea, reducerea progresivă a pensiilor date prin repartiţie, stimulînd familiile să-şi constituie un fond complementar prin capitalizare.

C. O soluţie originală

Reforma propusă de Jacques Bichot în cartea sa *Quelles retraites en l'an 2000 ?* (Paris, A. Colin, 1993) dezvoltă modalităţile practice ale unei „revoluţii copernicane" în concepţia legăturii care uneşte generaţiile. Ea se bazează pe justiţia comutativă, care reglează „echitatea între schimburi". Ar fi preferabil să se generalizeze formula „points de retraite", calculate pe o bază diferită. Aceste „points" ar fi obţinute în schimbul întreţinerii copiilor de părinţi şi printr-o cotizaţie pentru tineret susceptibilă să finanţeze cheltuielile publice, contribuţia pentru bătrîni fiind de asemenea menţinută.

Concluzie

Fie că urmăm o recomandare sau alta, se impune, totuşi, o doză de luciditate şi de curaj politic. În sfîrşit, modul de fixare actual merge în sensul apărării „intereselor dobîndite". Or, această apărare (uneori legitimă) merge mînă în mînă cu inerţia „construcţiilor de acţiune colectivă", astfel încît „sistemul actual să nu mai poată fi pus în cauză decît în momentul cînd va deveni imposibil de condus", orizontul celui care decide în mod public limitîndu-se adesea la un termen scurt.

PARTEA A TREIA

Probele orale

7

EXPUNEREA

Cuvîntul este un mod de comunicare şi un mijloc de acţiune al cărui exerciţiu conferă o reală putere celor care ştiu să se folosească de el; exprimarea orală – „expresia vie a unui raţionament care este în curs de elaborare", pentru a relua o formulă a lui Roman Jakobson – constituie un obiect de exersare, de studiu şi de perfecţionare combinînd resurse psihologice, coduri lingvistice şi structuri de argumentaţie.

Acest capitol este consacrat *expunerii,* iar următorul *discuţiei (colocviului).* Acestea sînt „probe", în ambele sensuri ale cuvîntului, de care se tem un mare număr de candidaţi, dar care devin accesibile celor ce s-au pregătit cu atenţie.

Lectura rapoartelor comisiei

În acest caz intervin trei criterii, a căror importanţă variază în funcţie de împrejurări:

- *stăpînirea cunoştinţelor;*
- *exactitatea afirmaţiilor* şi *calitatea demonstraţiei;*
- *o minte clară, deschisă,* alături de *forţa de convingere* şi de *capacitatea de a dialoga.*

Primele două criterii au mai fost discutate (*cf.* mai ales capitolele 1 şi 2). Să reluăm pe scurt principalele concluzii la care am ajuns anterior. La început, este bine să nu se înceapă scrisul cu ochii închişi, fără să se reflecteze asupra subiectului; acesta trebuie bine citit, astfel încît, prin metodele adecvate (*5QOCP,* perspective de abordare), să se respecte directivele şi dispoziţiile date. După acest efort de „încadrare" şi de delimitare, referinţele utilizate trebuie să fie explicate; la fel, planul trebuie să fie justificat, iar problematica aleasă şi pusă în aplicare să răspundă unor exigenţe precise (pertinenţă, adecvare, logică...).

Să presupunem că aţi asimilat cunoştinţele de bază relative la înţelegerea diferitelor teme care figurează în program, astfel încît să puteţi dispune de solide puncte de reper atît la nivelul *şcolilor* (Cambridge, Chicago, Frankfurt, Lausanne, Praga sau Viena, în funcţie de discipline), cît şi al *autorilor* (de la David Hume la Karl Popper, de la François Quesnay la Kenneth Arrow sau de la Auguste Comte la Talcott Parsons), într-o perspectivă *cognitivă* (efectele haloului sau ale evicţiunii, paradigma olsoniană, „la loi d'airain"* a oligarhiei, lama lui Occam, creşterea endogenă...).

În această privinţă, parcurgînd la întîmplare rapoartele juriului, sînt de observat multe confuzii (dintre care unele cu adevărat grave) : „Schumpeter, economist din secolul al XVIII-lea", „Autogestiunea iugoslavă, tipul ideal al capitalismului", „Reprezentativitatea unui sondaj este independentă de mărimea eşantionului", „Paradoxul lui Condorcet ne ajută să înţelegem fenomenele de mobilitate descendentă", „Sociometria contribuie într-o manieră decisivă la analiza opiniei publice"...

Lipsa de cultură generală trebuie, de asemenea, să ne îngrijoreze. Iată cîteva exemple : „Englezul Pareto", „Brazilianul Ricardo", „Părintele Bourdieu", „Jean Monnet, elevul lui Alfred Golbraize, de origine scoţiană", „Negus, o marcă renumită de cafea", „Vatican II corespunde unei apropieri Biserică--Stat", „În Italia, sub Franco", „Societăţile preelenice? Nu l-am citit pe Mauss, dar cred că este vorba de Egipt sau de Israel", „Lenin şi Stalin, anarhişti statisticieni refugiaţi în Franţa în timpul domniei lui Ludovic-Filip pentru a denunţa greutăţile clasei muncitoare", „Jean Zay, partizan neîmblînzit al selecţiei la intrarea în clasa a şasea"...

Aptitudinea de a construi un mesaj clar şi bine structurat – alt element cheie în grila de notare – lipseşte şi ea uneori cu desăvîrşire. S-au observat mai ales :

- *probleme de dicţie* (consoane omise, finaluri de frază înghiţite, proastă pronunţie) ;
- un *abuz de interjecţii* sau de *ticuri verbale* („bun", „să spunem", „deci", „mi se pare", „să vedem"...) ;
- o *proastă gestionare a timpului,* din cauza unor introduceri foarte mari sau a unor părţi dezechilibrate ;
- *repetiţii* sau o *reluare a formulării temei, aşa cum e propusă în titluri sau în subtitluri.*

---

* *La loi d'airain :* nume dat de Lassalle legii conform căreia salariul muncitorului este redus la minimum de subzistenţă.

Pregătiţi-vă cît mai bine

„Unii sînt capabili să improvizeze: să fie mulţumiţi de asta! Majoritatea sînt obligaţi să se gîndească la ceea ce vor spune şi să se ajute cu note scrise. Ce preocupări trebuie, deci, să avem?

O bună împărţire a timpului acordat

Din momentul în care începeţi să vă gîndiţi la subiect, gîndiţi-vă cum să încadraţi mai bine ceea ce aveţi de spus în timpul avut la dispoziţie. Nu este chiar aşa de simplu cum s-ar crede să rămîneţi în limitele impuse. Unii întîrzie căutîndu-şi inspiraţia şi cuvintele, se repetă, îşi umplu discursul cu consideraţii inutile; se întîmplă şi ca emoţia să dea expunerii un ritm prea rapid, imposibil de urmărit, şi «oratorul» îşi părăseşte locul uimit de a fi vorbit doar cîteva minute. Pentru a scăpa de temerea de a fi prea «lung» sau de a vorbi în afara subiectului, gîndiţi-vă la cîteva *idei secundare*, pe care veţi avea libertatea să le dezvoltaţi sau să le lăsaţi deoparte. Şi supravegheaţi-vă cu atenţie ceasul!

Fiţi în conformitate cu auditoriul

Atunci cînd redactaţi o scrisoare, o adaptaţi personalităţii destinatarului; la fel, din primul moment al expunerii voastre, gîndiţi-vă la aşteptările publicului. Păziţi-vă de două excese:

- a insista pe lucruri cunoscute deja de auditor;
- a trece rapid peste neclarităţi, a se mulţumi cu o aluzie în loc de a fi explicit;

Evitaţi vocabularul tehnic accesibil doar specialiştilor; definiţi termenii prea complicaţi a căror folosire vi se pare de neînlocuit.

Ce trebuie să scrieţi?

Notele prea seci, prea restrînse vă vor lăsa, fără îndoială, în «pană»: ce am vrut să spun? De ce am folosit acest titlu?
Debutanţii au tendinţa de a redacta întregul text al intervenţiei lor: ei se simt astfel la adăpost. Nu va mai trebui decît să citească... chiar dacă vor adormi asistenţa!
Pentru a nu comite asemenea greşeli, veţi nota:

- un *plan*, precis şi detaliat. Căutaţi formularea cea mai clară; folosiţi caractere de dimensiuni diferite sau chiar culori pentru a distinge ideile principale... Numerotaţi subdiviziunile;
- *cifrele, citatele, indicarea paginilor din lucrările sau revistele* din care vreţi să citaţi un pasaj.

Volumul notelor depinde, evident, de memoria voastră şi de dificultatea subiectului (tehnic, bine sau puţin cunoscut).

Redactaţi în întregime *introducerea* şi *cuprinsul*, ceea ce vă va permite să nu vorbiţi fără şir la început şi să terminaţi într-un mod concis.

Dispunerea notelor

„Prezentarea trebuie să fie cît se poate de clară, pentru a se simplifica *reperajul*; încercaţi:

- să fiţi lizibili;
- folosiţi o hîrtie cu un format corespunzător;
- nu scrieţi decît pe o singură parte a foii şi paginaţi; dacă nu, veţi risca - întrerupîndu-vă mai mult sau mai puţin pentru a căuta continuarea - să agasaţi sau să enervaţi asistenţa."

Sursă: Denis Baril şi Jean Guillet, *Techniques de l'expression écrite et orale,* tome I, Paris, Sirey, 1992, ediţia a 8-a, revăzută, p. 205.

Fiziologie şi atitudini corporale

Pentru a încerca să vă îmbunătăţiţi performanţele, trebuie avuţi în vedere diverşi parametri.

Vocea

Chiar înainte de a înţelege sensul discursului, auditoriul poate fi plăcut impresionat sau iritat de sunetul sau de volumul vocii voastre. Dacă aceasta este surdă sau cavernoasă, răguşită sau autoritară, delicată sau nazală (fonfăită), este din cauză că rezonanţa este prea bucală sau prea nazală. Dacă lucrurile stau aşa, lucraţi pentru a vă îmbunătăţi „poziţia", făcînd exerciţii specifice, cu gîtul drept şi cu capul în continuarea axei trunchiului.

Bîlbîielile sau ă-urile repetate reprezintă un alt handicap, dar nu unul iremediabil (*cf. infra).*

Reţineţi, între altele, că un debit prea precipitat riscă să fie interpretat ca un semn de agitaţie sau de nervozitate şi, invers, o prea mare lentoare provoacă plictiseală sau chiar somnolenţă (o bună parte situîndu-se între o sută patruzeci şi cinci şi o sută şaizeci de termeni pe minut).

Folosiţi-vă din cînd în cînd de inflexiuni şi de intonaţii, de pauze şi de linişte, pentru ca examinatorii să fie întotdeauna atenţi şi să înţeleagă că acordaţi unui anumit pasaj mai multă atenţie.

În sfîrşit, nu pierdeţi din vedere faptul că tutunul irită, alcoolul congestionează mucoasele şi că aerul rece sau lichidele îngheţate nu ajută cu nimic... Aveţi grijă, deci, de organele voastre fonatoare: nu veţi regreta!

Respiraţia

Pentru a evita blocajele sau o eventuală pierdere a suflului, corpul şi creierul trebuie să fie reoxigenate, dar nu vă mulţumiţi doar cu inspiraţii scurte şi rapide. O respiraţie abdominală, profundă şi ritmică, poate să întîrzie, prin acţiunea sa asupra sistemului neuro-vegetativ, emoţia şi nervozitatea; consultarea unor lucrări specializate în tehnicile yoga sau de relaxare se poate dovedi foarte utilă în acest sens.

Mobilizarea şi controlul „suflului vital" (capacitatea pulmonară atingînd, se pare, într-o fază maximă, 5000 cm^3) sînt de o mare importanţă pentru a vorbi fără să apară oboseala, cu putere şi un timp îndelungat; astfel, oratorul îşi va putea ţine publicul atent.

Privirea

Gradul de deschidere al pleoapelor, jocul muşchilor oculari, durata, intensitatea şi direcţia privirii prezintă individul şi personalitatea acestuia. Dacă fizionomia este golită de expresie, aprecierea va fi, fără îndoială, negativă: pot apărea chiar tensiuni sau mişcări datorate plictiselii, interlocutorii devenind ostili, fiindcă au presimţit că au în faţa lor un mincinos, un ipocrit sau un laş. Dacă, din contra, întîlnirea va produce bucurie şi va suscita interesul publicului, înseamnă că schimburile vor fi mai fructuoase.

Va fi, deci, inutil să priviţi ostentativ notele, să fixaţi cu insistenţă sau să ignoraţi pe unul sau pe altul din participanţi, să priviţi plafonul sau aiurea.

Gestica

Aceasta, trădîndu-vă emoţiile sau venind în sprijinul argumentării voastre, trebuie să fie:

- *spontană:* fiţi – pe cît posibil – natural şi nu încercaţi să fiţi original sau să produceţi efecte teatrale;
- *suplă:* evitaţi crisparea şi rigiditatea, mişcările stereotipe sau stîngace;
- *adaptată:* atitudinea voastră trebuie să se sincronizeze cu ideea sau cu opinia emisă;
- *limitată:* nu exageraţi şi optaţi pentru sobrietate.

Feriţi-vă, deci, de gesturi:

- *de autocontact:* atingerea nasului, scărpinarea urechii, ducerea mîinii la gură pot fi percepute ca semne de nervozitate, de imaturitate sau de fragilitate;
- *de substituire:* în multe cazuri, anumite comportamente – atunci cînd se repetă – precum lustruirea hainelor, tragerea mînecilor sau îndreptarea unei şuviţe de păr încearcă, în mod inconştient, să mascheze emoţia, frustrarea sau chiar un conflict interior;
- *de acompaniere:* pumnul închis traduce agresivitatea, indexul îndreptat spre cinevă sugerează ameninţarea;
- *de reacţie:* a căsca, a ridica din umeri sînt sinonime cu dezinteresul, indiferenţa sau insolenţa.

Partea non-verbală a discursului vostru nu trebuie nici să încurce, nici să paraziteze mesajul, ci să îl pună în valoare. Încercaţi, în această optică, să nu vă jucaţi cu stiloul sau să abordaţi un surîs inexpresiv ori prostesc (nu sînt de recomandat nici mestecatul gumei, nici strîmbatul din nas).

Importanţa non-verbalului

Componenta avută în vedere	**Formele luate**	**Interpretări posibile**
Privirea	Fixitate, mobilitate, circularitate, instabilitate, vid...	Punerea în evidenţă a trăsăturilor de caracter (nervozitate, aroganţă, modestie...).
Expresiile feţei	Mimică, grimase, zîmbete, ticuri...	Indicaţii despre starea de spirit şi despre personalitatea oratorului.
Mişcările capului	Clătinări ale capului, rigiditate, întinderea gîtului, verticalitate, balansări...	Punctarea frazei, accentuarea cuvintelor.
Mîinile	Crispare, răsuciri...	Sentimente de frică sau de anxietate, de apărare sau de satisfacţie.
Gesturile	Tropăieli, preumblări...	Conduită exprimînd nerăbdarea, agitaţia sau confuzia.
Poziţia corpului	Bustul ţinut înainte sau înapoi, picioarele strînse sau ţinute picior peste picior...	Informaţii despre gradul de siguranţă, de timiditate, de dezinvoltură sau de convingere.

Relaţiile cu obiectele	Jocul cu stiloul, cu pachetul de ţigări, cu tocul ochelarilor...	Manifestări trădînd detaşarea sau oboseala, plictiseala.
Zgomotele	Tusea, potrivirea vocii, suspinele...	Timiditate, plictiseală, enervare.
Senzaţiile fiziologice	Înroşirea feţei, tremurul, bîlbîielile, respiraţia precipitată...	Trac, emotivitate, tensiune.

Sursă : după Lionel Bellenger, *L'Expression orale,* Paris, PUF, 1979, pp. 72-73.

Vorbirea şi argumentarea

Nivelurile vorbirii

Expunerea, trebuie să vă reamintim, aparţine registrului „oratoric" sau „specializat", vorbirea fiind „perfecţionată", iar formulele foarte lucrate (*Sursă :* după Francis Vanoye, *Expression et communication,* Paris, A. Colin, 1978, pp. 30-32) :

	Nivelul limbii	Vorbirea	Scrierea
	Vorbirea oratorică	Discursuri, predici, conferinţe	Opere literare
Vorbirea elevată	Vorbirea îngrijită sau specializată	Comunicări, cursuri, pledoarii, intervenţii la colocvii şi congrese	Scrieri cu caracter oficial, texte cu o tehnicitate ridicată
	Vorbirea comună	Conversaţie curentă, intervenţii la radio, televiziune	Scrisori uzuale, referate, articole de presă
Vorbirea curentă	Vorbirea familiară	Discuţii în contradictoriu	Redactare din vîrful peniţei
	Vorbirea populară	Argoul, exprimări specifice anumitor grupuri	Dialoguri de roman, teatru de bulevard, benzi desenate

Oralul fiind de obicei mai puţin precis decît scrisul, este important:

- *să nu cedaţi vorbăriei sau supralicitării,* utilizarea superlativelor trebuind evitată;
- *să aveţi grijă de înlănţuirea corectă a frazelor:* onomatopeele, interjecţiile pot să îngreuneze comunicarea, la fel ca perifrazele sau elipsele, construcţiile „în cascadă" sau digresiunile;
- *să respectaţi regulile gramaticale* uzuale: acordurile realizate corect, determinarea genului şi numărului;
- *să recurgeţi la un vocabular adecvat şi să combateţi neologismele* („complexifia", „securiza"), *analogiile laxiste, abrevierile* („proful"), *anglicismele* („building", „cash"), *construcţiile argotice* sau *prea familiare* („a trage o duşcă", „a o duce de minune")...

O bună pronunţie este un atu în plus, fiecare accent avînd rolul său, chiar dacă – în anumite medii (mai ales cele în raport cu audiovizualul) – norma tinde să se impună.

Pentru a vă antrena, puteţi răsfoi un curs de artă dramatică; în picioare în faţa unei oglinzi, declamaţi sau recitaţi cîteva maxime nostime; vă veţi da seama astfel de mobilitatea maxilarului inferior şi de rolul buzelor, dinţilor, limbii şi obrajilor în vorbirea de zi cu zi. Sînteţi pregătit? Atunci, cursa poate începe:

- „Capra sare-n piatră, crăpa-i-ar caprei capu'n patru cum a crăpat şi piatra-n patru";
- „Şase saşi în şase saci";
- „Stanca stă-n castan ca stanca".

Detaşaţi fiecare silabă, apoi înlănţuiţi-le din ce în ce mai repede: sonoritatea va cîştiga în claritate!

Atenţie la:

- „capcanele geminării", sonorizarea dublării consoanelor (adesea justificată pentru a marca insistenţa, punerea în gardă, atenţionarea) poate fi uneori o cursă (în ortografierea termenului avem o singură consoană);
- „comoditatea în articulare" (pronunţare sincopată a unor cuvinte, trădînd fie dispreţul, fie vanitatea).

Retorica

După această atenţionare, să analizăm organizarea şi punerea în aplicare a gîndirii. Esenţialul, în această privinţă, a fost deja prezentat în prima parte a lucrării, însă acum trebuie să evidenţiem rolul retoricii. Aceasta, oricare ar fi modalitatea abordată (deliberarea : oportun/inoportun ; demonstrativ : bine/rău ; judiciar : adevărat/fals), este totodată o artă, o tehnică şi o practică al cărei scop este persuasiunea, mijloacele de care dispunem integrîndu-se – aşa cum au observat Aristotel, Demostene sau Cicero – într-un ansamblu „logico-discursiv" sau „strategico-langajier". Ceea ce presupune, adaugă Hermogene în *Rhetores Graeci*, „o anumită vehemenţă, o imaginaţie vie, o tenacitate demnă de laudă şi o energie care să pună toate cuvintele în mişcare".

În mod tradiţional, se pot distinge cinci fraze:

Componentele reţinute	Caracteristici şi funcţii
Inventio	Alegerea materiei sau a conţinutului. Capacitatea de a judeca şi de a-şi pune întrebări
Dispositio	Ordonarea şi ierarhizarea temelor, propoziţiilor sau părţilor (introducere, naraţiune, confirmare, combatere, perorare)
Elocutio	Selectarea şi „dispunerea" cuvintelor. Partea stilistică, de „ornamentare"
Naratio	Punerea la dispoziţie a unui „stoc" de informaţii
Peroratio	Interpretarea şi pragmatica discursului

Fiecărei etape îi corespund mai multe „figuri". Să luăm exemplul elocuţiunii. Trebuie avute în vedere mai multe categorii. Acestea pot ţine de partea *fonetică* sau de cea *grafică*, după cum urmează:

- *aliteraţia,* adică repetarea unui sunet sau a unui grup de sunete;
- *paranomaza :* termeni cu sensuri diferite, dar avînd o sonoritate apropiată, folosiţi într-un spaţiu discursiv apropiat („cine se scuză se acuză") ;
- sau *anagrama,* constînd în schimbarea ordinii literelor („François Rabelais" şi „Alcofribas Nasier").

Să mai menţionăm, în acelaşi registru, *asonanţa* şi *rima, metateza, palindromul* şi *calamburul.*

Urmează un alt nivel, cel *sintactic* :

- *anacolutul* constă într-o ruptură în construcţie sau într-o discontinuitate.
- *elipsa* sau derivatele sale, parataxa şi asindeta, bazate pe omiterea unor elemente care nu sînt absolut necesare înţelegerii comunicării („Nici salcia pom,/Nici boierul om") ;
- sau *inversiunea* (simplă sau complexă), constînd în schimbarea ordinii obişnuite, progresive, a unor cuvinte în frază („Şi te, domn bun, veseleşte").

Resursele *semantice* se alătură celor prezentate pînă acum :

- *metafora,* figură de stil care, în baza unor raporturi subînţelese, concretizează o imagine sau o gîndire, printr-o comparaţie implicită ;
- *metonimia,* trop înrudit cu metafora, procedeu clasic prin care un semn lingvistic este înlocuit cu un altul ; termenii unei metonimii exprimă cauza prin efect, efectul prin cauză, abstractul prin concret etc. ;
- *perifraza,* constînd în exprimarea unui concept simplu prin folosirea unui grup de cuvinte, cu scopul de a evita echivocul unor termeni proprii sau de a sublinia anumite semnificaţii („autor de romane, nuvele şi schiţe" în loc de „prozator").

Categoriile *logice* pot fi reprezentate între altele prin :

- *litotă,* figură de stil care, exprimînd uneori modestia vorbitorului, alteori o deosebită consideraţie, cîteodată chiar ironia faţă de persoana sau situaţia la care se referă, spune tocmai contrariul celor gîndite („X nu e chiar aşa de prost" pentru a exprima ideea de „e deştept" ; „nu e rău" pentru „e bine" ; „nu-mi displace" pentru „îmi place" etc.) ;
- *hiperbolă,* care constă în mărirea sau micşorarea, prin exagerare puternică, a realităţii, în scopul intensificării expresivităţii („O solemnitate şi o gravitate admirabile, niciodată egalate"). Exagerarea poate trece în caricatură, ca descriere deviată şi deformantă a unei atitudini sau a unui personaj. De exemplu, Théophile Gautier, în *Căpitanul Fracasse* excelează prin acumularea de substantive şi epitete depreciative : „Părul cărunt, lipit de tîmple, un nas mare, roşu, de chefliu, iţindu-se între cei doi ochi mici, de viezure, cu gene dese şi nefiresc de negre, obraji căzuţi, buhăiţi de atîta băutură, brăzdaţi de vinişoare roşii, o gură cărnoasă, de satir, bărbia diformă, din care răsăreau smocuri de păr ca nişte ţepi – toate acestea compuneau o fizionomie demnă de a fi sculptată ca ornament grotesc la piciorul vreunui pod".

Repetiția, este de reținut, participă la funcția fatică a limbajului, facilitează perceperea mesajului și permite stabilirea anumitor paralelisme. Cei care întrebuințează *anafora, epifora* sau *anadiploza* cunosc acest lucru (*Sursă :* Claude Peyroutet, *Style et rhétorique,* Paris, Nathan, 1994, p. 93) :

Frază Repetiție

Anaforă

„Am văzut deșerturi, am văzut văi surîzătoare, am văzut orașe fără bucurie".

Epiforă

„Asta semăna a alcool, avea gustul alcoolului, dar nu era alcool".

Simplocă (utilizarea conjunctă a anaforei și a epiforei)

Anadiploză

„Făcînd drumul, vom revedea micul han. Micul han al copilăriei mele..."

Elocvenţa

În *De institutione oratoria*, Quintilian scria că, pentru a avea o „vorbire vioaie, clară, elegantă, rafinată" trebuia mai întîi ca vocea să pornească dintr-un organ sănătos şi să nu fie, în al doilea rînd, „nici surdă, nici groasă, nici dură, nici aspră, nici prost articulată, nici stridentă, nici slabă sau efeminată". Respiraţia trebuia, după părerea sa, să fie „liberă şi naturală", cu intervale „bine măsurate".

Din nefericire, aceste condiţii nu se reunesc întotdeauna la aceeaşi persoană. Se poate atunci observa că „unii, ţinîndu-şi răsuflarea, trag aerul printre dinţi, provocînd un sunet foarte dezagreabil". Alţii, gîfîind fără încetare şi suspinînd profund, sînt asemeni „acelor vite de povară care nu mai pot rezista încărcăturii, şi o fac tocmai pentru a da senzaţia că sînt asaltaţi de o mulţime de gînduri şi că gura lor nu ar fi de ajuns pentru torentul de vorbe pe care trebuie să le spună". Ce să mai spunem de „cei care scuipă în fiecare secundă, făcîndu-i să pătimească pe cei din jur datorită umidităţii gurii lor sau de aceia care întunecă atmosfera precum caii ce scot aburi pe nări"...

Dacă o memorie fidelă este indispensabilă, claritatea şi eleganţa cuvintelor trebuie să se împletească şi ele în mod armonios: „Nu-i permis să împodobeşti o livadă, chiar dacă ea este destinată numai pomilor fructiferi? Cine se îndoieşte de asta? De aceea, îmi voi planta răşinoasele în ordine, la o distanţă egală unele de altele. Şi ce este mai plăcut decît o frumoasă plantaţie, pe care, din orice parte ai privi-o, este dreaptă şi aliniată? Dar acest lucru serveşte chiar şi la hrănirea arborilor, ajutîndu-i să-şi tragă seva din pămînt. Voi mări distanţa dintre măslinii mei şi îi voi împiedica să crească prea înalţi. Vor dobîndi astfel o coroană mai rotundă şi mai frumoasă, producînd mai mult. Un cal care nu are crupa prea dezvoltată are, cu siguranţă, mai multă graţie; în acelaşi timp, este şi mai uşor şi mai rapid. Un atlet care, datorită exerciţiilor fizice, are membrele dezvoltate armonios şi ai cărui muşchi sînt bine marcaţi, face o impresie plăcută şi este, de asemenea, bine pregătit pentru luptă".

Convenienţa – altă calitate cerută – trimite la *bună-cuviinţă,* care cere adecvarea la subiect şi la împrejurări. Astfel, citîndu-l tot pe Quintilian, „dacă un tînăr dă o notă agreabilă compoziţiei sale, realizînd o construcţie prea abundentă, de unde nu lipsesc gîndurile îndrăzneţe şi excesive, acest lucru nu trebuie neapărat condamnat. Din contra, un stil sec, greoi, circumspect şi prea cizelat ar putea, pînă la urmă, să displacă, chiar dacă asta s-ar

întîmpla datorită unei severităţi premature". Şi dacă este adevărat că „acelaşi cuvînt este privit diferit în medii diferite", există, concluzionează autorul nostru, „o anumită înclinare naturală a nobililor şi a persoanelor suspuse, care nu s-ar potrivi celor obişnuiţi". Fiecare cu propria sa elocinţă! Elocinţa conferenţiarului pare a fi, dacă îl credem pe Léon Daudet (citat de Bernard Gavoty, *Parler... Parler!*, Paris, Julliard, 1972, pp. 15-16) o „conversaţie în care publicul are rolul principal":

> „Un conferenţiar! exclamă Daudet. Ce idee grozavă! Ascultă, îmi spuse, trăgîndu-mă spre el, ţine seama de sfaturile mele, dictate de experienţă. Să nu fii niciodată plicticos. Fii totdeauna clar şi nu te feri să fii chiar nostim din cînd în cînd. Spune-ţi ţie însuţi că oamenii cărora te adresezi aşteaptă de la tine trei lucruri: să afle ceva nou, ceva emoţionant şi detalii care să îi amuze. Acestea sînt regulile de aur ale meseriei. De tine depinde dacă le vei oferi sau nu ceea ce aşteaptă. În timp ce vorbeşti, imaginează-te aşezat în fotoliul unui ascultător şi întreabă-te: ce mi-aş dori eu acum? Să se termine [...]. Schimbă, deci, tactica şi nu-ţi lăsa auditorul să adoarmă, fiindcă nu-l vei mai putea trezi. Gîndeşte-te la ceea ce caută el. Nu trebuie să fii vulgar, ci doar viu, activ. Nu te lăsa la îndemîna mulţimii, ridic-o la nivelul la care vrei tu să o menţii. Nu uita că o vorbă de duh este cîteodată un dar dumnezeiesc şi că o imagine adecvată te duce spre cele mai bune raţionamente. Vorbeşte fără hîrtie, ca să fii ascultat [...]. Fii vigilent, gata să intervii, să modifici ambianţa [...]. Încearcă tot timpul să placi. Nu fi prea lung, nu-i lăsa pe oameni să se plictisească, este cel mai bun mijloc de a-ţi păstra tu însuţi prospeţimea.
> Pentru a învăţa această meserie dificilă, vorbeşte mult şi peste tot, nu lăsa să-ţi scape nici o ocazie. Şi să nu te înscrii niciodată la un curs de oratorie. În această meserie destul de particulară trebuie să îţi faci singur ucenicia. Vei fi propriul tău profesor şi maestru. Cultivă-ţi entuziasmul ca pe o plantă miraculoasă. Acum, mergi în pace!".

Cînd atenţia scade şi apar semnele oboselii, puteţi apela la diverse procedee, cu condiţia ca acestea să fie utilizate cu parcimonie şi adecvat:

Modalitate de recurs	Efectele scontate	Exemple
Anecdotă	Întrerupe cursul unui discurs magistral. Satisface curiozitatea auditoriului cu privire la personalitatea oratorului. Permite o identificare.	„Acest eveniment mă face să mă gîndesc la ceea ce mi s-a întîmplat atunci cînd, tînăr sociolog trimis în misiune la Saint-Denis în insula Réunion, eu m-am găsit..."

Interpelare a ascultătorului	Îi implică în mod direct pe cei care ascultă. Vizează participarea. Accentuează dorinţa de dialog. Arată grija pentru ceilalţi.	„Aţi remarcat toţi", „Sînteţi, desigur, conştienţi", „Şi voi aţi fi procedat la fel, nu?"
Citare directă	Legitimează afirmaţiile făcute, apelînd la o autoritate recunoscută şi apreciată de toţi. Favorizează complicitatea.	„Aşa cum a observat foarte bine preşedintele asociaţiei noastre, viitorul este în mîinile voastre..."
Umor	Destinde atmosfera. Creează un fel de „pauză". Anticipă o receptare mai bună.	Într-o prezentare despre capacităţile de memorizare, oratorul se preface că a uitat totul, nemaiştiind unde a ajuns (joc de atitudine). De asemenea, se poate lansa o formulă amuzantă, iar un pasaj auster poate fi înveselit printr-un zîmbet maliţios.

Tehnicile de persuasiune

Pentru a deveni şi mai convingător, puteţi să vă inspiraţi – în maniera tribunilor de altă dată – dintr-una din „reţetele" de mai jos:

- *recurgerea la contra-obiecţie.* Solicitaţi argumentarea adversă şi, enunţînd ceea ce interlocutorul putea să spună, dezamorsaţi totodată forţa replicii sale („Unii mi-ar putea răspunde că...");
- *preferaţi consecutivitatea* („Astfel încît...") *cauzalităţii* („Fiindcă");
- *apostrofaţi auditoriul* („Dragii mei colegi");
- *practicaţi tautologia* („Mă comport impulsiv, pentru că aşa este caracterul meu");
- *pronunţaţi răspicat anumite sloganuri* („O societate mai dreaptă şi mai solidară");
- *lăsaţi faptele să vorbească de la sine* („Tensiunile monetare internaţionale au făcut guvernul să adopte o politică severă");
- *separaţi-vă de situaţia generală, exprimînd diferenţele care vă despart* („În ceea ce mă priveşte, nu voi fi demagog şi voi examina situaţia cît se poate de cinstit");
- *profitaţi de afirmaţiile care nu pot fi contrazise* („Această constatare, trebuie să recunoaştem...");

- *faceţi apel la „conectori”* (conjuncţiile cele mai curente) şi la *verbe „presupoziţionale”* („A pretinde”, „A imagina”) care să orienteze destinatarul (dîndu-le impresia că îşi exersează liberul arbitru) spre o concluzie sigură ;
- *feriţi-vă de afirmaţiile cu caracter definitiv* („Pe viitor”) ;
- *apelaţi la valori* („Toleranţa sau fraternitatea”) ;
- *respingeţi opiniile concurente,* demonstrîndu-le limitele...

Toate aceste tehnici, a căror eficacitate – trebuie să recunoaştem – nu funcţionează întotdeauna necesită mijloace stilistice corespunzătoare :

Axă	Orientare	Figuri
Paradigmatică (alegerea termenilor)	Folosirea prezentului. Importanţa adjectivelor şi adverbelor	Litote, ironie, metafore, hiperbole
Sintagmatică (combinarea cuvintelor)	Varietate de fraze din care să reiasă argumentele	Repetiţii, acumulări, antiteze, rupturi

Folosirea anumitor „trucuri”, depăşind limita onestităţii intelectuale, nu trebuie încurajată : n-o faceţi pe „ucenicul vrăjitor” şi lăsaţi pe alţii, mai puţin corecţi sau mai şireţi, să uzeze de elemente fără legătură între ele, de atacurile *ad hominem,* de subterfugii.

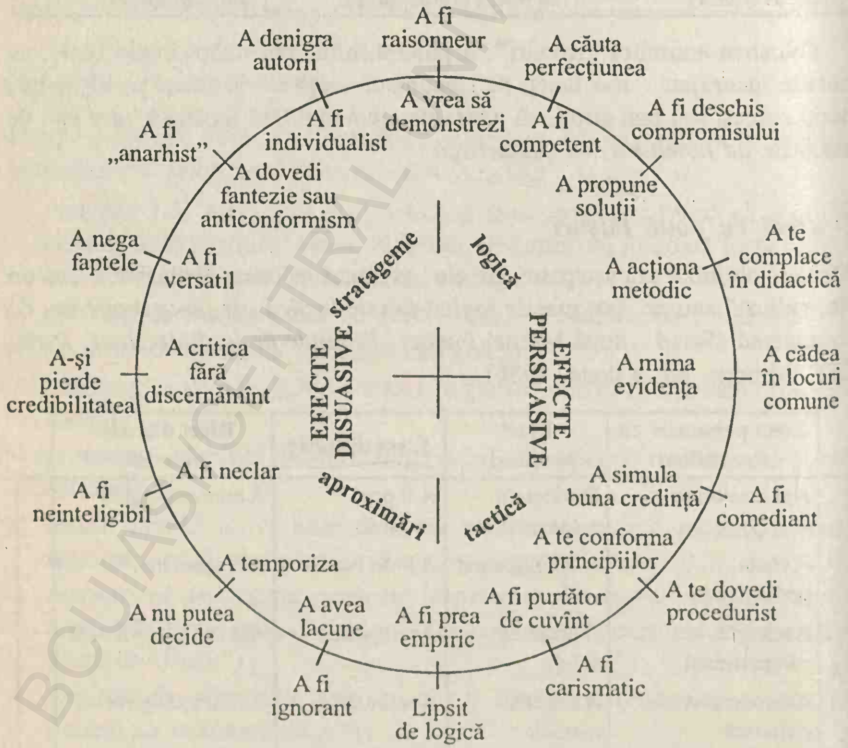
O armă cu două tăişuri

Efectele obţinute sau aşteptate, fie ele „persuasive” sau „disuasive”, „cu un risc ridicat” sau nu, pot ţine de *logică* sau de *tactică,* de *pe-aproape* sau de *stratagemă (Sursă :* după Michel Fustier, *Pratique de la dialectique,* Paris, ÉSF Editions, ed. a doua, 1986) :

	Efect persuasiv cu risc ridicat	Efect persuasiv	Efect disuasiv	Efect disuasiv puternic	
LOGICĂ	A fi „raisonneur”	Dorinţa de a demonstra	A fi prea empiric	A nu avea logică	
	A căuta perfecţiunea	A fi competent	A avea lacune	A fi ignorant	
	A accepta compromisul	A propune soluţii	A temporiza	A nu se putea hotărî	
	A se complace în didactică	A acţiona metodic	A se încurca	A fi neinteligibil	

TACTICĂ	A recurge la locul comun	A mima evidenţa	A critica fără discernămînt	A pierde orice credibilitate	STRATAGEMĂ
	A juca teatru	A mima buna credinţă	A fi versatil	A nega faptele	
	A se arăta procedurist	A se conforma principiilor	A da dovadă de fantezie sau de anticonformism	A fi „anarhist”	
	A fi carismatic	A-şi asuma rolul de purtător de cuvînt	A fi individualist	A-i denigra pe ceilalţi	

De unde următoarea schemă (*Sursă : ibid.*):

Alte prezentări, articulîndu-se în jurul perechilor restricţie/manipulare şi emotivitate/descalificare, îmbogăţesc discuţia. Sînt importante în această situaţie :

- *îndoiala,* „raportul de forţe" putînd evolua în favoarea voastră dacă aţi reuşit să zguduiţi „siguranţele" sau „certitudinile" interlocutorului vostru ;
- *intimidarea,* chiar *dramatizarea ;*
- *implicarea,* cu o puternică valoare sugestivă ;
- *exemplaritatea,* stimulînd curiozitatea ;
- *complicitatea* şi *dorinţa de conciliere ;*
- *insistenţa,* prin punerea de condiţii sau prin presiuni repetate ;
- *bunăvoinţa* şi *spiritul de concesie ;*
- *emoţionalul, pateticul* sau *sensibilitatea.*

Înţelegerea cu asistenţa reprezintă un „plus" şi poate fi obţinută, în cadrul sistemului interactiv, prin *congruenţă* sau *empatie,* în funcţie de un proces care are propria sa dinamică (ritm, respiraţie, schimburi gestuale), mimica şi surîsurile complice arătînd că legăturile s-au stabilit pe baza unui acord tacit.

O grilă de evaluare

Să rezumăm, sub forma unei „grile", principalii factori de care se ţine cont în evaluarea voastră :

	Puncte slabe		Puncte tari	
	–2	–1	+1	+2
Vocea – Articulare – Debit – Volum – Intonaţie – Ritm				
Atitudinea – Privire – Gestică – Emotivitate – Prestanţă				

Expunerea – Gestiunea timpului – Volumul cunoştinţelor – Valabilitatea planului – Calitatea argumentaţiei – Forţa de convingere – Posibilitatea de adaptare				

Conştientizarea propriilor lacune nu este niciodată agreabilă, dar poate să fie salutară, anumite recomandări nefiind, deci, de prisos. Mai exact:

– *Nu rămîneţi înţepenit şi daţi viaţă expunerii voastre.*
– *Priviţi auditoriul,* observaţi-i reacţiile, adaptaţi-vă (dacă este nevoie) discursul şi amintiţi-vă că inspiraţia nu stă nici pe pereţi, nici la picioarele voastre.
– *Folosiţi-vă resursele vocii,* schimbînd tonul şi modificînd ritmul şi debitul. Combateţi monotonia, vorbind cu convingere.
– *Nu vă balansaţi, staţi drept :* estrada nu este o pistă de dans şi riscaţi să indispuneţi.
– *Prezentaţi-vă ca şi cum aţi fi în ziua voastră cea mai bună,* dacă vreţi să suscitaţi interesul şi să creaţi un climat favorabil. Lăsaţi pentru altă ocazie ţinutele excentrice, ţesăturile pestriţe, parfumurile puternice sau decolteurile prea adînci ! Cît despre încălţămitea prăfuită, pieptănătura neglijentă sau machiajul exagerat, acestea pot, de asemenea, să impresioneze neplăcut.
– *Străduiţi-vă să vă dominaţi tracul* (care poate fi un stimulent), respirînd profund, lent şi ritmic şi fiţi convins că juriul se comportă astfel încît să vă ajute să depăşiţi emoţiile. Înainte de „a intra pe pistă", destindeţi-vă trăsăturile feţei şi, fără a fi un practicant de yoga, masaţi-vă tîmplele şi sprîncenele cu vîrful degetelor, prin mişcări circulare.
– *Nu vă lăsaţi speriaţi de eventualele lapsusuri, „goluri de memorie" sau alte „poticniri".*
– *Nu dispreţuiţi posibilităţile oferite,* dacă vi se permite şi dacă voi credeţi că este indicat, *de un anumit „suport" :* tablă, retroproïector, diapozitive, material audiovizual.

- *Nu fiţi convinşi de ideea că examinatorul vrea să vă găsească cu orice preţ doar lipsuri :* deci, nu îl priviţi ca şi cum ar fi plin de intenţii rele, nu-l învinuiţi degeaba.
- *Multiplicaţi „exerciţiile de antrenament" şi perfecţionaţi-vă neîncetat prestaţia !*

Ultimele aranjamente

„Încercaţi să ajungeţi în sala de conferinţe în care veţi vorbi cu o oră înainte, pentru a examina în detaliu locul. Nu uitaţi să vă luaţi fişele şi documentaţia necesară. Alegeţi poziţia în care veţi sta şi rămîneţi aici cîteva minute pentru a vă acomoda cu sala.
Rugaţi-l pe unul dintre organizatori să conecteze microfonul pentru a putea să vă testaţi vocea [...]. Spuneţi ce vă trece prin cap, o poezie sau un fragment din expunerea voastră. Ceea ce contează este rezonanţa. Dacă surprindeţi vreun defect, veţi avea tot timpul să îl remediaţi. Dacă, de exemplu, „s"-urile voastre sînt prea puternice, îndepărtaţi-vă puţin. Se mai poate întîmpla ca zgomotul limbii să fie prea sonor, din cauza gurii prea uscate : pentru această eventualitate, vă trebuie nişte bomboane şi un pahar cu apă în apropiere. Verificaţi, împreună cu responsabilii tehnici, bunul mers al aparatelor de care vă veţi servi [...].
Odată toate aceste detalii aranjate, încercaţi să vă relaxaţi, să vă pregătiţi psihologic [...]. Concentraţi-vă asupra a ceea ce vreţi să transmiteţi [...].
În final, cîteva mici sfaturi : nu consumaţi alcool, chiar dacă vi se pare că asta vă va stimula [...]. Evitaţi mesele prea încărcate înaintea discursului [...]. Dacă sînteţi prea emotivi, puteţi lua un calmant uşor, doar dacă i-aţi mai verificat efectele în prealabil."

Sursă : Nathalie Pacout, *Parler en public*, Alleur, Marabout, 1988, pp. 135-137.

8

DISCUŢIA

Discuţia cu juriul (comisia) acompaniază frecvent expunerea în concursurile în care figurează, separat, ca probă de admitere. Discuţia poate fi des întrebuinţată în viaţa profesională, atît pentru angajarea unui salariat, cît şi pentru evaluarea performanţelor unui colaborator, dar şi în negocierea între două părţi. Oricare ar fi împrejurările, astfel de situaţii permit, într-o ocazie mai puţin oficială, recurgerea la întreaga paletă a mijloacelor oralului. Fără a pierde din vedere relaţia emiţător/receptor (*cf.* tabelul de la pagina următoare) şi fără a reveni la ceea ce s-a spus în capitolul anterior despre vorbire (exprimare) şi comportament, ar trebui să identificăm principiile aplicabile acestor forme de comunicare şi apoi, pentru unele dintre ele, să aprofundăm perspectiva, prin cîteva metode specifice.

Factorii reuşitei

Dialogul presupune o *interactivitate constantă :* argumentele trebuie să fie selecţionate cu grijă, adaptate în permanenţă reacţiilor partenerului şi prezentate şi prin recurgerea la limbajul nonverbal. Dar, înainte de toate, trebuie să ne întoarcem la obiectivul urmărit şi la contextul propriu acestor schimburi.

O pregătire minuţioasă

Meditaţia prealabilă urmăreşte trei întrebări esenţiale :

- *Care este obiectul întîlnirii ?* Poate fi vorba de înţelegerea motivaţiilor şi a liniilor dominante ale personalităţii unui candidat, dar şi de preluarea şi de difuzarea unei opinii, de confruntatea perspectivelor, de stabilitea unui diagnostic, de sondarea intenţiilor, de testarea aptitudinilor şi capacităţii.
- *Care sînt condiţiile de desfăşurare ?* Anumite informaţii sînt disponibile, precum identitatea şi funcţia vecinilor, durata prevăzută, amenajarea locurilor. Ar fi util să mai adunaţi şi altele, raportîndu-se, de exemplu, la statutul, formarea, trăsăturile de caracter sau vîrsta celor care vor sta în

faţa voastră. Locul pe care stai are şi el o semnificaţie: de obicei, studentul stă la un birou separat de cel al examinatorului, poziţia aceasta marcînd distanţa dintre cei doi; din contra, participanţii la o reuniune vor sta toţi în jurul aceleiaşi mese, pentru că toţi sînt pe picior de egalitate.

Relaţia emiţător/receptor

Poate fi înţeleasă pornind de la un anumit număr de întrebări formulate iniţial de autori ca Harold Lasswell sau Schuyler Forster:

- *Cine vorbeşte ?* (identificarea locutorilor).
- *Ce vrea să spună ?* (specificarea conţinutului mesajului: implicit/explicit, reprezentativ/instrumental, informativ/demonstrativ...).
- *Prin ce mijloc ?* (procedee folosite, ton şi stil adoptat).
- *Cui ?* (publicul vizat).
- *Cu ce efect ?* (impactul scontat, recepţionarea şi audienţa, consecinţele directe sau indirecte).
- *În ce împrejurări ?* (condiţii spaţio-temporale).

Fiecare act de comunicare trimite la semnificaţii mai mult sau mai puţin imediate. Conţinutul său, latent sau manifest, poate fi interpretat într-o manieră tematică, formală sau structurală:

Niveluri de gîndire	**Caracteristici principale**	**Obiective**	**Autori de referinţă**
Tematic	Categorii	Calculul şi comparaţia frecvenţei anumitor caracteristici	Bernard Berelson
	Evaluarea	Examenul judecăţilor formulate de locutor	Charles Osgood *et al.*
Formal	Expresie	Analiza semnificanţilor şi a organizării lor	Noam Chomsky Zellig Harris
	Enunţare	Studierea proceselor discursive („actes de parole")	John Austin John Searle
Structural	Co-ocurenţă	Încercare de a asocia itemii	Algirdas Julien Greimas
	Modelare	Punerea în evidenţă a „ordinii ascunse" a discursului	Claude Lévi-Strauss Roland Barthes

Să precizăm că aceste investigaţii nu sînt numai descriptive, ci şi interferenţiale, iar cuantificarea se bazează pe unităţi de *număr* (semantice sau lingvistice), de *numeraţie* (aritmetică sau geometrică) şi de *context* (local sau global). Cît despre categorii, ele ţin de criteriul de pertinenţă, de exhaustivitate, de fidelitate şi de validitate. Să nu omitem, datorită importanţei lor strategice, pauzele sau întreruperile, digresiunile sau emfazele.

- *Care sînt temele dezbaterii ?* Metodele de investigare propuse în prima parte a acestei cărţi pot fi foarte folositoare şi pot servi de suport în găsirea unor soluţii pentru problema următoare. Va trebui să aveţi argumente numeroase şi solide pentru a nu vă găsi dezarmaţi. De aceea, va trebui:

  – *să selecţionaţi punctele cele mai reprezentative* şi *să eliminaţi ceea ce este accesoriu sau uşor de contestat ;*
  – *să ierarhizaţi elementele reţinute şi să le organizaţi de-a lungul unui fir conducător ;*
  – *să apelaţi la exemple* care vă pot ilustra în mod clar gîndirea ;
  – *să prevedeţi obiecţiile* la care demersul vostru poate duce, deci să nu vă faceţi iluzii că acesta este perfect. Simetric, puteţi construi în imaginaţie un alt raţionament şi să îi găsiţi punctele vulnerabile.

Cuvinte care pot convinge

Pentru a obţine consimţămîntul celorlalţi, este indicat :

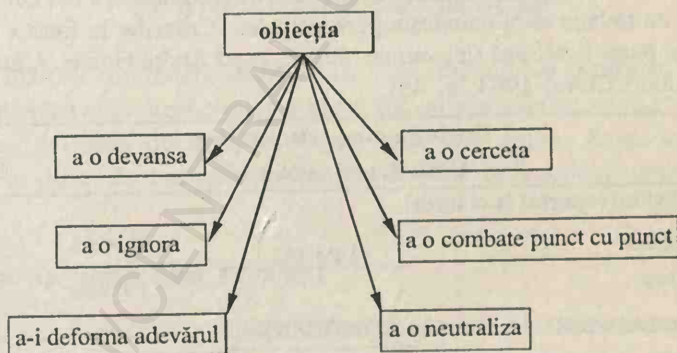
- *să vă concentraţi asupra unui mic număr de motivaţii majore,* pentru a evita impresia de supraabundenţă sau riscul diluării mesajului ;
- *să vă feriţi de generalizările abuzive sau de falsele interpretări* (dacă o valoare creşte cu 20%, a afirma că o scădere în aceleaşi proporţii produce revenirea la aceeaşi cifră este o eroare, fiindcă trecerea de la 120 la 100 produce o diminuare de 20/120, adică 16,7%) ;
- *să vă adaptaţi poziţiei interlocutorului :* sînteţi interesaţi să insistaţi asupra argumentelor care sînt pentru el mai semnificative, pentru a surprinde sentimentele sau maniera sa de a vedea lucrurile. O asemenea atitudine nu trebuie să vă facă să vă răzgîndiţi ; dimpotrivă, rămînînd credincios unei anumite conduite, trebuie să căutaţi în ansamblul justificărilor pe cele ce vi se par cele mai indicate. Pentru a convinge, veţi fi uneori aruncaţi pe terenul emoţiei şi afectivităţii ; în astfel de ocazii, nu trebuie să derivaţi spre „manipulare", cum arată acest tabel :

A DEMONSTRA	– Apel la raţionalitate şi la conştiinţă – Accesul pus pe fapte şi raţionament, independent de relaţia cu ceilalţi	—> A CONVINGE
A SUGERA	– Utilizarea afectivului şi a inconştientului – Folosirea imaginilor, a simbolurilor şi sentimentelor	—> A MANIPULA

Oricare ar fi temeiul motivelor invocate aici, ele pot fi, totuşi, contrazise:

- *identificînd tipurile de logică utilizate,* pentru a le înţelege mai bine, pentru a stabili o *replică* şi a plasa dezbaterea pe alt teren;
- *cerînd unele lămuriri* sau *reluînd ceea ce tocmai a fost spus* pentru a-l determina pe altul să-şi clarifice gîndirea şi să-şi spună gîndurile;
- *găsind lipsa în raţionamentul care vă este contrapus* (omiteri voluntare, erori de judecată, sofisme), pentru a-i limita înţelesul sau a-l orienta în favoarea voastră.

Mai pot fi avute în vedere şi alte procedee, pentru rezolvarea *obiecţiilor:*

Este important să nu vă lăsaţi conduşi de o logică străină; trebuie să vă mobilizaţi rapid ideile, să relativizaţi cuvintele care vă sînt adresate şi să vă expuneţi propria contra-argumentaţie, dovedind (nu doar în aparenţă!) rigurozitate

Panoplia „efectelor persuasive" vă stă la dispoziţie (*Sursă:* René Charles şi Christine Williame, *La Communication orale,* Paris, Nathan, 1994, p. 107):

Tipul efectului	Intenţii, obiectiv vizat	Exemple
1. De metodă	Clarificare, clasare	A folosi cifre, referinţe
2. De evidenţă	Expunerea condiţiilor	„Este necesar...„Trebuie..."
3. De îndoială	A pune în dificultate, a aduce contradicţia	„Cum puteţi, pe de o parte,... şi, pe de alta,...?"
4. De implicare	A suscita participarea	„Aţi constatat voi înşivă..."
5. De exemplaritate	A-şi pune în valoare ideile, atitudinile, pentru a reuşi	„Eu însumi utilizez..."
6. De complicitate	A favoriza înţelegerea	„Sînt de acord cu părerea d-voastră..."

O personalitate afirmată

În timpul discuţiei, privirea şi gestica joacă un rol cheie; acestea vă acompaniază sau vă subliniază cuvintele, întărindu-le credibilitatea şi vă ajută să percepeţi mai bine reacţiile celor care vă ascultă, putînd astfel să vă adaptaţi discursul, păstrînd, totuşi, linia directoare stabilită.

Fie că vă aflaţi sau nu într-o poziţie de forţă, comportamentul non-verbal ocupă acum un loc mult mai important decît în expunere, cînd cel care se exprimă nu trebuie să-şi manifeste personalitatea. Criteriile în funcţie de care aceasta ar putea fi definită sînt variate (*Sursă :* după André Guittet, *L'Entretien*, Paris, Albert Colin, 1983, p. 48):

Tipologia comportamentelor (Diferiţi poli de reacţie)		
Individul raportat la el însuşi		
Abstract Distins	LIMBAJ ◄——►	Concret Familiar
Incoerent Neclar	PERTINENŢĂ ◄——►	Coerent Clar
Relaxat Hipotonic	TENSIUNE ◄——►	Concentrat Hipertonic
Indiferent Uniform	MOTIVARE	Implicat Dinamic
Pesimist Depresiv	DISPOZIŢIE ◄——►	Optimist Euforic

Relaţia cu ceilalţi		
Închis Introvertit	← EXPRIMARE →	Călduros Extrovertit
Spontan Natural	← CONTROLAT →	Strategic Tactic
Dependent Căutînd recunoaşterea	← AUTONOMIE →	Independent Opozant
Egocentric Narcisiac	← ATITUDINE →	Afectat Înţelegător
Defensiv Închis	← ADAPTARE →	Evolutiv Deschis

Regulile aplicabile în examenele şi procedurile de selecţie

Vom urmări în continuare situaţiile cu care studenţii se confruntă cel mai des : întrebări puse după o intervenţie orală, conversaţia cu juriul (comisia), întîlnirea destinată obţinerii unui post sau unui stagiu. Regulile jocului diferă, în parte, deci atitudinile trebuie adaptate în funcţie de acestea.

Discuţia în urma unei expuneri

Aceasta are în vedere stabilirea nivelului teoretic al candidatului, dar şi aprecierea posibilităţilor sale de analiză, de sinteză, precum şi capacitatea sa de reacţie. Discuţia cuprinde, cel mai adesea, două faze : prima constă în lămurirea unei anumite noţiuni sau în anularea ambiguităţii, în sugerarea unor alte problematici. Argumentele avansate sînt adaptate perspectivei, raportîndu-se la temă şi directivă. A doua etapă permite extinderea abordării şi chiar în disciplina avută în vedere, a parcurgerii cîmpului de cunoştinţe, ajungîndu-se la reperarea lipsurilor şi a părţilor slabe.

Un caz particular: interviul

Interviul poate fi mai mult sau mai puţin directiv, în măsura în care se urmăreşte controlarea, verificarea, aprofundarea sau explorarea unei situaţii sau a unui domeniu dat. Pentru Rodolphe Ghiglione şi Benjamin Matalon (*Les Enquêtes sociologiques,* Paris, A. Colin, 1978, p. 77), cea mai bună combinare (materializată prin puncte) ar fi următoarea:

Conversaţie / Cercetare	Non directiv	Semi directiv	Directiv
Control			•
Verificare		•	•
Aprofundare	•	•	
Explorare	•		

Pentru a realiza aceste schimburi, se impun mai multe condiţii:

- stabilirea unui climat de încredere;
- accesibilitatea limbajului;
- motivarea candidatului...

Din cînd în cînd, „relansările" se pot dovedi binevenite, ca de pildă metoda „oglinzii" sau a „ecoului": repetarea unui cuvînt sau a unei expresii este deseori considerată o invitaţie la urmărirea ideii exprimate. Există, de asemeni, posibilitatea apelării la „contra-exemple", a evocării argumentelor de autoritate sau a simulării ignoranţei (tehnică numită a „incomprehensiunii voluntare"). Se pot produce şi aici distorsiuni legate de condiţionarea verbală sau de efectele *de iluzie*, de halou sau de conformism.

Oricare ar fi opţiunea făcută (formulare deschisă: „Cum vă vedeţi viitorul?", închisă: „Aţi fost în Parcul Astrid ieri după-amiază?", alternativă: „La întoarcere veţi rămîne la prietenii voştri din Lille sau veţi merge la Futuroscop?", proiectivă: „Dacă obţineţi un concediu de un an, ce veţi face?"...), se impun anumite precauţii, cu atît mai mult cu cît – aşa cum subliniază André Guittet (*L'Entretien,* ed.cit., p.18) – „Calitatea unei stofe, forma unui guler de cămaşă, răsucirea vîrfurilor unei mustăţi pot deveni semne de recunoaştere foarte sofisticate şi pot evidenţia puterea, statutul, funcţia sau intenţia".

Pe cît este posibil:

- *Răspundeţi cu precizie la întrebările puse*. E mai bine să-ţi mărturiseşti ignoranţa decît să încerci cu orice preţ mascarea ei prin formule *tergiversante* sau nepotrivite. Fiţi sigur că examinatorul are o îndelungă experienţă a acestui gen de exerciţiu şi vă va putea aprecia foarte rapid

mărimea lacunelor. Dacă n-aţi înţeles ce vrea să spună, aveţi tot dreptul să-i cereţi să repete sau să-şi precizeze ideea. La fel, puteţi utiliza *reformularea* pentru a valorifica o demonstraţie sau pentru a explica un pasaj la care ţineţi.

- *Conformaţi-vă cerinţelor specificate :* dacă vi se cere opinia, nu ezitaţi să o exprimaţi, justificînd-o. Dimpotrivă, dacă trebuie să menţionaţi doar fapte, nu faceţi aprecieri.
- *Obişnuiţi-vă să fiţi concişi şi indicaţi esenţialul în fraze puţine.* Dacă timpul vă permite sau dacă vi se cere, veţi avea atunci libertatea de a fi mai prolific. Dacă urmăriţi doar să cîştigaţi timp „amînînd" sau „divagînd", faceţi un calcul foarte prost : cel care vă notează nu va fi naiv, va suspecta o „respingere de obstacol" şi va fi lipsit de posibilitatea de a face remarcile gîndite.

Conversaţia cu examinatorii

Aceasta are ca obiect testarea calităţilor intelectuale, a personalităţii şi a motivării, în funcţie de cerinţele unei formaţii sau de procedurile unui concurs. Dialogul se angajează uneori direct sau se bazează pe o expunere de cîteva minute însoţită de o scurtă pregătire. În acest caz, subiectul, referitor la un eveniment social sau la o problemă de actualitate, nu necesită cunoştinţe tehnice deosebite şi serveşte doar ca pretext pentru începerea conversaţiei. Singurele care contează sînt reacţiile şi atitudinile candidatului. Acesta este invitat să vorbească despre experienţele sale (stagii, angajamente asociative...), despre gusturile şi pasiunile sale, despre ambiţiile şi proiectele sale. Fiecare membru al juriului (două sau trei persoane, uneori mai multe) evaluează prestaţia cu ajutorul unei grile de analiză (ca aceea de mai jos, utilizată la admiterea în anumite şcoli de comerţ) şi acordă o notă globală ţinînd cont de punctele forte şi sancţionînd lipsurile, astfel încît să evite o prea mare concentrare în jurul mediei :

Numele candidatului :	**Juriul :**	**Data :**
I. PREZENTARE. COMPORTAMENT		[++] [+] [–] [– –]
– Aparenţă : fizică şi vestimentară		
– Atitudine : controlarea situaţiei şi adaptare		
– Emotivitate : autocontrol corporal şi psihologic		
– Expresie : vocabular, stil, ton, elocinţă, volum sonor, debit, gestică		

II. CALITĂŢI INTELECTUALE. CULTURĂ [++] [+] [–] [– –]
- Logică, prezenţă de spirit, ordonarea ideilor
- Onestitate intelectuală, coerenţă, recunoaşterea paternităţii ideilor altora, capacitatea de a-şi asuma responsabilitatea pentru propriile erori
- Referinţe culturale şi stăpînirea acestora

III. PERSONALITATE. MATURITATE [++] [+] [–] [– –]
- Experienţă
- Autoritate nativă, ascendent
- Deschidere de spirit
- Capacitate de judecată, obiectivitate
- Ideal de viaţă

IV. APTITUDINE PENTRU ACŢIUNE [++] [+] [–] [– –]
- Acţiuni repurtate, reuşite
- Proiecte, inovaţii, dinamism
- Simţul responsabilităţii, îndrăzneală, diplomaţie
- Motivare pentru şcoală, pentru viaţa profesională

NOTA GENERALĂ: /10

OBSERVAŢII:

NB: Pentru fiecare din cele patru criterii, încercuiţi căsuţa corespunzătoare.

Aşadar, fiţi voi înşivă şi nu îmbrăcaţi veşminte ce nu vă sînt pe măsură. Mai precis:

- *daţi dovadă de convingere, fiţi combativi şi păstraţi-vă sîngele rece*, chiar dacă sînteţi uneori în dificultate. Prestaţia voastră de ansamblu nu va suferi din această cauză;
- *nu luaţi imediat cuvîntul, ci stabiliţi eventual o pauză de cîteva secunde pentru a vă mobiliza ideile sau pentru a vă trage sufletul*;
- *evitaţi enunţurile vagi sau prea generale şi acordaţi prioritate concretului şi clarităţii*;
- *fiţi atenţi să nu vă contraziceţi.* O veţi face cu atît mai puţin cu cît veţi avea grijă să spuneţi ceea ce gîndiţi şi să apăreţi aşa cum sînteţi.

Anumite metode de selecţie presupun o *discuţie colectivă* unde se reunesc mai mulţi participanţi pentru a rezolva un caz practic (organizarea unei manifestări, punerea în practică a unui proiect...). Juriul nu intervine; el este acolo doar pentru a observa şi pentru a contabiliza punctele obţinute. Este evident că acest tip de probă are ca scop revelarea aptitudinilor voastre pentru munca în colectiv (*cf.* cadranul din pp. 179-181) şi, în special, a capacităţii voastre de suscitare şi organizare, de comunicare şi negociere. Reacţiile fiecărui candidat sînt observate atent, iar duratele de luare a cuvîntului – înregistrate.

Poate vă veţi recunoaşte în această „galerie de portrete" (*Sursă:* după Jean-Pierre Lorenzi şi Chantal Aina, *Les Outils de la formation*, Paris, Nathan, pp. 34-35):

Tip	Manifestări	Remediu
Rezervatul	Vorbeşte puţin sau cu stînjeneală. Nu suportă să fie în centrul atenţiei. Are o privire instabilă.	Cîştigaţi-i încrederea. Valorificaţi fiecare din intervenţiile sale.
Vorbăreţul	Discută cu vecinii. Inepuizabil în orice domeniu.	Readucerea sa la scopurile stabilite şi la limitările cronometrului.
Migălosul	Insistă pe detalii. Antrenează grupul în discuţii sterile.	Daţi-i cîteva precizări şi fixaţi-l.
Susceptibilul	Se indignează, se simte jignit.	Faceţi grupul să reacţioneze.
Încăpăţînatul	Rămîne pe poziţii. Îşi supraevaluează experienţa.	Discutaţi cu el în afara şedinţei.
Adormitul	Îl fură somnul	Faceţi linişte!
Retardatul	Ritm lent, spirit neliniştit.	Fiţi pedagog.
Bufonul	Ia totul în glumă. Face grupul să rîdă.	Stăpîniţi-l cu umor.
Agresivul	Critică metodele, conţinuturile.	Rămîneţi calm, iar, la nevoie, ridicaţi tonul.

Dinamica grupurilor

În lucrările sale, Jacob Levy Moreno (1892-1975), psihiatru de origine română, naturalizat american în 1935, a avut ideea de a reprezenta grafic relaţiile de afinitate din cadrul unor grupuri restrînse. *Testul sociometric* constă, în această viziune, în a cere fiecărui participant să precizeze pe care dintre colegii ori semenii săi îi preferă, pe care îi respinge şi care îi sînt indiferenţi. Toate aceste

date sînt regrupate într-o *sociogramă.* „Diadele", „triunghiurile", „pătratele" şi alte grupuri pot fi, din acest moment, puse în evidenţă prin linii de conexitate, de centralitate şi de simetrie. Cercetările întreprinse de Renato Tagiuri, Jérôme Bruner şi Paul Blackley ne uşurează comprehensiunea acestor procese şi servesc la stabilirea unui „diagnostic de sociabilitate" întemeiat pe diverşi indici, dintre care congruenţa selectivă, sensibilitatea relaţională, transparenţa şi acuitatea perceptivă. Acelaşi este şi cazul metodei numită „a roţii", expusă de Jean Maisonneuve în mai multe din contribuţiile sale.

Acest proiect de „matematizare a proprietăţilor psihologice ale indivizilor" rezultă din calculul matriceal şi din teoria grafurilor. Psihodramele şi jocurile pe roluri izvorăsc direct de aici.

Analiza interacţiunilor se poate aplica şi la fenomenele de comunicare. Bazată pe contabilizarea frecvenţelor de emisie şi de recepţie culese în timpul unor reuniuni nepresupunînd decît intervenţia unor efective slabe, clasificarea adoptată de Robert Bales reţine douăsprezece categorii cu corespondenţă în trei tipuri de reacţii: pozitive, neutre sau negative.

În primul caz, predomină destinderea şi solidaritatea. Un al doilea tip de comportament este în funcţie de probleme de orientare, de evaluare sau de influenţă: o persoană încearcă să obţină ajutoare şi sfaturi, dar poate, la rîndul ei, să-şi exprime părerea şi să participe la experienţă. A treia variantă este marcată de tensiuni, de antagonisme şi, în general, de un refuz al integrării. De aici rezultă grila:

Tabelul categoriilor al lui Bales

I. Reacţii pozitive (1+2+3)		1. *Solidaritate:* Dovedeşte spirit de grup. Ajută, îl pune în valoare pe celălalt.
		2. *Destindere:* Glumeşte, rîde, îşi manifestă satisfacţia.
		3. *Acord:* Acceptă, înţelege, aderă.
II. Reacţii neutre, centrate pe sarcină	Răspunsuri (4+5+6)	4. *Oferirea de sugestii;* indică o direcţie.
		5. *Oferirea propriei opinii;* face o mărturisire.
		6. *Oferirea unei orientări;* furnizează puncte de reper.
	Întrebări (7+8+9)	7. *Solicitarea unei orientări;* doreşte o privire din exterior.
		8. *Solicitarea unei opinii;* solicită o judecată.
		9. *Solicitarea de sugestii;* aspiră la contacte.
III. Reacţii negative (10+11+12)		10. *Dezacord:* Refuză participarea, dezaprobă.
		11. *Tensiune:* Exprimă jena, frustrarea sauneliniştea.
		12. *Antagonismul:* Se opune, denigrează, atacă.

* Probleme de orientare: 6+7; de evaluare: 5+8; de influenţă: 4+9; de decizie: 3+10; de tensiune: 2+11; de integrare: 1+12.

Cu cît statutul este mai ridicat, cu atît contactele realizate sînt mai importante. În plus, cu cît efectivele cresc, cu atît structura devine mai centralizată. Există şi alte „tabele", ca acela propus de Barbara Heyns (referitor la cunoştinţele mobilizate de colectiv pentru a rezolva o problemă dificilă), cel al lui Bernard Steinzor (axat pe motivare) sau cel al lui Launor Carter (bazat pe *leadership*). Metodele de negociere sînt esenţiale aici şi necesită o strategie corespunzătoare, strategie ale cărei principale etape sînt următoarele:

- determinarea în prealabil a mizelor, a poziţiilor, a mijloacelor de presiune şi a marjelor de manevră disponibile;
- alegerea strategiei proprii: *discutarea punct cu punct*, în scopul de a rezolva separat fiecare problemă, sau *determinarea unui bilanţ* care să stabilească clar situaţia revendicărilor respective, avantajele şi inconvenientele fiecăreia din soluţiile posibile;
- ascultarea activă a interlocutorului şi asigurarea acestuia că poziţia lui este percepută în mod corect;
- tratarea dezbaterii în sine, în dimensiunea sa obiectivă, eliminînd orice atac la persoană şi o prea mare afectivitate; – evitarea speculaţiilor de tip *învingător/învins* pentru a evita ca partenerul, simţindu-se în poziţie de eşec, să readucă în discuţie rezultatul obţinut;
- degajarea, dincolo de opoziţii, a intereselor complementare, astfel încît să se ajungă la un *acord*;
- prevederea din start a termenelor şi a modalităţilor de aplicare şi evitarea în acest fel a oricărui risc de divergenţă.

Faţă în faţă cu angajatorii potenţiali

E o trecere dificilă, în care studentul abordează direct lumea profesională cu multe prejudecăţi, cu teamă, chiar cu anxietate. El nu cunoaşte bine regulile jocului şi crede că decizia este rezultatul unei abordări subiective, al hazardului sau chiar al capriciului angajatorului. Desfăşurarea discuţiei se bazează, în realitate, nu numai pe trăsăturile de caracter ale postulantului, ci şi pe postul de ocupat, pe sarcinile de îndeplinit şi pe competenţele cerute. Modalităţile de interogare fac să alterneze:

- *întrebări deschise şi închise*. Primele, lăsînd celui interesat posibilitatea de a alege domeniul pe care-l preferă, sînt de natură să creeze un climat de încredere care facilitează schimbul (de exemplu, „Cum percepeţi relaţiile dintre Universitate şi întreprindere?"). Ultimele, foarte la obiect, („Ce diplomă aţi obţinut?"), sînt destinate obţinerii şi verificării unei informaţii;
- *formulări directe*, care necesită un răspuns determinat, fără posibilitate de eschivare („Sînteţi căsătorit"?), sau *indirecte*, care implică mai puţin

individul şi readuc discuţia într-un plan mai general („Ce concepţie au studenţii despre condiţiile de lucru din administraţii? ”), chiar dacă interlocutorul doreşte să afle punctul de vedere al candidatului. Unele întrebări, ca „Dacă ar trebui să vă alegeţi acum orientarea, aţi urma acelaşi traseu? ”, invită candidatul la proiectarea într-o situaţie imaginară. Sînt „sondate” şi „dezvăluite” astfel motivaţiile şi dorinţele profunde ale persoanei;

- *întrebări neutre*, ce se abţin de la orice influenţă voluntară („Formarea alternativă favorizează accesul la un loc de muncă? ”), sau *inductive* , care orientează replica („Studiile superioare nu sînt, oare, inadaptate nevoilor sistemului productiv? ”).

În astfel de situaţii, mereu delicate, păstraţi-vă cît mai multe atuuri şi, în faţa persoanei însărcinate cu recrutarea:

- *Nu încercaţi să disimulaţi realitatea*, făcînd caz de experienţe sau de competenţe pe care nu le posedaţi deloc (sau în foarte mică măsură). În această privinţă, vă veţi fi luat precauţia de a reciti înainte de interviu *curriculum vitae* pe baza căruia aţi fost selecţionat. Nu fiţi, însă, modest şi scoateţi în evidenţă ceea ce ştiţi să faceţi.
- *Lăsaţi să se vadă că vă cunoaşteţi bine şi arătaţi-vă interesul pentru slujba (sau zona de activitate) căreia vă dedicaţi.*
- *Arătaţi-vă motivat şi dinamic*. Gîndiţi-vă că aveţi şanse mari să cîştigaţi, de vreme ce aţi trecut deja de o etapă importantă.

Oricare ar fi tipul de discuţie la care trebuie să participaţi, nu uitaţi că modalitatea cea mai bună de a fi eficient este de a vă antrena activ şi de a profita de toate oportunităţile de simulare care vă sînt oferite. Puţin cîte puţin, veţi reuşi astfel să dejucaţi unele „capcane” (*Sursă*: după Nicole Teste, *Méthodologie et organisation du travail d'études. Schéma d'animation et exercises d'application*, Paris, Centrul de formare profesională bancară, 1992, p. 223):

	Evitaţi	Căutaţi
„V”	Să vorbiţi prea repede, prea încet.	Să observaţi reacţiile juriului, care se constituie în indicaţii.
	Să nu mai vorbiţi (vid ce poate permite întrebări suplimentare din partea juriului).	Reluaţi ceea ce trebuie spus sub o altă formă.

„Î"	Să întrerupeţi examinatorul.	Să vă cereţi scuze şi să tăceţi aşteptînd continuarea.
	Să întrebaţi în loc să răspundeţi (nu poate fi util decît în cazul în care solicitaţi precizarea unui aspect legat de răspunsul pe care trebuie să-l daţi).	În loc de aceasta, acordaţi-vă un timp de reflecţie reformulînd ceea ce trebuie spus.
„E"	Eroarea: să vă înşelaţi asupra subiectului sau să răspundeţi pe lîngă întrebare.	Să înţelegeţi tema şi directiva.
„F"	Să vă folosiţi timpul de vorbire fără control.	Să vă păstraţi ceasul la vedere, ca să puteţi verifica ora.
	Să faceţi grimase la auzul unei întrebări dificile.	Să transformaţi grimasa în zîmbet.
„G"	Să garantaţi ceea ce nu e absolut sigur.	Să precizaţi, dacă e nevoie, originea informaţiei.
„A"	Să ascultaţi fără să priviţi auditoriul.	Să vă recunoaşteţi eventuala încurcătură, dar mai ales să o depăşiţi.
„F"	Să fiţi impasibil, lipsit de reacţie.	Să priviţi interlocutorul şi să căutaţi schimbul, comunicarea.
„U"	Să urmăriţi o idee fără să controlaţi reacţiile sălii.	Să nu uitaţi necesitatea de a transmite, de a stabili relaţia.
„S"	Să suprimaţi unele părţi din ceea ce trebuie să trataţi în cursul expunerii.	Să fiţi convins că ceea ce spuneţi este important.

Veţi învăţa, de asemeni, să „decriptaţi" anumite mimici (*Sursă*: după René Charles şi Christine Williame, *La Communication...*, ed.cit., p. 125):

Gura	**Privirea**	**Sprîncenele**	**Interpretare**
Surîzătoare	Directă	Normale	Entuziasm, mulţumire
Închisă	Coborîtă	Uşor încruntate	Absenţă, tristeţe
Închisă, cu colţurile coborîte	Directă	Încruntate	Nemulţumire, enervare
Închisă, cu buzele ţuguiate	Îndreptată în altă parte	Uşor încruntate	Decepţie, dezgust

Ce-i de făcut dacă...?

„Juriul e tăcut şi rece

O tăcere totală şi glacială precedată de un: «Vă ascultăm» este impresionantă, dar este, în schimb, un garant al atenţiei şi al profesionismului. Profitaţi de ea pentru a vă arăta calmul, seriozitatea, metoda. Însufleţiţi-vă cu atît mai mult expunerea. Încercaţi să suscitaţi dialogul folosind întrebări retorice sau extinzînd concluzia.

Juriul discută

Nu conchideţi din aceasta că prestaţia voastră este plictisitoare. E normal ca unii membri ai juriului să fie obosiţi şi de aceea să se exprime uneori zgomotos, deranjînd candidaţii. Dacă aveţi impresia că nu sînteţi ascultat, puteţi folosi mai multe tehnici:
– o secundă de tăcere abia subliniată;
– o privire politicoasă înspre persoanele care «se disipă», pentru a le cîştiga atenţia.

Juriul vă agresează

Păstraţi-vă calmul. Poate fi vorba de un test de încercare a capacităţii voastre de reacţie. Nu arătaţi că sînteţi destabilizat [...]. Explicaţi-vă alegerea. E momentul să vă controlaţi gesturile.

Juriul vă pune o întrebare bizară

Nu lăsaţi să se vadă că întrebarea vi se pare stupidă. Încercaţi să-i găsiţi un rost. Dacă simţiţi că e o farsă, puteţi răspunde cu umor, dar prudent...

Juriul glumeşte făţiş

E dificil de reacţionat, căci adesea tensiunea este atît de mare, încît studenţii cei mai amuzanţi în viaţa de toate zilele îşi pierd tot hazul într-o situaţie de examen. Reacţia minimală constă deci în a schiţa un zîmbet discret. Nu vă permiteţi nici o familiaritate.

Juriul se ceartă

Se întîmplă să apară dezacorduri în cadrul unei comisii, dar lucrul acesta poate constitui şi o provocare. Încercaţi să reluaţi cuvîntul şi să scoateţi în relief punctele asupra cărora toţi sînt de acord.

Un singur membru al juriului vă interoghează

Se stabileşte uneori o procedură de alternanţă, un fel de «tur» de interogare. Descurcaţi-vă!

Vi se cere să continuați atunci cînd ați terminat

Bucurați-vă de ocazia ce vi se oferă pentru a vă exprima mai mult. Dezvoltați un punct sau altul și explicați de ce ați dorit să-l puneți în valoare. Ilustrați, dați exemple.

Vi se reproșează omiterea unui element asupra căruia aveți impresia că ați insistat

Atenția are întotdeauna un caracter discontinuu. Nu vă mirați. Nu spuneți: «Am spus-o deja»; reluați arătînd că ați evocat acest aspect, dar că ar fi interesant de completat și de adăugat unele precizări."

Sursă: Eve Clément, *Comment passer un examen oral ?*, Alleur, Marabout, 1994, pp. 111-113).

Posibilitatea unui eșec nu poate fi, din păcate, total exclusă. Dacă vi se întîmplă un astfel de accident, nu cedați „depresiei" și, așa cum insistă unele mesaje publicitare, „gîndiți pozitiv" (*Sursă*: Jean-Louis Cospérec, *100 Conseils pour étudier mieux*, Paris, 1986, pp. 32-33):

Atitudini negative	Atitudini pozitive
Să consideri că eșecul este fără drept de apel și să renunți imediat la a continua sau la a o lua de la capăt, să arunci, vorba cîntecului, „cărțile pe foc".	*Există întotdeauna un alt drum*, și acela nu este obligatoriu închis; merită să reflectezi la asta. Mai bine mai aștepți decît să renunți.
Să continui sau să o iei de la capăt fără a fi învățat nimic din eșec sau din mersul în gol: *să crezi că examenul sau concursul este o loterie* și că ai tras, pur și simplu, un loz necîștigător.	Un eșec, chiar limitat, trebuie fie un prilej de bilanț. Este un punct din care trebuie să înaintezi; neșansa nu explică totul. Dacă vei continua după aceeași metodă, aceasta se va întîmpla numai după o matură reflectare.
Să dai eșecului *o explicație prea simplă* (e vorba de o simplă uitare sau de o mică eroare de interpretare a subiectului..) sau *prea gravă* (de vină e modul meu de a gîndi care e prost, nu sînt în stare de nimic...).	Rareori se întîmplă ca una sau cealaltă din explicații să fie cea bună: o mică eroare nu are consecințe decît dacă este repetată de mai multe ori sau dacă manifestă un defect de logică; *este puțin probabil ca lucrarea ta să fie complet lipsită de valoare.* Oricum, nu poți trage de aici concluzia că nu ești bun de nimic. Analizează totul cu seninătate.

Să fii complet „la pămînt"; să nu reacţionezi nici într-un sens, nici în altul; *să-ţi cultivi „depresia"*, să refuzi să vorbeşti despre asta. Să te izolezi, să nu mai faci nimic pentru că nu ştii ce să faci.	Să reacţionezi fără precipitare, dar să reacţionezi. Să ceri un sfat, dacă e cazul, pentru a înţelege mai bine cauzele acestei ratări (profesorului, unor colegi). În caz de dubiu, înainte de a lua o decizie, să te apuci din nou de lucru, cu teme uşoare. *Să nu te laşi*, moral şi fizic, *doborît !*
Să treci la o viteză superioară (mai multă muncă, mai mult timp) fără să fi înţeles cauza eşecului; *să te omori muncind...*	Să încerci mai degrabă *să lucrezi altfel*, sau să urmezi mai bine metoda şi programul vechi dacă, după ce ai reflectat, ai ajuns la concluzia că nu există nici un motiv să le schimbi. Să reciteşti sfaturile date în această carte.

BIBLIOGRAFIE

• *O primă abordare*

- Alméras J. şi Furia D., *Méthodes de réflexion et techniques d'expression*, Paris, A. Colin, 1973.
- Baril D. şi Guillet J., *Techniques de l'expression écrite et orale* (2 vol.), Paris, Sirey, 1975.
- Cospèrec J.-L., *100 conseils pour étudier mieux*, Paris, Roudil, 1986.
- Febvre M. şi Giordan A., *Maîtriser les méthodes de travail*, Neuchâtel, Delachaux şi Niestlé, 1994.
- Ghiglione R. *et al.*, *Manuel d'analyse de contenu*, Paris, A. Colin, 1980.
- Gourmelin M.-J. şi Guédon J.-F, *Les 100 Clés du succès aux examens et concours*, Alleur, Marabout, 1989.
- Pontoizeau P.-A., *Manuel de communication*, Paris, A. Colin, 1991.

• *Înţelegerea şi definirea precisă a scopului*

- Buzan T., *Une tête bien faite : exploiter vos ressources intellectuelles*, trad. fr., Paris, Éd. d'organisation, 1979 (prima ediţie în limba engleză : 1974).
- Dartois C., *Acquérir les savoirs de base. Guide pour la mise en place de formations*, Paris, CqFD, 1993.
- Godbout L., *S'entraîner à raisonner juste. Pour mieux se comprendre et mieux s'entendre. Applications pratiques*, Paris, Ed. ESF – Entreprise moderne d'édition et Librairies techniques, 1989.
- Guitton J., *Le Travail intellectuel*, Paris, Aubier-Montaigne, 1951.

- MEUR A. DE, *Le Méthodoscope. Construire son savoir*, Bruxelles, Éd. du Cercle, 1991.
- RICHARD J.-F., *Les Activités mentales. Comprendre, raisonner, trouver des solutions*, Paris, A. Colin, 1992.
- ROMAINVILLE M şi GENTILE C., *Des méthodes pour apprendre*, Paris, Éd. d'organisation, 1990.

• *Căutarea şi organizarea ideilor*

- BÉNAC H, *Guide des idées littéraires* (ediţie revăzută şi adăugită de Réauté B. şi Laskar M.), Paris, Hachette, 1988.
- CHEVALIER B., *Lecture et prise de notes. Gestion mentale et acquisition de méthodes de travail*, Paris, Nathan, 1992.
- LAPP D., *Bien connaître et utiliser sa mémoire en toutes circonstances*, Paris, Dunod, 1992.
- LE BRAS F., *Comment prendre des notes ?*, Alleur, Marabout, 1992.
- LEMAÎTRE P. şi MAQUÈRE F., *Savoir apprendre*, Paris, Chotard, 1986.
- NIQUET G., *Structurer sa pensée, structurer sa phrase. Techniques d'expression orale et écrite*, Paris, Hachette, 1987.
- TIMBAL-DUCLAUX L., *La Méthode SPRI. Pour organiser ses idées et bien rédiger*, Paris, Retz, 1983.

• *Să te exprimi în aşa fel încît să comunici eficient*

- ARRIVÉ M. *et al.*, *La Grammaire d'aujourd'hui. Guide alphabétique de linguistique française*, Paris, Flammarion, 1986.
- CONQUET A., *Comment écrire pour être lu et compris ?*, Paris, Le Centurion, 1986.
- LEFÈVRE J.-M., *Savoir communiquer pour être plus efficace dans son travail*, Paris, Dunod, 1989.
- MÉRAUD D. *et al.*, *Guide de rédaction administrative*, Paris, Roudil, 1977.

- MOLINIÉ G, *Dictionnaire de rhétorique*, Paris, Le Livre de Poche, 1992.
- PLANTIN C., *Essais sur l'argumentation. Introduction linguistique à l'étude de la parole argumentative*, Paris, Kimé, 1990.
- REBOUL O., *Introduction à la rhétorique. Théorie et pratique*, Paris, PUF, 1991.

- ***Rezumatul şi comentariul***

- ARAMBOUROU C. *et al.*, *Guide de la contraction de textes*, Paris, Hachette, 1985.
- CINI A., *L'Analyse de texte aux concours administratifs*, Paris, Roudil, 1986.
- ÉDOUARD M. şi GARENNE J., *Le Résumé de texte aux concours administratifs et aux baccalauréat*, Paris, Roudil, 1984.
- HONGRE B., *25 modèles d'explication de texte et de lecture méthodique*, Alleur, Marabout, 1994
- MOREAU J., *La Contraction et la synthèse de textes*, Paris, Nathan, 1982.
- MORFAUX L.-M. şi PRÉVOST R., *Résumé et synthèse de textes. Méthodes et textes d'application avec un mémento grammatical et orthographique*, Paris, A. Colin, 1984.
- THÉRON M., *Réussir le commentaire stylistique*, Paris, Marketing-Ellipses, 1992.

- ***Sinteza***

- ARMOGATHE D., *La Synthèse de documents*, Paris, Dunod,1995.
- BENOÎT A., *Faire la synthèse d'une réunion, d'un dossier, d'un entretien. Comment dire ou écrire l'essentiel en peu de mots ?*, Paris, CNFPT/Dunod, 1991.
- CAMUS B., *Rapports de stage et mémoires*, Paris, Éd. d'organisation, 1989.
- CRIMAIL E., *L'Épreuve de dossier. Synthèse de textes aux concours d'entrée à HEC, ESCP, ESCAE en 1re et 2me années*, Paris, Ellipses, 1993.
- FRENAND M., *Votre rapport... : comment le présenter ?*, Paris, Roudil, 1976.

- Givadinovici J.-M. *Comment rédiger des notes et rapports efficaces ?*, Paris, De Vecchi, 1994.
- Guédon J.-F. şi Laborde F., *La Note de synthèse*, Paris, Éd. d'organisation, 1994.

• *Dizertaţia*

- Amancy N. şi Ventura T., *50 modèles de dissertations*, Alleur, Marabout, 1992.
- Désalmand P. şi Forest P. *100 sujets de dissertation française analysés et commentés*, Alleur, Marabout, 1994.
- Ferréol G., *La Dissertation sociologique*, Paris, A. Colin, 1997.
- Gauchon P. (sub direcţia), *La Dissertation d'histoire à l'entrée de Sciences Po.*, Paris, Ellipses, 1992.
- Mikolajczak-Thyrion F., *La Dissertation aujourd'hui. Du lieu commun au texte de réflexion personnelle* (ediţia a doua revăzută şi adăugită), Louvain--la-Neuve, Duculot, 1992.
- Scheiber C., *La Dissertation littéraire. Éléments de méthodologie pour la préparation aux examens et aux concours. Sujets et corrigés*, Paris, Bordas, 1989.
- Thoris G., *La Dissertation d'économie aux concours*, Paris, PUF, 1996.

• *Expunerea*

- Bellenger L., *L'Expression orale. Une approche nouvelle de la parole expressive*, Paris, ESF – Entreprise moderne d'édition et Librairies techniques, 1982.
- Chambon P., *Comment vaincre le trac et convaincre son auditoire : radio, télé, conférences, réunions ?*, Paris, First, 1989.
- Claret J., *Le Choix des mots*, Paris, PUF, 1976.
- Clément È., *Comment passer un examen oral ?*, Alleur, Marabout, 1994.
- Furet Y., *Savoir parler en toutes circonstances*, Paris, Retz, 1983.
- Gabay M. (sub direcţia), *Guide d'expression orale*, Paris, Larousse, 1991.
- Pacout N., *Parler en public*, Alleur, Marabout, 1988.

• *Discuţia*

- Alexandre F., *L'Entretien d'entrée aux grandes écoles de commerce*, Paris, Nathan, 1995.
- Amado G. şi Guittet A., *La Dynamique des communications dans les groupes*, Paris, A. Colin, 1975.
- Blanchet A., *Dire et faire dire : l'entretien*, Paris, A. Colin, 1991.
- Buchillet C., *Prendre la parole. Guide pratique pour réussir exposés, allocutions, débats*, Paris, Ed. INSEP, 1992.
- Gumperz J., *Engager la conversation. Introduction à la sociolinguistique interactionelle*, trad. fr. de texte publicate între 1971 şi 1986, Paris, Minuit, 1989.
- Richaudeau F., *Le Langage efficace*, Paris, CEPL şi Denoël, 1973.
- Sainte Lorette P. De şi Marzé J., *L'Entretien de motivation*, Paris, Éd. d'organisation, 1994.

INDEX DE NUME PROPRII

A

Aina (Chantal), 179
Albalat (Antonie), 46, 58, 61
Alembert (Jean le Rond d') 74
Alet (Jean-Calude), 59
Alexandre (Françoise), 74, 190
Alméras (Jacques), 187
Amado (Gilles), 190
Amancy (Nicole), 189
Anderson (Charles), 140
André (Christine), 145
Arambourou (Charles), 189
Aristotel, 129, 159
Armogathe (Daniel), 189
Aron (Raymond), 19, 21
Arrivé (Michel), 188
Arrow (Kenneth), 152
Athanase (Paul), 24
Austin (John), 171

B

Bacon (Francisc, *lord* Verulam), 32
Bales (Robert), 180
Baril (Denis), 154
Barilari (André), 120
Barthes (Roland), 171
Baudelot (Christian), 142
Bellenger (Lionel), 157
Bénac (Henri), 188
Bendix (Reinhard), 142
Benoît (Alain), 189
Berelson (Bernard), 171
Bernstein (Basil), 142
Bichot (Jacques), 148
Blackley (Paul), 180
Blanchet (Alain), 190
Blau (Peter), 142
Boudon (Raymond), 145
Bourdieu (Pierre), 142, 145, 152
Bovary (Emma), 74
Boyer (Robert), 139
Bruner (Jérôme), 180
Brunet (Jaques-Charles), 32
Buchillet (Catherine), 190
Buffon (Georges Louis Leclerc, *conte de*), 62
Buzan (Tony), 187

C

Camus (Bruno), 189
Carlson (Anton), 126-127
Carter (Launor), 181
Castoriadis (Cornelius), 136
Chambon (Philippe), 190
Champollion (Jean-François, zis şi Tînărul), 79
Charles (René), 173
Cherkaoui (Mohamed), 159
Chevalier (Brigitte), 188

Chomsky (Noam), 171
Cicero (Noam), 173
Cini (Amédée), 189
Claret (Jacques), 190
Clément (Ève), 186
Cocteau (Jean), 74
Combes (Émile), 74
Comte (Auguste), 152
Condillac (Étienne Bonnot de), 130
Condorcet (Marie Jean-Antonie Caritat, marchiz de), 152
Conquet (André), 188
Coriat (Benjamin), 140
Cospérec (Jean-Louis), 185
Crozier (Michel), 134, 137
Crusoe (Robinson), 74, 77

D

Dartois (Colette), 187
Daudet (Léon), 163
Debray (Régis), 93
Decornoy (Jacques), 101
Defoe (Daniel), 88
Delorme (Robert), 160
Demostene, 176
Désalmand (Paul), 189
Descartes (René), 29, 129
Desire (Emmanuel), 23
Dewey (Melvil), 32
Diderot (Denis), 40, 74
Douglas (William), 127
Drucker (Peter R.), 104
Duncan (Otis), 142
Durkheim (Émile), 131

E

Édouard (Manuel), 189

F

Febvre (Michèle), 187
Ferréol (Gilles), 190
Flaubert (Gustav), 74-75, 77
Forest (Philippe), 189
Forster (Schuyler), 171
Foucauld (Jean-Baptiste de), 140
Fracasse (căpitanul), 160
Franco Bahamonde (Francisco), 152
Frederic cel Mare, 74
Frenand (Michel), 189
Freud (Sigmund), 112, 116, 132
Fromkin (David), 101
Furet (Yves), 190
Furia (Daniel), 187
Fustier (Michel), 165

G

Gabay (Michèle), 190
Garenne (Jean), 189
Gauchon (Pascal), 190
Gautier (Théophile), 160
Gavoty (Bernard), 163
Gentile (Concetta), 188
Ghiglione (Rodolphe), 176
Giordan (André),
Girod (Roger), 142
Givadinovici (Jean-Milan), 189
Glaser (Barney), 29
Goblot (Edmond), 142
Godbout (Laurent), 187
Goethe (Johann Wolfgang *von*), 74-75, 77
Gorz (André), 140
Gouldner (Alvin), 136
Gourmelin (Marie-Josèphe), 67, 82
Gournay (Chantal de), 95

Greimas (Algirdas Julien), 171
Guédon (Jean-François), 82
Guillet (Jean), 154
Guittet (André), 174, 176
Guitton (Jean), 187
Gumperz (John), 190

H

Harris (William), 32
Harris (Zellig), 171
Helvetius (Claude Adrien), 129
Hermogene, 159
Heyns (Barbara), 181
Homais, 74
Hongre (Bruno), 189
Hugo (Victor), 133
Hume (David), 152

J

Jacobson (Lenore), 145
Jakobson (Roman), 151
Jean Pappe, 134
Jencks (Christopher), 142
Jolibert (Bernard), 48
Jouhandeau (Paul), 72

I

Illici (Ivan), 127

K

Kahl (Joseph), 141
Kant (Emmanuel), 130
Kern (Anne-Brigitte), 113
Karnoouh (Claude), 901
Keynes (John M.), 112, 116, 132, 139

L

Laborde (Françoise), 189
Lacan (Jacques), 132
Lalande (André), 79
Lapp (Danielle), 188
Laskar (Michèle), 188
Lasswell (Harold), 171
Le Bras (Florence), 35
Le Guérinel (Pierre), 126
Lefèvre (Jeanmichel), 188
Lefort (Claude), 136
Lemaître (Pierre), 188
Lenin (Vladimir Ilici Ulianov, zis), 152
Lévi-Strauss (Claude), 83, 132
Lipset (Seymour), 142
Lorenzi (Jean-Pierre), 179
Ludovic XV, 74
Ludovic-Filip, 74, 152

M

Maffesoli (Michel), 93
Maisonneuve (Jean), 180
Mallarmé (Étienne, zis Stéphane), 85
Maquère (Françoise), 188
Marshall (George), 112
Marx (Karl), 111, 132, 136
Marzé (Jo), 191
Matalon (Benjamin), 176
Maupassant (Guy de), 62
Mauss (Marcel), 152
Mayer (Karl), 142
McLuhan (Marshall), 93

Méraud (Daniel), 188
Merton (Robert), 29, 136
Meur (Auguste de), 187
Michels (Roberto), 136
Mikolajczak-Thyrion (Francine), 190
Mill (John Stuart), 136
Molinié (Georges), 188
Monnet (Jean), 152
Montaigne (Michel de), 72, 76
Montesquieu (Charles-Louis de Secondat, *baron de la Brède şi*), 31
Montherlant (Henri de), 68
Moreau (Jean), 189
Moreno (Jacob Lévy), 179
Morfaux (Louis-Marie), 77, 79
Morin (Edgard), 113
Mosca (Gaetano), 132
Müller (Walter), 142
Murphy (Ed), 127

N

Nasier (Alcofribas, anagramă), 159
Nietzsche (Friedrich), 85
Niquet (Gilberte), 188

O

Occam (Guillaume d'), 152
Osgood (Charles), 171

P

Pacout (Nathalie), 169
Parain (Brice), 19
Pareto (Vilfredo), 122, 127, 131, 132, 152
Parkinson (Cyril), 126-127
Parsons (Talcott), 152
Passeron (Jean-Claude), 145
Pavel (sfîntul), 128
Persson (Gunnar), 141
Peyroutet (Claude), 161
Phillips (Alban), 128
Plantin (Christian), 188
Plihon (Dominique), 99
Pontoizeau (Pierre-Antoine), 187
Popper (Karl), 152
Prévost (Roger), 77, 79
Procust, 119
Prost (Antoine), 145

Q

Quesnay (François), 152
Quintilian, 162

R

Rabelais (François), 160
Ranganathan (Shiyali), 32
Réauté (Brigitte), 188
Reboul (Olivier), 188
Ricardo (David), 152
Richard (Jean-François), 188
Richaudeau (François), 191
Ricoeur (Paul), 78, 79
Robrieux (Jean-Jacques), 70
Roche (Daniel), 134
Romainville (Marc), 188
Rosanvallon (Pierre), 137
Rosenthal (Robert), 145

S

Sachwald (Frédérique), 109
Sainte Lorette (Patrik de), 191
Sartre (Jean-Paul), 19, 20, 133

Sauvy (Alfred), 135
Scheiber (Claude), 190
Schmidt (Helmut), 139
Schumpeter (Joseph), 152
Searle (John), 171
Selkirk (Alexandre), 74
Selznick (Philip), 137
Smith (Adam), 31, 104
Sorokin (Pitirim), 142
Stalin (Iosif Visarionovici Djugaşvili, zis), 152
Steinzor (Bernard), 181
Strauss (Anselm), 29

T

Tagiuri (Renato), 180
Teilhard de Chardin (Pierre), 100
Teste (Nicole), 72, 182
Teulade (Robert),
Thélot (Claude), 141
Théron (Michel), 189
Thompson (Victor), 137
Thoris (Gérard), 190
Timbal-Duclaux (Louis), 188
Tocqueville (Alexis de), 31, 76, 140
Tournier (Michel), 72, 75, 77

V

Valéry (Paul), 72
Vanoye (Francis), 157
Ventura (Thierry), 189
Villermé (Louis-René), 15
Viveret (Patrick), 113

W

Weber (Max), 134-136
Weinstein (Olivier), 34
Werther, 74-75, 77
Williame (Christine), 173, 183

Y

Yasuda (Saburo), 141

Z

Zay (Jean), 152
Zetterberg (Hans), 142

INDEX TEMATIC

A

Abordare (unghiuri de), 26-27
Abreviere, 36
Administrarea timpului, 126
Aliterație, 158
Anacolut, 160
Anadiploză, 161
Anaforă, 161
Anagramă, 158
Analiză, 66, 118
Analogie (relația de), 61
Anecdota, 163
Antiteză, 118
Aproximări, 166
Argumentare, 157-159, 164-165
Arhive, 126-127
Asonanță, 159
Atitudine a corpului, 156-157
Axă (paradigmatică/sintagmatică), 165

B

Banalitate, 66
Barbarism, 51
Barem de notare, 124
Bibliografie, 31
Birocrație, 134-135
Buletin analitic, 31
Bunăvoință, 167

C

Calambur, 159
Caracter (trăsături de), 165-166
Caricatură, 166
Catalog, 33
Cauză (relația de), 61
Citare directă, 164
Cîmp lexical, 47
Claritate, 58-59
Clasificări
- Brunel, 33
- Dewey, 33
Coduri, 32
Comentariu, 65-85
Comentariu dezvoltat, 58
Comoditate în articulare, 158
Complicitate, 167
Conciliere, 167
Concizie, 66
Concluzie, 92
Conjuncție
- coordonatoare, 119
- disjunctivă, 119
Conotație, 47
Consecință (relația de), 61
Contra-exemplu, 176-177
Contrasens, 132
Conținut
- analiză de, 171-172
- formal, 171
- structural, 171
- tematic, 171

Criterii de apreciere, 124
Cultură generală
- lipsă, 152
- subiecte de, 129-130

D

Denotaţie, 47
Digresiune, 66
Disjuncţie (relaţia de), 61
Dispositio, 159
Diversificare lexicală, 53
Dizertaţie, 118-147
Documente secundare şi anexe pivot, 90
Dosar de sinteză, 86-119

E

Ecou, 177
Educaţie şi inegalităţi, 144
Efecte
- disuasive, 166
- persuasive, 166

Elipsă, 160
Elocutio, 159
Elocvenţă, 162-165
Emiţător/receptor, 50, 170
Emoţional, 167
Enumerare, 67
Enunţ, 13-24, 69
Epiforă, 161
Eşec (la examen), 185-186
Etape
- echilibru, 120
- diviziune, 120
Excludere socială, 13-14, 27-28
Exigenţă (ale comisiei), 124-125
Expunerea, 151-169

F

Fantezie, 67
Fir conducător, 71
Fişe, 34
Fişe concept, 17
Fişiere
- de autori, 34
- de materie, 34
Fiziologie şi atitudini corporale, 154-155
Forme gramaticale, 56
Frază (tipuri de), 54-55

G

Geminare, 158
Gerunziu, 57
Gestică, 155
Grandilocvenţă, 67
Greşeli de ortografie, 122
Grup
- complement/subiect, 54
- nominal/verbal, 54-55
Grupuri (dinamică de), 179-180

H

Hazard, 67
Hiperbolă, 160

I

Iluzie, 176
Idei (căutare şi organizare), 25-41
Implicare, 167

Impropríetate a termenilor, 51
Incoerenţă, 67
Indexare, 33-34
Informaţie (stocare de), 34
Insistenţă, 167
Interpelare (a ascultătorului), 164
Interviu, 176-177
- directiv, 176
- non directiv, 176
- semi directiv, 176
Intimidare, 167
Introducere, 15, 23-24, 66, 70, 88, 114, 118, 120
Inventio, 159
Inversiune, 160
ISBN, 34
ISSN, 34
Îndoială, 167
Întrebări
- deschise, 181
- închise, 181
- neutre, 182

J

Jargon, 67, 133
Judecată
- de valoare, 17
- a realului, 17

L

Lectură
- analitică, 71
- globală, 71
Legea lui
- Carlson, 127
- Douglas, 127
- Murphy, 127
- Pareto, 127
- Parkinson, 127
Limbajul administrativ, 59
Linie directoare, 24
Litotă, 160
Logică, 166

M

Manieră mnemotehnică, 39
Mărci
- condiţională
- de amplificare, 122
- de comparaţie, 122
- de concesie, 122
- de opoziţie, 122
- de temporalitate, 122
Memorizare (procesul de), 38-39
Mesaj (transmitere), 46
Metafore incorecte, 133
Metodă interogativă, 26
Metaforă, 160
Metateză, 159
Metonimie, 160
Mobilitate socială, 140-141
Mondializare, 92-117
Morfologie, 56

N

Naratio, 159
Negaţie (dificultăţi ale dublei), 57
Neologism, 51, 133
Non-fictiv, 73
Nonsens, 21, 84
Notarea cursurilor, 35
Non-verbal, 156

O

Obiectivitate/subiectivitate, 19-20
Obiecţii, 173
Oglindă (metodă), 176
Operatori logici, 55-56
Ordinogramă, 23-24

P

Palindrom, 159
Paranomază, 158
Paronim, 52, 133
Participiu, 57
Patetic, 167
Perifrază, 160
„Perle”, 130-131
Peroratio, 159
Persuasiune (tehnici de), 164-165
Plan
 – alegere, 41-45
 – alternativ, 42
 – analitic, 42
 – criterii de elaborare, 42
 – dialectic, 119
 – liniar, 44
 – progresiv, 119
Planificarea, 125
Pleonasm, 51, 133
Predicat, 54
Prezentare materială, 88
Privire, 155
Proceduri de selecţie, 175-186
Pronume personal, 57
Pronunţie, 158

R

Ramificaţie (tehnici de), 39
Rapoartele
 – juriului, 60
 – de inspecţie, 60
Raport, 87-89
Raţionament
 – cauzal, 42
 – comparativ, 43
 – deductiv, 43
 – dialectic, 43
 – inductiv, 43
 – prin reducere la absurd, 43
Reactivare, 39
Redactare finală, 92
Redactare (înţelegerea termenilor), 13-17
Redundanţe, 133
Registrul limbii, 50
Repertorii, 31
Repetiţie, 161
Respiraţie, 155
Retorică, 159-161
Rezonanţă
 – bucală, 154
 – nazală, 154
Rezumatul, 65-85
Rimă, 159

S

Schemă euristică, 39
Semne stenografice, 36
Sensibilitate, 167
Simplocă, 161
Sinonim, 51
Sintaxă, 56

Sinteză, 86-118
Sisteme de pensionare, 146
Sociogramă, 180
Sociometrie, 179
Solecism, 133
Spirit de concesie, 167
Stratageme, 166
Structură recursivă, 58-59
Subiect (diferite tipuri), 14
Subiect (indicare), 89
Subiect (înţelegere), 113
Suflu vital, 155
Sursă de documentare, 30-31

Ş

Şomaj, 138

T

Tablou de analiză comparativă, 91, 114-115
Tablou de implicaţii, 37
Tactică, 166
Tematică, 87
Temă, 13-25
Temă (delimitare), 21-24
Teză, 118
Termeni (ordonare), 55
Text (reperare), 113-114
Tic verbal, 152
Tranziţie, 120
Triangulaţie, 27-29
Truism, 133

U

Umor, 164

V

Verbe presupoziţionale, 165
Vocabular, 47-53
Voce, 154
Vorbire
- comună, 157
- curentă, 157
- elevată, 157
- familiară, 157
- îngrijită, 157
- oratorică, 157
- populară, 157

Z

Zeugma, 133

Teme cuprinse în cadrane

Diferitele tipuri de subiect 14
Judecarea faptelor şi raportarea la un sistem de valori 19
Triangulaţi ! 28
Învăţăturile din *Discurs asupra metodei* 29
Procesul de memorizare 38
Un exemplu de dezvoltare logică a ideilor :
cele două surse de autoritate politică după Diderot 40
Limitele „corectitudinii semantice" 48
Limbajul administrativ şi subtextul 59
Zece greşeli care nu trebuie comise 66
Principalele capcane care trebuie evitate 69
Raportul 87
Administraţi-vă bine timpul 126
Îngrijiţi-vă stilul 133
Pregătiţi-vă cît mai bine 153
Importanţa non-verbalului 156
Ultimele aranjamente 169
Relaţia emiţător/receptor 171
Un caz particular : interviul 176
Dinamica grupurilor 179
Ce-i de făcut dacă... ? 184

CUPRINS

Argument 5

Cuvînt înainte 9

PARTEA ÎNTÎI

Principii metodologice comune scrisului şi oralului

1. Înţelegerea şi definirea precisă a scopului 13

Înţelegerea termenilor redactării 13

Situarea pe o poziţie personală 17

Delimitarea temei 21

Mai multe criterii 21

Reperarea cîmpului de studiu 22

2. Căutarea şi organizarea ideilor 25

Faza de căutare 26

Diverse metode 26

Strîngerea de noi elemente 30

Organizarea ideilor 40

Efortul de structurare 40
Regruparea pe categorii omogene 41
Planul reţinut 41

3. Să te exprimi în aşa fel încît să comunici eficient 46

Alegerea vocabularului 47
Rigoarea – o exigenţă obligatorie 47
O comunicare adaptată 50
Impropriețatea termenilor 51
Diversificarea lexicală 53

Construcţia corectă a frazelor 53
Frazele simple, compuse sau complexe 54
Ordonarea termenilor 55
Exprimarea legăturilor logice între idei 55

Exactitatea formelor gramaticale 56
Folosirea adecvată a cuvîntului 56
Folosirea corectă a timpurilor şi modurilor verbale 57

Calităţile stilului 58
Precizia şi claritatea 58
Concizia 61
Originalitatea şi mişcarea 62

PARTEA A DOUA

Lucrările scrise

4. Rezumatul şi comentariul 65

O finalitate diferită 65
Condiţiile realizării rezumatului 66
Particularităţile comentariului (dezvoltarea compusă) 68

Un proces de elaborare în parte comun 71
O cerere comună : stăpînirea sensului 71
Itinerarii specifice 76

5. Sinteza 86

Caracterul specific al lucrării 86
Caracteristici 86
Metoda utilizată 89

Un exemplu 93
Dosarul alăturat 93
Diferitele etape care trebuie parcurse 113
Rezultatul obținut 116

6. Dizertația 118

Un protocol care trebuie respectat 118
Munca de concepție 119
Prezentarea formei și redactarea 121
Constrîngerea impusă de timp 123
Exigențele celor care corectează 124
O privire în arhive 126

Cîteva exerciții premergătoare 134
Birocrația (DEUG sociologie) 134
Șomajul în societățile occidentale contemporane (concurs administrativ) 138
Mobilitatea socială : constatare și elemente de interpretare (DEUG sociologie) 140
Educație și inegalități (DEUG sociologie/științele educației) 144
Sînt sistemele de pensionare într-un real impas ? (DEUG științe economice) 146

PARTEA A TREIA

Probele orale

7. Expunerea 151

Lectura rapoartelor comisiei 151

Fiziologie şi atitudini corporale 154

Vocea 154

Respiraţia 155

Privirea 155

Gestica 155

Vorbirea şi argumentarea 157

Nivelurile vorbirii 157

Retorica 158

Elocvenţa 161

Tehnicile de persuasiune 164

O armă cu două tăişuri 165

O grilă de evaluare 167

8. Discuţia 170

Factorii reuşitei 170

O pregătire minuţioasă 170

Cuvinte care pot convinge 172

O personalitate afirmată 174

Regulile aplicabile în examenele şi procedurile de selecţie 175

Discuţia în urma unei expuneri 175

Conversaţia cu examinatorii 177

Faţă în faţă cu angajatorii potenţiali 181

Bibliografie 187
Index de nume proprii 193
Index tematic 199
Teme cuprinse în cadrane 205

În seria „Collegium. Practic”
a apărut:

Umberto Eco

Cum se face o teză de licență

Un îndrumar complet despre cum se scrie o lucrare ştiinţifică riguroasă.
Studenţii, în primul rînd cei de la secţiile umaniste, pot afla ce înseamnă teza de licenţă, cum să-şi aleagă tema şi să-şi organizeze timpul de lucru, cum să întreprindă o cercetare bibliografică şi să ordoneze materialul, cum se redactează teza.

www.polirom.ro

Coperta: Angela Rotaru

Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tipografia S.C. PRINT MULTICOLOR S.R.L. Iaşi
Str. Bucium, nr. 34, Iaşi 700265
tel. (0232)21.12.25, 23.63.88, fax. (0232)21.12.52

Collegium
Practic

„Trei sferturi dintre oameni scriu rău pentru că nu le-a arătat nimeni cum să utilizeze adecvat o imagine, cum să construiască o frază. Am fost întotdeauna uimit de numărul mare de oameni care ar putea redacta bine și care nu o fac, din lipsa unei persoane care să le arate cum.
Am văzut stiluri neexperimentate tîrînd prin noroi perlele și aurul, plante roditoare înăbușite de buruieni. A descoperi filonul prețios sau diamantele ascunse în minereu nu înseamnă nimic sau înseamnă totul.
Cînd le este recitită lucrarea, cînd li se îndreaptă imaginile și paragrafele și li se restrîng cuvintele, iată-i stupefiați: «Nimeni nu ne-a spus niciodată aceste lucruri»; și se minunează la vederea precipitatului solid, strălucitor ce le aparține și care a rămas în creuzet după această operațiune."

Antoine Albalat

Organizarea ideilor • Alegerea vocabularului • Calitățile stilului • Rezumatul și comentariul • Sinteza • Dizertația • Expunerea • Discuția

Editura POLIROM
ISBN 973-46-0577-1
978-973-46-0577-4

www.polirom.ro